Dupl 3511

ПОВѢСТНИЦА
ЦРНЕГОРЕ
СА
ЗАКОНИКОМ
ОД НАЙСТАРІЕГ ВРЕМЕНА ДО 1830.

САЧИНЂНО

МИЛОРАДОМ МЕДАКОВИЋЕМ.

У ЗЕМУНУ

Нар. Књигопеч[illegible]

ПОВѢСТНИЦА ЦРНЕГОРЕ.

PE448

Самуил Милорадович
Герой Горы Сионской изрядно
учёв, изрядно стало Александра
Невского Кавалер
Петр Петрович Чехов

РБ 448 Р19Ср II 555. 1

ПОВЂСТНИЦА
ЦРНЕГОРЕ

ОД НАЙСТАРІЕГ ВРЕМЕНА ДО 1830.

Ђ Ђ Ђ

САЧИНЂНО

МИЛОРАДОМ МЕДАКОВИЋЕМ.

У ЖЕМУНУ.

Кньигопечатньом Дра Дан. Медаковића.

1850.

Инв. бр. 100 688

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ У НОВОМ САДУ

ПРЕДГОВОР.

Предузео сам тежко дѣло, дѣло, кое обично у подобном образцу представля живот и дѣла народня; дѣло, кое тражи истину, правду, доставѣрност и саотвѣственост задятку у ма колико отегнутом простору описиваня и к томе нуждніе доказателства. Из многіе источника, валя различна доставѣрностћу скопчана доказателства изналазити и цртити, о истима опет судити, сравньивати и пресуду изрицати у колико истини, у колико ли опет противположностима приличи. Таково мора бити мѣрило и огледало писца повѣстнице, за кое се оће труда и великог пожртвованія; оће се времена, оће способности, оће средства и другіе потреба, кое дѣло могу достойним, важним и саотвѣственим правог задатка учинити. —

Повѣстница Црнегоре садржава скоро сама витежка дѣла, коя су они у различним сраженіяма, с различним непріятельима ньине битности и независимости на бойном полю имали. И послѣ самог паденія србског царства, држала се како Црнагора, тако и сва Зета скоро пуніе стотину година независима и слободна. Тако ова витежка грана србства остала е усамлѣна без сваке братске помоћи, заокружена од почетка свое самосталности самим непріятельима нѣног живота, нѣне слободе и саме битности; кои не само да ніесу пружали руку помоћи, него су іош сваковрстним сплеткама непрестано настоявали, да іой подкопаю основ и да поруше чисто сѣме остатка србства любећег свою независимост и слободу. Ніе сумняти да сваком брату санароднику, свакой потекшой грани од великог славенског стабла у ком право, искрено и честно срце народности и чоечства куца, да ово неће бити любопитна забава, чиста утѣха и срдечно веселѣ, сазнати и познати у кратко дѣла овог слободног народа, кои нам дичи особито строго узевши ціелу нашу грану на югу, што се у найстрашніим колебаньма и свирѣпом непріятельском угрожаваню боріо до крайности за свою слободу, кою сваки народ имаюћи и мало политичног живота люби.

Живот овог горског народа у горским кршевитим и слабородним са земаљским производима предѣлима, ђе му трудни усѣв ріедко крвави зной наплати, одвеђ е мучан и неволян, ђе често го и бос трпи све; али великодушно подноси и презире, а и све весело сноси: ер права светиня сваком мила слобода и у сиротиньи буди пѣсму природне радости и поноса, коя га гласом усамлѣности позива да опѣва витежка своя и своіе прађедова дѣла; да му се клици слободе са ледене стѣне у милогласним звуцима разекую по оним горама, ђе дух слободе а не робства царуе и ликув; ђе са високе ледене стѣне обара очи на подножну маглуштину метежа и гнявежа, ђе в тирянство и самовольство себе оцарило; ђе мукли врисци у веригама сапета роба шилю гласе и молитве вишнѣм промислу, иштуђи спасенія — да би вдном сѣкнула зора, коя чистим зракама силе, руши робства ланце, а од роба ядна и чемерна ствара и чини чоека. — Али юнацима слободним као што су Црногорци несвойствено в трпити робство, будуђи ій сама праведна природа люби, пак и неће да трпе оно, што би ій понижавало подло, што би ій ставляло под стидну пету робства. Они се рађаю и умиру слободни у слободи, али неће ничіег насилія и

удручаваня да подносе, неће да ій туђинска немила рука без закона и правде, без срца и душе, потеже и дрма; зато є и вріедно о ньима као о народу слободном писати и ньіова дѣла обѣлоданьивати колико се може више.

Повѣстница Црнегоре до єад ніе ни єдна изишла у цѣлости, већ само неки уломци, кое нема у савезу ціелу ствар и она дѣла, коя єдинствено витежке подвиге представляю: зато потрудіо сам се у кратко описати дѣла овог народа, немогућно ми будући ни најманѣ хвалити се, да сам точно иста описао, ер зато се оће више времена. Овай народ, кои се већ прошліе 460 година у своим врлетним горама бори, бранећи свою слободу и народньи понос, бранећи оно, што сваки карактер чести имаући народ люби, уважава, подноси небројне жртве, и зашто су непрестано борбе, а особито код оног народа, ђе се чест свему предпоставля, заслужуе, да му колико толико нѣгова дѣла на виђело изиђу.

И ако сам повѣстницу старіег времена прешао у кратко, то опет и у овом кратком прелаву, имаде на више міеста повѣстничкіе доказателства, коя до сад нашему народу и истог

повѣстници ніесу била позната. Прелазећи на 1780. годину, тече повѣстница обширніе са іош непознатим и нигђе на свіет неизишавшим документима, коя сам из подлиника у архиви налазећіе се извадіо и точно преписао. Што се тиче єзика у подлиним писмима, тай сам оставіо у своіой цѣлости, по неприпадаюћем ми праву ништа непреиначавати. Преписку илити коресподенцію од 1804. превео сам с руског єзика, а то понайвише зато, што є од стране Црногораца писано; друго пак, да би сваки брат єдне народности и єзика могао без сваког мученя и напрезаня разумѣти. Царске грамате оставіо сам као што су у подлинику, а исто тако и писма од руског правителства исходивша.

Сваки просвѣштени чоек познае важност старіе докумената, зато се надам да ће и многи ови документи нашим просвѣштеним и народним людма добродошлим бити, знаюћи ціенити истіе важност за наш народ. Да се неби ова повѣстничка доказателства каквим ненадним случаем или непредвидном измѣном земальскіе преврата погубили, и лишили юначког народа онога, што свему србству за чест и понос служи, а особито горским юнацяма пред

лицем осталог просвѣштеног свіета, ускоріо сам на свіет издати; ер е мене доста посведневног труда за неколике године стало, док сам найпріе архиву из найвећег непоредка у ред привео, и тако уредіо, да се сваки акт може лако наћи.

Ніе мени положени труд біо тежак, нити ми може игда бити на оваковом дѣлу, већ сам нашао право задовольство у мом срцу, да сам могао први тай труд на себе преузети, и бити участником оног олтара, кои већу и искуснію способност изискуе.

Жеља е моя била посветити више времена овой повѣстници, точніе и єзгровитіе описати, но су ме такове незгоде заокружиле да сам принуђен біо пріе времена како тако ово дѣло израдити; а у будуће нећу штедити труда да повѣстницу црногорску точно и обширно опишем. Упуштаюћи се у обширну повѣстницу црногорску морао би се у неколико придружавати и у обште србске, будући су дѣла заводничка, а особито старіег времена.

Жалим и сам, што ніесам єдан важан акт од 1798 год. навео, у ком су Турци сами по-

средством неког графа Вуича настоявали да подчине Црнугору свеіой власти и да іой одузму независимост, обећаваюћи дати Црногорцима Зету, зетске градове и плодовите предѣле; но горди витежки црногорски карактер ніе нигда на то шћео пристати сматраюћи за себе несвойствено и подло. И преко свега овог, скадарски паша у ово исто вріеме писао е Црногорцима, да се обвежу само бити зависими од Турака, да ће им уступити град Жабляк и Спуж, но ни на то ніесу шћели Црногорци пристати. Из овіе акта ясно се види, да су и сами Турци іош у оно вріеме припознавали Црнугору за независиму, и ако остали европейски земльописци неће никако да признаду. Црногорци ніесу тражили од европейски сила за ово дипломатично признателство, али зато сваки знаде да су они савршено независими. Ова ћу я акта у свое вріеме прилѣжно претрести и ставити на виђело онима, кои су о той ствари іош сліепи. Турцима мрче, роду србско-славенском свиће; тирянство пада, слобода и дух витежтва се диже. Наскоро ћемо с радостним ускликом описивати наша дѣла — дѣла препороћеног живота, а препородним животом другчіе юначко срце куца, другчіе се слава подиже, у коіой ћемо

бити уобште, сви и не само поедини срећни. Отважно и смѣло напредуй, роде Србски — твоіой бѣди спреман е гроб; твоіой слави и слободи отворене су райске двери. Радуйте се Црногорци, србски првіенци (авангарда).

У Біелом граду послѣднѣг Юлія 1850.

Сачинитель.

УВОД.

Сваки народ имаюћи и најманѣ политичног живота ступа пред свіет да осталим народима буде за примѣр добрим или злим дѣлима: добра употребляваю, а злій се чуваю. Оваково *зло* и *добро*, ставля се свуда на мѣрило свѣтско, и, кое претегне, оно остае и ячіим и дае образац дѣлу и карактеристики народа. Развитак и напредак оставлѣн е сваком народу, кое обично зависи од народньіе заступника, т. е. од оніе, кои имаду власт и управу народа у рукама. Ови заступници представляю цѣлост народа, и по ньіовом поступку изображава се и карактеристика народа. Благополучіе и срећа народа онда цвѣта, кад имаде валяне заступнике, кои чувствую све оно, што у народньи живот у народну корист засіеца, кои нетраже личну корист него обштенародну, кое се само код срећног народа увидити може. Код себични заступника страда народ, руши се држава и све се клони к брзой пропасти. Себичност е ова двострука: славолюбива или користолюбива. Овакова борба себичности предае народну бит-

ност на коцку и пропаст. Повѣгтница свіета пуна є оваковіе и другіе зала, од кои се сваки народ чува, кои има свою будућност.

Єдинство у слоги найячи є мач, кои народ брани. У єдинству и слоги народ успѣва, а без овог пропада. Искуство су то многи народи претрпили, кое ніе ни народ србски мимоишло. Ако иком зебе срце, кад завири у повѣстницу, то заиста зебе србству, знаюћи прећашню славу, а данашню жалост, како є разкомадано и подярмлѣно под стране бичеве. Шта нам є остало од онако великог царства? Ништа до єдина шака малобройног народа србског у високим и неприступним клисурама и то у данашньой Црнойгори. Тек 1804 год. дигне се єдна грана витежког народа србског под своим вождом да сломи несносни азіятски ярам. Срећно Срби свргну ярам и почну слободніе духом дисати. Остали Срби остали су чамећи у робству, и неки су од ньи морали у Наполеоновом воєном походу одити као непріятельи против своє браће Руса и долазили су до под саму Москву. Западали су као робови Русима у шаке; али великодушни Руси ніесу шћели ни єдног свог брата погубити, него су им говорили: „Идите кући, ви сте наша браћа, али други пут немойте ићи против Руса.“ Зато имамо іош и данас живіе свѣдока.

Срби у данашньой Србій ніесу за дуго уживали свою слободу, већ 1813 год. іош жеш-

ћа но игда варварска мученія претрпе, док им се опет други вожд у њіовом крилу неуказа, кои отважно с народом на бойно полѣ ступи извоева и утврди постояну слободу србству у данашньой Србіи. — Срби у Црнойгори радостно су ову славу и препороѣени живот свое браће поздравляли. Србія се одма приклонила Русіи као своіой єдноплеменки, и нѣна слобода утврди се. Срби у Црнойгори као од свагда, тако и у ово вріеме остали су слободни и невависими од икакве господствуюће власти над ньима.

Єдинство не само овіе двію, него осталіе славенскіе грана неће моћи у дѣло бити приведено, ако положай юга спрама сѣвера пріятніи непостане. Єдан стожер мора славенство имати око кога ће се обрћати, и око ког ће полагати и изгледати крѣпки основ свое будућности. Братска страшила, коя нам од иноплеменика и нашіе непріятеля представлѣна биваю, ніесу тако опасна, као што су страни наговори страшни и упропастльиви за нас. Док се гоћ ове гране буду удалявале од саданѣ єдинствене нашег спасенія точке, дотлен ће робски ланци и бич тућинства имати свое стидно царство над ньима. Тако е било досад, тако ће бити и у будуће, ако се удручене славенске гране неосвѣсте, и неувиде ће им е будућност посаћена. Знамо из прошлости, колико су нам несродни елементи помагали и колико смо се средством истіе напріед помакли. Знамо и то,

да су славенске гране од Ніемаца, Таліяна, Турака и другіе иноплеменіе народа многа горка удручителна искушенія претрпиле. Знамо да су Грци довукли Турке у Европу, и долазком послѣдньіе а завишћу првіе пропало е србско царство, а народ србски подпао е найжешћим искушеніяма. Да су Грци као едновѣрни, али иноплемени, мрзили Србе, то е обште познато. Доста смо искусили, а имали смо томе и довольно времена упознати и разазнати наше непріятелѣ од добри пріятеля. Као народ нећемо бити нигда ничи сліепи робови, али с браћом права браћа и единством велики народ.

Послѣ пропасти србског царства на Косову, држали су се Срби под управом своіе деспота неко вріеме, али су већ тадай плаћали данак Турцима. Войводе србске у Зети и Црнойгори ніесу шћели знати за туђинско самовольство и господарство, већ су бранили до послѣднѣ капи крви свою независимост, и, кад су већ сасвим били притіснѣни, повукли су се у горске предѣле и сачували су светиню србског имена. Србско благородство нектећи подносити срамно насиліе, збѣжавало се у данашню Црнугору, ђе су мучно проводећи живот остали чисти Срби. У овом горском предѣлу одржала се е сила, крѣпком свезом: една вѣра, една крв; ђе овако ніе често се основ подлюлява. Земля е ова у своіой внутрености по том била срећна, што ніе била заплетена ин-

тригама домаћіе непріятеля, као што тога зла обично свуда бива.

Да є положеніе србског народа у Црнойгори одвећ непріятно било, види се одтуд, што є біо усамлѣн од сваке сродне му државе, а тиме и од сваке помоћи, коя є нуждна сваком народу, а особито овоме у неплодном предѣлу. Непріятно ово положеніе траяло є за пуніе триста година. Дружіо се и ступао у свезу овай народ са сусѣдном републиком млетачком и воевао є заеднички против Турака, као против они, кои су тежили да изтріебе христянство, кое є било обузето дрктежом од азіятске насилне поплаве. Ова република дотлен є са Србима у Црнойгори живила у приятельском отношенію док им є нужда била и док су србску помоћ требовали; а послѣ є свакояке сплетке употреблявала да ій подложи под турску власт, ер под свою ніе іой никако могло за руком поћи. Злобно и неправедно при свакой су прилици Млечани с Србима у Црнойгори поступали, а то може се видити из доставляніе извѣстія Руской Имперіи, кад су заеднички против Турака войну имали, те наводе како су на южним предѣлима побѣдили обштег врага христіянства помоћу горског народа, пак изявлюю само толико: с помоћу горског народа живећег у нашем сусѣдству," али нипошто ніесу ставили „Црногорског народа." Така нам є благодарност и слава била од ваѕда од иноплеменика, кои су с нама дотлен док нас требаю, а

послѣ гнѣче нас и бію нас немилице смртоносним топовима.

У почетку осамнаестог віека *Петар Велики*, цар руски, сазнавши, да имаде на югу ратоборна славенска грана, коя є Русима по племену сродна, ступи с овим народом у отношеніе имаюћи у то вріеме войну с Турцима, и тако тога времена своіом царском граматом позове Србе у Црнойгори и осталим мѣстима без разлике вѣроисповѣданія, недржећи у том никакве разлике као велики муж, кои увиђа напредак у єдной обштой слоги а не у цѣпаню шкодльиве пропаганде, да ударе заєднички против обштег непріятеля христіянства. Нико се на овай позив ніе одаввао до єдини Срби у Црнойгори, као народ, кои сам с собом заповіеда, и кои ніе біо ником обвезан бити услужан и вѣран, до своіой єдиной драгой слободи. Европейска дипломаціа тобоже непризнае независимост Црнегоре, али є признала свака држава, коя е с њом на бойном полю мегдан ділила. То знаде бивша република млетачка, знаду Французи, знаде Аустрія, а знаду врло добро и Турци, кои су найвише крви с Црногорцима пролили. Од вишереченог времена па и данас придржаваю се Срби у Црнойгори Русіе, али зато древна слобода оног народа ніе ни найманѣ уштрба претрпила, него на постиђенѣ противника сѣвера и свега славенства абсолутна Русія подпомаже слободу и слободни народ! Србія опет у новіе вріеме истина крвлю

своіе непобѣдимиіе синова извоевала е слободу — али покрай отринутог ярма с врата добила е и свой устав и свою внутреню независимост, за кое е опет емствовала абсолутна Русія! Ето видимо, да се од оне стране подпомаже слобода, на кою вичу, да свуда ѣе гоѣ може гнѣчи слободу. За нас е доста овлико да имамо за примѣр; у осталом пак познат е сваком велики простор сѣверног царства, кое нема намѣре покорити остале народе под свою власт, него добре помоћи, а зле, ако су на путу уклонити да народи мирно и срећно живити могу. Ништа обе ове гране србске ніесу изгубиле, што се придржаваю оног силног еднопленства, кое не само овим двема, него свакой славенской грани добра жели, и зато и све остале, своіем придржаванѣм истог, ништа изгубити неће, већ добити. Нигда нам туѣин помагао ніе, него е и оно одузимао, што смо имали, а одузимаће и у напріед ако останемо *да свое презиремо а туѣе милуемо.* Под еком трубе *единства* за Славене, разносе глас неслоге и велике несреће, у кою себичности, или незнаня, или блуднѣ ради оће да закопаю славенство и нѣгову будућност. У користи е иноплеменству гледати ову силу у раздору и неосвіештености, а оно да царуе и ликуе над нашим пустим развалинама и да останемо робови стидног чоечіег пониженя: да све што радимо, буде нѣму а не нама.

Знамо, да су Црногорци имали различне бое сусѣде, као: Таліяне, т. е. републику мле-

тачку, Аустріянце, Француже, Енглезе пак и Русе; а преко свега свое ваздашнѣ и непомириме непріятелѣ Турке. Неки су од овіе непріятельи били па и прошли, а други остали и данас; неки су опет на измѣнце бивали у вріеме Наполеонова рата. Били су Црногорци често у савезу с млетачком републиком против Турака, били су с Аустріом 1788 и доцніе година, били су с Енглезима 1813 против Француза, били су у ово вріеме и с Русима. Од сваке овакове сусѣдке били су више преварени и издани, нежели подпомагани. Таліяни, Француси и Аустріянци воевали су против Црнегоре и настоявали су затріети ово мало гніездо слободе србске; а Руси не само да ніесу воєвали, него су подпомагали Црногорце као своју браћу, кое и данас непрестано чине. У найновіе вріеме особито се є од рускіе царева показао найвеликодушніи *Цар Никола*, кои є 1837. године, опредѣліо помоћ народу црногорском састоећу се из 9000 дуката сваке године. Сувише им є у ово вріеме дао и жита у вріедности 60,000 фор. сребра, да се може сиротиня у вріеме глади преранити. Єли то угнѣтатель и тиран народа, и ако є то тиран, онда би смо ради били знати, кои є то великодушни и благодѣтелни Господар? Ни *Петар Велики* нема толиког спомена код Црногораца колико витежки цар *Никола*, будући є Петар Велики, само 500 ср. рубаля годишнѣ помоћи Црногорцима біо опредѣліо. Цар *Никола* дае

помоћ Црногорцима, али се зато немѣша нимало у ньіова домаћа права, као што то нѣгови противници мисле и држе за неопроврѣаему истину. Изявіо се едном велики цар: „*Я любим онай витежки народ и чинићу што могу за нѣга.*“ Србском народу у Црнойгори довольно е доказателства ове показане велике царске благодѣтелности; довольно е и сваком оном, кои противно о нѣму мисли. Глас великог единства зачео се у удалѣном великом храму нашег обштег свеславія, од куд ће синути сунце и показати чисти пут да се ланци с Славена славенском мишицом разкину и да се посади хоругва славе, под кою да се сви савію носећи на себи печат поноса и заслужене славе, а не стидног робства. Сѣверни Колос мора бити одпор и штит свима, кои познаю свою цѣль, и кои познаю да е само единство яко и да е найсилніе поломити све опасности пріетеће великом Славенству. Затирало е славенске гране до сад найвише то, што су више биле слѣдбене туђину него своме, и што више слушаю савѣте и наговоре своіе собственіе непріятеля него свог рођеног брата. — Пространа будућност отворена е пред великим народом и та ће се указати при свим завидльивим и противним запрекама од иноплеменства творећим. Народ без свог огньишта, без своѳ будућности мора очаявати и пропасти, мора изчезнути и прелити се у други народ. Утоплѣне каплѣ у оцеану понайвише од овог зебу, али упоз-

наће и саме свой положај и знаће што бити мора и што є природніе: Или ће се слити море у каплю, или капля у море. Удручителне силе своіим собственим дѣлом изгуби ће свой блудећи ток и наћи ће свою пропаст.

Неостає разціепаном славенству друго, него имати єдну и обшту цѣль и управити очи и све силе єдной точки, без кое свою главу испод разніе ярмова подићи неможе, єр док се на єдном мѣсту подигне на другом є са свим угушено. Славенство на югу имаде различно положеніе, различно мнѣніе а и различне тежнѣ: свака опет стрепи од братске супремаціе, а док є ова међусобна претня и страх супремаціе, дотлен други вата за перчин оба ова међусобна мала противника, кое є овай ватало тако и завадіо да немогу єдно и слободни бити, него нѣгови обоица и свиколици; пак почем се конечно славенске тежнѣ сплетком иноплеменичком и славенским непріятелѣм прекину и униште, онда тек на памет долази да є она мисао зла и упропастльива за сав народ. Зло ово кое се међу овай велики народ укоренило, морамо сами найвише труда полагати да се изкорѣни, а да се посади єдинство, слога без свакіе противніе мисли о свом брату, и онда ћемо бити пробуђени од сна и постићемо нашу спасоносну цѣль.

Још од времена Душана силног, цара србског, била є Зета, кою иначе страни историци називаю, „Зента“, више независима посебна држава, и протезала є своє границе до у неку част данашнѣ Ерцеговине, као и до Требиня; од западне стране заузимала є данашню Боку-Которску; од южне, Бар до мора, а источно-южне стране до иза Лѣша и Драча.

По преданіама старог времена звала се ова земля *Превала*, а то име добила є од славенског, или строго узевши од србског народа, будући є ова земля окружена са свію страна горама, само што имаде мало грло отворено на южной страни код Скадра, куда утѣче рѣка Бояна у адріатично море. *Превала* или *Увала* скоро има єдно значенѣ, само што они народи преко гора живећи, као што су од источне и сѣверне стране, морали су ову землю, т. є. Зету, превалом или увалом називати, єр є превалѣна или увалѣна у ньіовом подножію међу планинама.

Име Зета, добила є од рѣке Зете, коя извире испод Стубице и Пѣшиваца из єдне брежине, те се сліева под крѣпости Спужом у рѣ-

ку Морачу; но при свему томе, што Зета губи свое име утѣчуѣи у Морачу, то опет и далѣ пружене поляне населѣне и обраѣене жительима Србима зову се у цѣлокупности *Зета*, а жителъи зетски *Зеѣани*. Од куд пак горнѣм предѣлу на западной страни Зете дато име Црнагора, то се іош ніе могло основно доказати, и ако Болица, которски благородник описуюѣи Црнугору 1612 год. и пролазеѣи кроз нѣне предѣле, доводи, да су Турци дали име Црнагора; а то зато, што су Црногорци еднако Турцима муке задавали, и кад су гоѣ Турци против ньи ишли, били су поражени на бойном полю. Тако Болица вели и доказуе, како су Турци од велике муке дали црно име горском храбром народу. Доказателство ово неможе се за основ сматрати, док се повѣстница старіег времена непретресе и у истой ненаѣе прави извор оног што нам за доказателство служи. Послѣ овог доказателства извѣстно би постало и доказиванѣ произтѣцаня породице Црноевиѣа; ер Лукари, дубровачки списатель напоминѣ у свом дѣлу, како е Стеван, брат Балшин біо прогнан из отечества 1415. год., те га неназначуе другчіе презименом него *Стеван Црногорац*, а то е управ зато, што е біо родом из Црнегоре, те е то називанѣ послѣ прешло у презиме „*Црноевиѣ*“ на нѣговог найстаріег сина Ивана. Видимо пак и патріарха Арсенія, кои ніе друго име имао, него *Црногорац*, пак се послѣ прозвао Чарноевиѣ, као да би од вла-

дающе пороце црногорскіе князева происхо-
діо.

Под каквим су презименом господари зет-
ски и Црногорски бивали, то ни саме њиове
подлине дипломе доказати немогу, по чему сви
државни господари нису се подписивали прези-
меном, него само своим и очиним именом, као
што се ово и до данашњег дана код народа
црногорског и брдског обдржава.

Војводство ово, илити Княжество т. е. Зе-
та било е под посебном управом своіе господа-
ра, но опет зато зависимост и свеза ніе се пре-
кидала док е траяла лоза Неманића у србском
кралѣвству и царству. Око 1360 год. владали
су Зетом Страшимир или Срацимир, Ђурађ или
Ђурђ и Балша нли Баоша, происходећи по жен-
ской крви од Неманића лозе. Исти ови госпо-
дари у ово вріеме имали су посебна земальска
права и независимост, кое показуе навѣштени
рат дубровачкой републики од Княза ужичког
године 1365. коя у то вріеме будући у незгод-
ном положаю, заиште помоћи од Страшимира и
Балше, господара од Зэте, од Санка княза Не-
весинског и Сіече бана рватскога. Но дубров-
чани знаюћи да ће ій та помоћ много стати
погоде се с Владиславом киязом ужичким за
400 перпера (800 ф. ср.) кои се послѣ повуче
у крѣпост Клобук у Ерцеговини, од куд опет
понови рат 1366. год. Даклен Владислав е
ударао на републику, а зетски су господари

бранили, као они, кои немаю никаквог међусобног и єдноправителственог отношенія.

У години 1368. имали су господари зетски свою столипу у Лѣшу. Мало затим 1373. год. 15 Јануара погине Страшимир, а по себи остави сина Ђурђа, кои є заедно с своя два стрица Ђурђем и Балшом владао. Мало є протекло времена да су заєдно владали, єр умре Ђурађ, брат Страшимиров, а остане Балша с своим синовцем Ђурђом; но наскоро за тим подіеле се и Балша є био војвода Драчки, а Ђурађ, син Страшимиров, господар зетски и приморски. Ђурађ є имао свой владѣтельски двор у Скадру, а у послѣднѣ вріеме премѣсти се у Уцин, град у Бару (Антивари). Исти овай Ђурађ воевао є против Турака, а све помагаюћи Млечићима. Он даде Млечићима слободу да могу кроз нѣгову државу трговати, као што то нѣгово писмо дано Млечићима 1388 год. свѣдочи. У почетку писма вели: „*Ми Ђурађ Страшимиров господар Зете*,“ и т. д. Писмо є таліански састављено, само є он своиом руком србским писменима написао: „*Я Господин Ђурђ рекох написат' ову ми книгу*.“ У србским подлиним дипломама, стои при обичном наслову и „*самодржавни*“, а то свѣдочи находећа се диплома у подлинику у манастиру Брчели, у коє почетку ово пише: „Благовѣрни и самодержавни Господин Ђурђ всой зетской и поморской земли.“ На дну дипломе

само ово стои: „Дано у нашем лѣтном дворцу Брчели“ и т. д.

Подіелѣна є била ова земля између Бурђа и Балша. Бурађ є имао обично свою столицу у Уцину и држао є више Приморѣ, нежели осталу землю, коя є под области Балшином допирала до у саму Ерцеговину. Балша є біо особити юнак, строг и праведан чоек. Он ніе шћео послѣ нестанка лозе Неманића признати Кнеза Лазара за Господара србског, те є из тог узрока Кнез Лазар одіо три пут с войском против Балше госнодара зетског, али є сва три пута біо од Балше побѣђен. Балша млад и ватрен юнак непобѣдимом войном, али побѣђен младом ђевойком прекрасном ћером Кнеза Лазара, с коіом се ожени и преда се под покровителство Кнеза а таданѣг већ цара Лазара. Балша є біо први войвода, и свуд є непријателя побѣђавао, и многи су се дивили нѣговом юнаштву и отважности. 1389 год. позове цар Лазар све войводе и военачалнике да иду на Косово опредѣлено мѣсто сраженія против силног Турчина, на кои позив спреми се и Балша с войском на обрану свога цара и отечества. Шта є послѣ Балша учиніо, у том се повѣстописци несаглашаваю: єдни веле да є Балша прешао с войском Ерцеговину и да є своіом руком погубіо Вука Бранковића као издаицу свога рода, кои є с поля сраженія с 12000 коњаника Бошњака утекао и упропастіо не само царство него сав народ србски. Сила, слава и

царство србско єдног дана пропаде, кое є цвѣтало за двѣста и тридесет година. У народной причи задржало се то, да Балша ніе приспіо на бой у Косово, него да є сам себе дошавши с войском у Повію, више Зете, на чувени глас да су Срби пропали на Косову од жалости, убіо при єдном малом извору, кои се и данас зове „*Балшина вода.*“ О овом Балши неналази се више спомена у повѣстници зетског войводства. За Ђурђа пак налази се єдно писмо у архиви млетачкой, кое є Ђуро дужду млетачком Антонію Ваніеру писао, али штета што ніе година назначена, а мѣсец єст. Бой є овай біо код данашнѣг града Скадра. Из истог писма писаног Дужду млетачком дознає се овлико: “Являмо Вашему превосходителству, да смо с божіом помоћи 25. априла проклетог разорителя отечества, Падића Црноя свладали и убіен є од наше войске и узели смо му єдну част нѣговог предѣла, ког є он крѣпком руком држао, кое смо одсудили Вама дати.“ У том писму вели и ово: „Далѣ пак, Ваши благородни заступници примили су и имаду од нас дани град Скадар с ціелом нѣговом околицом и осталим, што на исти спада.“ Најпослѣ изявлюе: „Поздравлямо Вас и име Бога: ког милост и милосрдіе да Вас сачува.“ „Дано у Уцину послѣднѣга Мая. Ваш, Ђурађ Страшимиров, Господар Зете.“ Ово є писмо у подлинику латински. Оће у неколико оскудѣваю довольна доказателства о родословію породице овіе зетскіе Господа-

ра. — Лукари у своіой повѣстници о Дубровнику наводи, да ови Господари происходе од породице Хрвоића. Он вели, да су Балша и Стеван синови Хрвоя, сина Вука Хрвоића; и кад є Хрвоє умро, зажели краль Остоя од Босне, само из едне освете, будући є одвећ мрзіо Хрвоя, узети заоставшу удовицу, супругу Хрвоя, именом Єлицу, за жену. Хрвое био є не само господар едне части Зете, него такођер војвода сплѣтски и господар свію далматински острова. Тако 1415 мѣсеца Септемвра умре војвода Хрвоя; а Остоя краль босански разпушти се с своіом женом Грубом, и ожени се с удовицом Єлицом, женом Хрвоевом. Удовица Єлица донесе му за прћію Далмацію и сина Балшу. Послѣ кратког времена, уда Єлица свою ћер за Стевана Шимраковића у ког се пресели породица Хрвоића. — Но Балша нешћене бити прћіом краля Остоя, заузме свою очевину, те ю стане свойски бранити. Балша є покровителетвовао дубровачку републику; ер то се види из тога, како є Балша 1416 одвратіо Еурен-пашу, кои се био кренуо с војском на Дубровник. Стеван, брат Балшин био є прогнан и отиде у Нашулю, ђе се задржи до 1423. год. Кад се већ 1422. год. Балша, славни Господар зетски престави, породи се међу народом велика жалост, а послѣ овог и велико огорченѣ против новог Господара, што є по Балшиной смрти учиніо Стеван Гребљановић, деспот србски, Ђурђа Бранковића за Господара

од Зете. Народ мрзећи на овог норади издајства, кое є нѣгов отац Вук учиніо, те пошалю у Напуль по Стевана, прозваног предіевком Црногорац, брата преминувшег Балше, кои є Стеван као што є напріед напоменуто, біо из отечества прогнан. На позив Зећана дође Стеван Црногорац на трговачком броду у Дубровник, ђе є био од дубровачкіе великаша врло ліепо дочекан. Он пробави у Дубровнику осам дана, па се крене на воєном дубровачком броду са Борђем Палмотићем пут Арбаніе, и договорно са своіема пріятельима заузме за мало времена Уцин, Смоковицу и Црнугору, те се найпослѣ почне старати да заузме и сву Зету као свое отечествено наслѣдство; но будући у Зети велика посада србске войске, неусуди се ударати, но се склони у миру живити. Ове исте године крене се из Бара и дође у Црнугору, а остави се ратованя. Лукари мало далѣ напоминѣ за овог Стевана Црногорца и назива га Црноевић. Породи се немир између Стевана, деспота Србіе и републике дубровачке због нѣног гостолюбія спрама Стевана *Црноевића*, непріятеля поменутог деспота. Овай деспот почне пліенити дубровачке трговце, и неусуђујући се явно ій погубити, боєћи се од Турака, а не трпећи ій живе, дао ій є ноћу давити и у рѣку Ресаву бацати; на молбу нѣгове сестре Маре, коя є бранила и миловала дубровчане, учини се мир, кои є траяо за мало.

1423. год. сагради Стеван Црногорац Господар Зете, Приморя и Црнегоре, крѣпост Жабљак на рѣки Морачи, утврди Смоковицу и отвори на мору два пазара. Од овог Стевана Црногорца названог, произходи племе Црноевића, кое е владало Црномгором до 1516. год. 1428. умре Стеван Гребљановић деспот српски без дѣце, те преда власт српског деспота Ђурђу Бранковићу. Стеван Црногорац заузме по том свуколику Зету, и ожени се Воисавом, ћером Борђа Кастріота, прозваног Скендербегом, с коим е ратовао против Турака за 24. године и у 63 битке страшне ранне Турцима задавао. — Стеван Црногорац умре у Жабљяку и би закопан у успенски манастир звани *Ком*, ког е он сградіо. Он остави по себи три сина, Ивана, Ђурђа и Петра. Иван као найстаріи син, Стевана Црногорца, постане Господарем зетским и црногорским и прозове се по отчином прединевку Црноевић. Княз Иван управляо е вѣшто с народом и старао се о утврђеню благостоянія истог.

1450. год. Селим везир, послѣ прозван Балабан Бостанцибаша измами вѣроломним начином Ивана Црноевића у Ћемовско полѣ, пак навали с силном войском на нѣга тако, да се Иван морао с великим губитком войске натраг повући. Ту изгуби Иван два рођена брата: Ђурађ погине, а младог Петра заробе и потом потурче. Ђурађ се біо оженіо с Воисавом, ћером Княза Луке Ђукаћина, с коіом е имао сина

Стевана и ћер Анђелію, коя є била удата за Стевана сліепог деспота србског. — Иван Црноевић ожени се Маріом, ћером босанског бана Стевана, с коіом є имао два сина, Станишу и Ђуру и ћер Ану, коя се уда за Радул-Бега войводу Влашког. Иван Црноевић біо є муж отважан, озбилян, и управляо є државом с пуном примѣрности єдном владаоцу. Он є и против свог таста воевао, будући га є таст на то принудіо, те освои оружаном руком своме тасту Рисандрачевицу, Конавле, Требинѣ и Попово, а послѣ ове побѣде помири се.

Иван Црноевић, наслѣдивши владѣтелство свога оца Стевана, имао є свой владѣтелски двор у крѣпости Жабляку, као што нѣгова диплома дана у Жабляку 1471. год. свѣдочи. Иста є диплома на пергаменту и данас у манастиру Брчели у Црничкой наи. — Султан Махмут II. непрестано є навальивао на млетачку државу, а особито на приморски предѣл Бар; Иван Црноевић еднако є помагао Млечићима против Турака.

1478. у озбилном турском навальиваню и честом насртаню на Млечиће, с помоћу Ивановом буде Махмутова войска побѣђена. — Турци за осветити се Ивану и нѣговим силним Црногорцима, окупе силну войску, те 1480. навале на крѣпост Жабляк и честим юришанѣм освое ю. Иван се жалостіо за очиним градом, окупи войску, те слѣдуюће 1481. навали на

Турке (тад е већ био Махмут Султан умро) те послѣ вишедневног жестоког боя са своим побѣдоносним Црногорцима освои град Жабљак, милу свою очевину. У Жабљяку имао е Иван свою владѣтелску столицу.

1482, іош већом силом навале Турци на Ивана. Он заиште помоћи у Млечића, као у свои савезника, и као што су му управ обвезани; ер е ова война, том причином породила се, што е Иван помагао Млечићима против Турака, и исте свагда жестоко потукао. Млечићи му помоћи недаду, изговараюћи се, да су они склопили трговачки мир са Султаном Баязетом II. 1482. 16. Јануара. Иван, видећи свою скрану бѣду, преда град Жабљак непріятелю и повуче се у непобѣдиме горде горе на полѣ Цетинѣ. Послѣ ове несреће, отиде Иван у Италію, да тражи помоћи код западньие држава, но се без успѣха поврати. По повратку своме сагради Иван прекрасни манастир на полю Цетиню, а исто и ліепи дворац за себе. Ожени сина Ѣуру с ћером Дужда млетачког Моцениго. Иван е имао и своя добра у Итали. Док е Иван с Млечићима живіо у пріятельству и біо им десна рука и необорима стѣна на истоку ньиове државе, сагради у Млецима православну цркву у име светог великомученика Георгія, кою и дан данашньи Грци обдржаваю; исто е тако себи сградіо двор у Млецима. Осим тога, што е Иван сградіо манастир и дворац на Цетиню, заповѣди, да се архіепископска сто-

лица на Цетиню назове: „*Зетска Митрополія*“ и на таково званіе постави Митрополита Висаріона, означивши му, да обитава у новосаграђеном манастиру за кое му даде и диплому. Видећи Црногорци озбильну волю свог законитог господара, да он имаде единствену мисао и бригу о њима и да е готов свой живот за сачуванѣ слободе црногорске положити, возлюбе га и единодушно заклетву учине, да ће бити своме господару вѣрни, и сувише учине зарок, да се ни еден Црногорац пріе у бой упуштати неће с Турцима, него што би се заповѣед од главног началника издала; кои ли би пак уступіо и побѣгао између дружине, такови да нема ни чести ни приступа међу осталим юнацима, већ да му се даде женско одѣло и куђеля, и тако да га жене прогоне и ћераю као кукавицу, страшивца и братског издајника.

Дознавши Турци ову тврду стегу и узаконѣнѣ ратоборног народа, и видећи неприступна црногорска мѣста, одустану шиљяти велику войску на Црногору, знаюћи мучно и трудно воеванѣ у врлетним горама и с таквим народом, кои немари живити ако свое слободе нема.

Которани, послѣ пропасти србског царства, предали се будући ондашньой млетачкой републики, а Иван Црноевић за времена траявшег рата с Турцима, буде принуђен Конавле од Дебелог-Бріега до Вратарске долине дубровачкой републики за неколико иляда перпера у за-

логу дати, и кад су властела которска савршену надежду имала, да ће Турци Ивана Црноевића и Црнугору под своју власт покорити, нимало се ніесу устручавали кроз неког которског грађанина Дружку отровати у манастиру на Превлаки 72. калуђера, кои е манастир свети Стеван првовѣнчани краль србски саградіо. И сами е манастир спалѣн и разурен. Которска саборна црква св. Тривун, сграђена од цара Душана силног, но одузета е од Срба источног исповѣданія, те е предана западном обреду.

Иван Црноевић, смиріо се будући неко вріеме од силног турског нападаня сагради, на води Ободу, крѣпост Обод. Крѣпост е ова дулѣ времена стаяла у цѣлости; но почем се она разури, прозову оно мѣсто Ріека Црноевића, ђе Црногорци имаду седмични пазар. Иван Црноевић имаде и данас живу успомену код народа и то под именом „*Иван-Бег*“. Млечићи за велике услуге у разним боевима, учине Ивана Црноевића своим благородником, изявлюући тиме неку награду за нѣгова велика дѣла и неброене заслуге. Млечићи су управ почитовали Ивана и нѣгове Црногорце, познаваући како нѣга тако и горски народ у разним сраженіяма, коя су заеднички с Турцима имали.

1490. год. умре Иван Црноевић, славни црногорски господар, а мѣсто нѣга ступи за земальског господара син нѣгов Ђурађ, кои е набавіо у Млетцима србску печатню и смѣсти

є на Ріеку Црноевића у едно зданіе, кое є нѣгов отац Иван нарочито за печатню саградіо, и ту є печатао многе црковне кньиге.

Овай Ђурађ (по Лукарію Гргур) будући бездѣтан, крене се из Црнегоре 1497. год. и дође у Дубровник, а одатлен у Италію, ер є нѣгов отац имао свой спаилук у Якину, а и велику палату у Млетцима. Тамо у Италіи умре без дѣце. За свог наслѣдника а господара народа црногорског остави свог рођеног братучеда Стевана Црноевића да влада Црномгором. Овай є заоставши Стеван, господар црногорски, син Ђурђа Црноевића, кои є 1450 год. у битки против Турака на Ћемовском полю погинуо.

Стеван Црноевић доживи немоћну старост и умре на Цетиню, ђе є и закопан, а остави по себи господарем Црнегоре свога старіег сина Ивана, кои є владао Црномгором кратко врієме. Овай Иван ожени се млетачком боярком, Катерином Оріо, с коіом є имао сина Ђуру, кои є такођер біо бояр млетачки. И Ђуро є исто владао кратко врієме у Црнойгори, те се крене 1516. год. из Црнегоре и отиде у Млетке, а преда свѣтовну власт ондашнѣм Митрополиту Герману, коєму преда и грб своіе прађедова. С великом жалости растави се Ђуро с Црногорцима, кои су га заєдно с Митрополитом допратили до Котора. Тако се славна породица Црноевића у Млетцима у мужкой лози протезала

до 1630, а у женской до 1660. год. а тад се већ конечно загаси.

Сазнавши скадарски заповѣдник Фріус-Бег, да е Ђуро, господар црногорски оставіо свою владу и отишао из землѣ, пише млетачком военачалнику Маркезу Тревизаріо 24. Юнія у Котор, да ће он оставлѣну Црнугору од Ђурђа Црноевића под свое управителство узети; но овай му одговори, да он неће ништа о нѣговом заузиманю да знаде, будући на Црнугору како до сад, тако и по сад Турци немаю никаква права; а преко свега сам е народ противан турской власти, и тако да му е болѣ бити на миру, него са овим народом свађати се. Оће су одма Млечићи дипломатичним путем признали независимост Црнегоре и послѣ нестанка ньіовіе наслѣдственіе господара. Ово право признавала е република и у доцнія времена, почем е често позивала Црногорце да буду с ньоме савезници против Турака.

Тако сад већ од овог времена сѣдинѣна е била свѣтовна власт с духовном; а то из те причине, што ніе било наслѣдника од владаюће господара; другог пак господара наименовати ніе се Ђуро усудіо, познаваюћи народ, да ће се исти найрадостніе приклонити и повиновати свом архипастиру. Даклен, Владике су само из нужде обршавале двоструку дужност, неимаюћи ни едног чоека од владаюће породице, коему би предали свѣтску власт, а Владике

да се брину о црковним пословима, коима су се іош у првом чину завѣтовали и строго обѣћали. Турци су више зазирали од Црногораца док су свог наслѣдственог господара имали, кои е земльом управляо, него од Владика, а то нам ясно сама дѣла свѣдоче.

Несретни потурченяк Петар, кои е 1450 у битки на полю Ѣемовском зароблѣн и потурчен, по заповѣди Солимана, крене се с войском против свог отечества и свое браће 1522. и неку част покори власти турской. Од овог времена остае независимост црногорска ограничена само на Катунску наию. Управляема будући Црнагора своим Владикама, бранила се од сваке непріятельске силе. — 1604. год. крене се Али-Бег-паша скадарски против Црнегоре, и тай е бой біо одвећ мучан за Црногорце, ер е сила турска била одвећ претежніа; али послѣ вишедневног бореня, поврате се Турци, немогавши ништа против природом укрѣплѣной земльи учинити.

Послѣ овог поврате се Црнегорци своим кућама, мислећи да ће ій се Турци окапути. У вріеме владаюћег Владике Рувима I. обраћена су нека племена у православну вѣру. Племена су ова била источног исповѣданін, али су пріе неколике године била из истог у римокатоличку превучена и то неким арбанашким поповима, кои су силне новце од западне пропаганде на ту цѣль добивали. Жительи у овим племенама као: Братоножићи, Дрекаловићи и Кучи, и да-

нас су сви православног исповѣданія, но ніесу као остали горски народ, остали будући подмитльиви и лакоми за новцем непазећи ни мало да ли чести чоека шкоди. Они иду често за свиту, новце и друге турске лагаріе скадарском паши, те се називаю часом нѣгови, часом опет Владичини. Тако є у тим племенама вѣроисповѣданіе у слабом уваженію, да у єдног оца имаду три удате ћери и то: єдна за Србина, друга за Римокатолика, а трећа за Турчина. Тако є слѣдство пропаганде, коя само мниме и срамне користи ради одузима чест и карактер народу. Овай Владика Рувим I. біо є родом из Болѣвића у Црници и називао се презименом Болѣвић, у ком племену у данашнѣ вріеме обитава племе Пламенци, Кнежевићи и т. д. Иза овог Рувима били су слѣдующи Митрополити у Црнойгори: Пахоміе Коман, Мардаріе Корпећанин, Рувим Велѣкрайски, Василіе Велѣкрайски, Висаріон Баица и Сава Калуђеричић.

1612. год. немогући Турци никако подносити да им се єдна шака народа непобѣдимом вадржава у горама, дигну велику войску на Црнугору, под предводителством Мехмет-паше (сина оног паше, што є у днвану убіен). Црногорци дочекаю войску у подножію своіе гора, побію се юначки, у коіой битки преко 300 саміе спаія Турака погине. Послѣ овог боя у истой години, често су насртали Турци на Црнугору, но ніесу могли ништа учинити.

Ніе доста било Турцима, ове за њи страшне погибіе, него опет 1613. опреме из Цариграда войску на Црнугору, под предводителством Арслан-паше са седам Санџака т. е. Призренски, Пећски, Дукаћински, Каранићки, Задрински и Скадарски. Опет по ондашњем извѣстію било е војске црногорске преко 10000, а турске до 60,000 людій. Война се ова започела у лѣто, те се еднако продулявала до мѣсеца Септемвра, у ком већ дође до рѣшителне битке. Окуплѣна сила турске војске крене се 10 Септемвра, пріеђе рѣку Морачу и дође у Лѣшкополѣ, у намѣри да поплави свукомлику Црнугору. Иста силна војска запали село Станѣвиће и Горицу, те се упусти напріед у Црнугору. Црногорци будући поставили стражу, спазе непріятельску силу, те скоче на ноге юначки и начну страшну борбу, и битка е траяла до комад ноћи. Бой е біо очаятелан и тако опасан за Турке, да им се и сам предводитель едва ранѣн бѣгством спасе; Црногорци нештедећи ни мало Турке, посіеку преко 100 непріятельскіе глава, међу коіема е біо такођер и Шабан-Ћехая. Множина Турака израњива се, и подави у ріеки Морачи. Црногорци већ уморени непрестаним боем, а сувише мркла ноћ будући се приклопила, оставе разпршеног непріятеля. У овом бою мало е било Црногораца с пушкама него само ударали су мачевима, те су опет витежке и мужествене мишице свладале силу непріятельску, а они су остали чи-

тави и непобѣдими у своим горама. У оваковом тiесном положаю ніе се могао овай народ у внутрености своє землѣ развіяти, него се єдинствено бринуо о одпору свом силном и немирном непріятелю. Покоравао се овай народ благой управи своє духовне главе, и тако се одржао да ніе подпао под ярам османлія под коим и данас сродна му браћа стеню.

Послѣ некоиике године зарате се Млечићи и Турци; Млечићи су у сметньи и невольи били, те позову Црногорце у помоћ; а Црногорцима позив на войну найблагогласніом се трубом види, те се одма крену пут Новог и ту страшно потуку турску войску, под предводителством Топал-паше, тако яко, да є и сам Топал-паша єдва жив утекао. Црногорци добію за ову сяйну побѣду у знак признателности од Млетачке републиканске владе воена отличія, састоећа се у златним медаляма. Млечићи послѣ ове битке учине мир са Турцима, а за Црногорце и несѣте се ни да єдну ріеч уговоре: поштенѣ просвѣштеног запада недопушта то учинити!

Пламтећа освета у Турцима против Црногораца, што им они прекидаю на све стране путове велике побѣде, оружаю се 1623. год. те се крену под предводителством Сулейман-паше Скадарског и дођу у Црнугору. Ядни Црногорци инокосни против силе турске, опет ріеше се, сразити се с непріятелѣм. Жестока є

борба без престанка траяла пуније осам дана на брду Вртіельки; но паша немогавши продріети кроз витежко срце Црногорско, учини пріевару, те потайно пошалѣ войску на сѣверну страну, пак преко Комана и Чева сиђе у полѣ цетиньско. Калуђер, кои є држао миђу у приправности, како би одма, док би се турска войска у полѣ слегла, запаліо ю; но он сирома, док угледа Турке, да се спуштаю низ брдо, подпали миђу, и силни лагум красно саздани и великолѣпни манастир, сграђен князом Иваном Црноевиђем, с великом праском на све стране у воздух разлети се. Црковне потребе, као: различни сребрни и златни сосуди, пріе пропасти овог манастира, сложене су биле у єдно велико звоно и закопане у землю, за кое се ни дан данашньи незна. Многе драгоцѣне древности и остале спомена достойне ствари, тад су пропале за наш понос и славу пред цієлим просвѣштеним свіетом. Невѣрни Млечиђи радовали су се овом црногорском страданю, те су и отровали Митрополита Висаріона, кои им є помагао са своим Црногорцима код Новога против Турака. — Срамотан є поступак Млечана, не само у ово но и у прећашнѣ, а исто тако и у послѣднѣ вріеме біо.

И овай є бой біо за корист Млечана, єр су на исти бой позвали били Црногорце да ударе заєднички против Турака; но которски властелин, Зано Грбичиђ, ког є била опредѣлила република, су 1560 войника да удари за-

једно с Црногорцима на Турке, издаде Црногорце и побѣже у Котор. Тако на вѣру поуздавши се Црногорци изгубе млого своє юначке браће, изгубе прекрасни манастир и свою драгу слободу дающи помоћи реченой невѣрной републики. Тако су Црногорци за неколике године у узвишеним планинама становали бранећи се опет, да не буду до краја под срамним азіятским бичем. Као што су од свагда Црногорци заклети непріятельи турски, тако ніесу и послѣ овог млетачког вѣроломства усавѣтовали се, него су опет против Турака с Млечићима воевали. Црногорци као прост народ, знали су више уважавати и цѣнити дужност христянску него Млечићи као далѣ у просвѣти напредовавши народ. Црногорци су истина непрестано били од Млечића издани и преварени, али зато су опет и данас Црногорци слободни у своим горама, а Млечићи немогавши свуд вѣроломством и издайством продріети, пропадоше и изгубише своє негда велико господство. Тако ће и сви остали творећи неправду наћи свой гроб, а сиротиня ће се подићи и измаћи из робскіе ланаца.

Опет 1687. год. појави се рат између Млечана и Турака, те се ласкателно обрате к Црногорцима ради помоћи. Црногорци задоволѣ и овом позиву, те се крену и сразе се код Ципра, Крете и Моріе, ђе буду великом помоћи Млечићима против Турака. У исто то вріеме потуку Црногорци Турке Ерцеговце и Бощ-

няке код Новога, а све за корист вѣроломніе и лукавіе Млечана.

У ово вріеме чиніо е народ црногорски многе услуге и дому Аустриском кроз свог уроѣеника Патріарха Арсеніа Црногорца, кои на писмено позиванѣ римског ѣесара Леополда I. крене многи народ у аустриску землю. Исти ѣесар похвалюе у свом писму славни и избрани народ арбанашки и илиро-сербски! Ето позива народ, а ни имена му ніе могао погодити! »Илиро-сербски-и арбанашки«, а Арбанаса и нечесовіе Илира у Црнойгори и нема. Тако су нас вазда несродни народи и владари крстили; пак ніе чудо, што смо свакояким именом названи и прозвани, кад се овакова акта у старим писма и посланицама наоде. Овако се овом прозиваню сам Владика Василіе чуди у свом кратком прегледу повѣстнице црногорске. У истом писму вели Василіе, да е ѣесар Леополд многа обеѣаня народу сербском на арти дао. Тад Патріар сербски Арсеніе Црногорац, бѣжеѣи од насилія области турске, доѣе у свое отечество у Црнугору из сербске патріаршіе Пеѣи; а спровоѣен Црногорцима кроз Босну до ѣесарове войске на Дунаву, прешавши за њим, више од 80,000 породица, све чистог и мужественог народа сербског у Унгарію у ѣесарску област на привилегіе, кое ѣесар Леополд даде Патріарху Арсенію. Патріар Арсеніе роѣен е у Црнойгори у мѣсту Баицама, близу столичног мѣста Цетиња.

Црногорци су се жалостили за толиком своіом браћом, коя им одоше у стране и непознате землѣ. Жалост неописана од оног времена, па и до данашнѣг дана остаде урезана на њиовой чистой скрижали. У години 1699 храбри народ србски избѣгаваюћи из Ерцеговине и Арбаніе, а свог чемерног отечества, боріо се у ратовима као прославлѣни народ, кад су Млечани имали войну против Турака; а послѣ почем се война окончала, пошалю Млечићи овай народ на єдан остров у Истрію, ђе су за єдну годину од нездрава воздуха помрли.

Остали будући Црногорци без врховног земальског управителя, договорно сазову сав народ, црногорски главари, на обшти збор, на обично свое средоточно мѣсто Цетинѣ 1796. год. и изаберу єдногласно за свог духовног и свѣтовног Господара Данила Петровића Нѣгоша. Наком четри године послѣ овог избора 1700 год. пође Данило у Угарску к патріарху Арсенію Црногорцу, прозваном Чарноевићу, те га у Сечую произведе за Архипастира. Владика Данило поврати се у свое отечество, и почне свойски настоявати о препорођеню слободе народа Црногорског. Он сагради заоставшим каменом од порушеног манастира и двора, манастир на Цетинѣ и утврди међу народом слогу и домаћи поредак. Ніе могао много времена бити у миру од Турака, већ 1706 удари турска войска од Ерцеговине, кою Црногорци под предводителством свог младог Владике разбію

и потуку, те се Турци стидно повуку у своє предѣле.

Петар велики цар руски имаюћи тад рат с Турцима и с Шведима, доказано му будући, да имаде на югу ратоборни славеносрбски народ, кои се толико вѣкова мужествено турской необузданой сили одупире, и да би му исти народ као єдноплемени и єдновѣрни од велике користи бити могао, ступи у отношеніе с овим народом. Тако 1711 год. пошалѣ велики цар Петар у Црнугору Михаила Милорадовића полковника, роћеног Ерцеговца, с царском Граматом на Митрополита и на народ. Црногорцима ніе могло ништа миліег на свіету бити, као што є ова Граммата од сродног цара, у коіой ій позива да устану против Турака као обштем христянству непріятеля. Радостни Црногорци, да у свом віеку єдном и за свога сродног цара знаду, а и цар за ньи, кои им є по племену и єдновѣрію сродан. Сад тек починю Црногорци сазнавати за кога ће воевати; а не као што су пріед за вѣроломне и несродне Млечиће. Милорадовић видећи пожелѣни успѣх, поврати се радостним срцем и угодним гласом у Русію к своме цару. Црногорци по том одма навале на Ерцеговину и Арбанію, те стану безпрестанка Турке узнемиривати тако, да ніесу могли из овіе страна кренути войске против Русіе. Стоећи Ерцеговина и Арбаніа на опреву, несмѣдоше ни мало войске из землѣ кренути, полагаюћи, да би у таквом случаю Црно-

горци у ньіове пусте землѣ провалили и исте завоевали.

Исте ове године учини Петар велики на Пруту мир, ненапоменувши ни ріечи за усамлѣне Црногорце, као да и ніесу подигли рат, из свог мирног живованя, за нѣга. — Султан Ахмет III. разпалѣн осветом против своєвольньіе Црногораца, заповѣди да се против ньи крене войска под предводителством Ахмет-паше. У пролѣће 1712. год. дође Ахмет-паша су 60,000 людій у Подгорицу. Владика Данило крене одма своє Црногорце и дође до на воду Влахиню, те се ту мало с войском одмори. Ноћу пак учини све приправе, те зором изненада напане на силни турски табор, а Турци се смету, и буду тако жестоко потучени, да и сам Ахмет-паша єдва жив утече. Освое Црногорци 24 алайбаряка и на иляде Турака поубіяю.

Страшна є оће борба била, у коіой є погинуло око 300 Црногораца, а Турака опет толико, да им се ни броя незна. Мѣсто сраженія назвало се послѣ ове битке „Царев-лав“; а то зато, што су мртва тѣлеса цареве войске покрила била полѣ сраженія, као када се гора изсіече или спали*). У истом овом бою, кои є біо тако страшан, да є и сам Владика Данило вадобіо рану на ліевой сиси, и да му ніе било

*) Лазина зову Црногорци оно мѣсто, ђе се гора сасіече или спали.

златног ланца, на ком е обично крст носіо, скоро би біо платіо и самим животом свое одважно юнаштво. Но правда вишнѣга чувала е нѣга и нѣгов витежки народ. — Разплашени Турци разбѣгну се безобзирно кое куда, а Црногорци са славом поврате се у свою юначку постойбину.

Поражен Султан овим за нѣга жалостним, а за Црногорце радостним, гласом, ріеши се ма колико войске изгинуло, да покори Црнугору, те пошалѣ найгласовитіег везира Думан-пашу Ћупрелића су 120,000 людій, кои у мѣсецу Маю 1714. год. дође од ерцеговачке стране на саму црногорску границу. Сазнавши Ћупрелић, шта су Црногорци, и да се они до послѣднѣг неће дати побѣдити, намисли да ій превари. Он позове црногорске главаре на договор, да учини с Црномгором мир, заклиняюћи се живим Богом да им ништа бити неће. Но док главари броем 37 к нѣму дођу, вѣроломно ій погуби, па онда изненада удари на Црнугору. Црногорци одупру се испрва ненадной сили и више пута, но немогавши сили одолѣти, уступе непріятелю, те Ћупрелић попали многа села, а найпослѣ и сам цетиньски манастир. Неяч црногорска, коя се е била избѣжала у дуждеву државу, предаду юде искаріотске у крвожедне руке. Но Турци за ову услугу обдаре Млечиће, ер одма ударе на Морію, и освое ю од вѣроломног Дужда, за ону услугу да му се захвали, што е неяч црногорску предао да ій кр-

волоци т. е. они сами колю. Владика Данило ніе біо у то несрећно вріеме у Црнойгори. Црногорци опет заклети непріятельи османства, проћераю Турке из свое землѣ, и подигну кровове на свое зидине.

1716. год. навойште ерцеговачки и босански Турци на Црнугору, и доспію до Трњина, но и ту буду жестоко Црногорци од Турске стране нападани, али Црногорци устреме свое силе на њи тако, да се Турци безобзира коекуда разбѣже: оба предводителя турске войске Ченгића и Бега Љубовића увате, и посіеку им главе. — 1717. и 1718. год. воевали су Црногорци као савезници с Млечићима противъ Турака, и то у Бару и Уцину и другіема мѣстима. Тад е отишло било с Владиком Данилом 5500 Црногораца; но га и ту Млечићи изневѣре, ер побіегну с войском са бойног поля. Млечићи су само у вріеме нужде умѣли се улагати код Црногораца, да ій бране од непріятеля; почем би пак опастност прошла, онда би сва учинѣна добра црногорска заборавили и о главви би им радили. У саміема извѣстіяма, коя би по ондашнѣм одношеню и узаймности Русима доставляли, толико би назначили, да е с њима єдан храбри народ воевао; а нигда ніесу ставили име „Црногорци.“ Ово е у самим Граматама находећіема се у Млетачкой архиви уписано. Искрени и простодушни Црногорци ніесу знавали за никаква лукавства и вѣроломства, мислећи по своіой честной и чистой савѣсти,

да и сваки други поступа и поступати мора; но запад іош одавна употребіо будући безсавѣстне, лицемѣрне и вѣроломне начине, те є поступао по ћуди звѣрског начела, по ћуди старог невѣрства и вѣроломства.

1727. Навойшти Бећир Бег-паша, да освети свое рођаке изгинувше 1716. год., но скупо плати овай воени поход; єр Црногорци за рат у свака доба спремни, дочекаю Бећир Бега, кои єдва од страха погоди и пут повратка.

Мѣсеца Јануара 4. 1735. пресели се у вѣчност славни Владика Данило, обновитель црногорске независимости, кои є своим мужеством найдостойніе оправдао владаоца слободног и непобѣдимог црногорског народа. Смрт Данила, била є великим ударом за Црногорце, познаваюћи га у свему као мужа вѣшта, а на бойном полю одвећ отважна. — Послѣ нѣга предузме народнѣ управителство Владика Савва Петровић. Немогавши ни он бити за дуго на миру од Турака, већ доживи 1739. бой ког предузме везир Ходаверди-паша Махмутбеговић, узевши с собом многу войску, те удари на наію Кучку; но витежки Кучи, послѣ вишедневне борбе надвладаю Турке, ђе без осталог погублѣни у страшном сраженію, спале у єдной кући 70 найотличніи Турака.

1750. Већ ступи у заедничко земаљско управлянѣ и Владика Василіа Петровић, с Владиком Саввом. У овой години ударе Бошняци

и Ерцеговци на границу црногорску, ђе ій Црногорци неустрашимо дочекаю, и послѣ крвавог боя у стидно за Тууке бѣгство обрате. — Срамота и велика жалост за Турке, што често узалуд гину против Црнегоре, кое и побуди ондашнѣг везира босанског, те пише Владики Василію, да му пошалѣ харач од Црнегоре, будући е по нѣговом мнѣнію Црнагора турска. Владика промисли и знаюћи да е Црнагора слободна: а ко е слободан, недае непріятелю нити данка нити икакве подморачне услуге, док исту неизгуби, одговори везиру са подсміехом, да, нити су кад Црногорци иком плаћали харач, а да то исто и по сад немисле, ни коме другоме, а некмоли босанском везиру плаћати. Везира такав одговор дубоко у сами живац косне, те одма нареди да се войска окупи, па да се иде на Црнугору. Крене се везиров Ћехая су 40,000 хвалѣніе Бошняка и дође на црногорску границу. Црногорци се мужествено одупру сили, и бой траюћи скоро и даню и ноћу, на неволю нестане Црногорцима праха, те се повуку на свою границу. Праха ніесу могли од никуд добити, ер су Млечани, старе издаице, под смртном казни забранили, да им нитко несміе џебане продати или додати. Но незаборављѣна една поштена душа из негда славне србске вароши Рисна, дода им праха, те онда Црногорци оповни радошћу, а узнешени своим юнаштвом ударе ненадно у есенѣ доба 25. Новра на Турке, кои се престраше тако яко да

су безобзирно на врат, на нос, бѣжали с међе слободніе и мужественіе юнака.

Сам е Султан слушао са жалости у свом престолном граду, какве русвае чине Црногорци с нѣговим Турцима, те га побуди употребити мѣре помиреня, будући им с толиким боевима ништа учинити неможе. Он е себи представляо, да Црногорци мораю бити неки особити и изванредни народ, кои еднако Турке сіеку док се подигну из коліевке. Своіом високом царском вольом и тобожньом любавію мира ради, управи на Ислонског заповѣдника Абдуллал-пашу слѣдующи верман, кои се у Митрополій цетиньской налази, издан 1755. кои овако гласи: »По извѣстію нашег везира садањг босанског управителя Хаци-Мехмет-паше, неки безбожни Црногорци у прошлой години подлагаюћи се нашой блистателной порти, и обећаваюћи, да ће добровольно плаћати данак по уредби, коя е и под вашом управом; сад пак намислили су свою злобу продульити и уклонити се од нашег послуха, будући су већ трећу част народа саблазнили, о чему смо се обстоятелно кроз писмо бившег румелійског Нашег везира Хусеин-паше и кроз добивена писма управлѣна Нашой блистателной порти од вас писана извѣстили.“

„И тако намѣра нашег величества састои се у томе, да би се прећашньи поредак без многіе интрига удобним и пристойним образом

повратіо поради задржаня двію трећина из оніе безвѣрника, кои само ласкаю, да ће се покорити блистателяой порти. Исто тако гледайте, да благоразуміем и мудрим савѣтом одвратите оно несагласіе, кое е међу ньима и настойте наймогућіе о ваздашнѣм поредку, и употребите оне мѣре и начине, кои су у прошлой години установлѣни; а исто пак старайте се да и смутльивце на наймогућіи начин доведете у поредак и послушност. Будући е опет нуждно, да за изведенѣ овог дѣла имате помоћи, то се исте ради обратите на босанског пашу, и сложите се с ньиме у свему, као што сте пріе с босанским пашом вашим настояванѣм чинили, то и сад по вишереченом непропустите продуљити за уздржанѣ покорности, и настойте, да непоредак и неслогу између ньи изкорѣните, с тим уговором, да неморате изићи из босанске границе: о овой Нашой наредби и намѣри доставићемо другим верманом вишереченом везиру, како ће се при том обширно владати; а за ваше владанѣ шалѣ вам се овай Наш високи верман, и послѣ, почем исти примите, вама се налаже да с поменутим везиром се споразуміете и да ваше благоразуміе употребите, како ће се ово дѣло без отезаня и добрим начином за предупређенѣ раздора, свађа и сражаваня свршити; исто тако установите наредбу мирним начином, те да буде као што е и пріе било; казните пак оне, кои праве и заводе смутнѣ; а најпослѣ све нуждне мѣре употребите, да се

што пріе поредак ласканѣм и благонаклоности установи. Сагласите се с вишереченим везиром, и немойте ништа против нѣгове волѣ чинити, но у сваком случаю подражавайте му и настойте, да му угодите, слѣдуйте нѣговой намѣри, како би се дѣло по благоволенію Нашег величества окончало. И кад већ помоћу божіом срећан успѣх учините, то ће те онда непремѣно од Наше стране чрезмѣрно бити награђени и почитовани међу заслужніема. И на то е Наш високи верман издан да би сте свойску бригу о докончаваню овог дѣла употребили по сили Наше високе заповѣди. А као што е Нашой високой порти доставлѣно, колика нападаня подносе обитатељи Тиванске, Видоске, Сумунске, Катудске, Требиньске и Мостарске губерніе, а особито Дубровчани, кои су одавна у послушности Нашой блистателной порти, кои од поменутіе Црногораца подносе, кои негда Наше покровителство примаю, а негда одбацую, те смо ради тога и издали наш високи верман, како би се поредак повратіо и свако зло удушило. И сад се е осамнаест знаменитіе лица явило од вишепоменутіе безвѣрника, од кои се дознае, како безвѣрни и непослушни, іош су непрестано у свагдашнѣм упорству, и како се остали мирни и повинуюћи брину, вишепоменуте у послушност блистателной порти привести. Уговарао е с ньима Дерицели син Хасанов Сзбусійски заповѣдник, Мемед и Хасан да се покоре блистателной порти; но ови нам являю,

да они неће да се покоре блистателной порти, те да ће морати велике данке плаћати, но они би им неколико платили, али ій они непрестано покровителствую. Осим ове неугодности, недавно е из Русіе дошла една особа именом Василіе, безвѣрни непріятель, а искрени друг, међу ньима живећег Владике и главног начальника, те е доніела писмо реченоме Владики, да се сдруже под ласкателним погодбама, и настое да разоре наше благонамѣреніе; и Нама е явлѣно, да е трећа част ньима у непослушности, те су нам послали писмо вишереченог Василіе с преводом. А почем су пак вишепоменути Наши настоятельи докучили, да оће под Наше високо покровителство, увѣраваюћи Нашу блистателну порту, да се они Нама покораваю. Ради тога, будући ви заповѣдником у Излону, то поступайте с двема трећинама безвѣрника приятно, и старайте се да ій покровителствуете колико више и болѣ можете и благоразумно, без да би сте силу употреблявали, паметним начином да настоите установити поредак, и да се постарате дознати за вишепоменутог Василію и Владику у каквом су одношенію они с Пећским Патріархом, и имаю ли какво сношенѣ с поменутим Патріархѣм. Ово вам се налаже, да што пріе Нашой блистателной порти явите.“ Средством ове Султанске заповѣди имао е овай паша налог да удари с войском на Црнугору. Султан у свом верману види се да ніе знавао, да е Василіе био Владика црногор-

ски и управитель народа, именуюћи га само неком особом дошавшом из Русіе. У ово вріеме біо е Владика Василіе више пута у Русій поради народніе дѣла. Василіе е біо у свему муж отважан и отворена духа скопчан с свойственим душевним способностима. 1752. бавіо се Владика Василіе у Русій. 1754. год. мѣсеца Марта изда у Москви кратку исторію Црнегоре и већ се тад подписуе: „Василіе Петровић, Митрополит црногорски, скендерійски и приморски и Трона Србског Екзарх.“ Овог времена ишао е честће Владика Василіе у Русію ради народніе послова и помоћи истом од Императорице. Императорица поклони преко реченог Митрополита црногорском народу 1000 дуката, за кое свѣдочи слѣдуюћа Грамата дана од Императорице Елисавете прве. Грамата у подлинику гласи овако:

Божіею Милостію Мы Елисавета Первая Імператрица и Самодержица всероссійская и прочая и про. и про.

Благороднымъ и почтеннымъ Господамъ Сербскіе земли в‘ Македоніи и Скандаріи Черной Горѣ и Приморіи Монтенегринскаго народа Губернаторамъ, Воеводамъ, Княземъ и Капитанамъ, такожъ и инымъ духовнымъ и мирскимъ чиноначалникамъ наше императорское Благоволеніе.

Мы велика Государиня, наше Императорское Величество, чрезъ приѣхавшихъ сюда изъ Черной Горы Митрополита Василія, и умершаго здѣсь Губернатора Станислава Радонича, да Сердаря Вукотича Воеводи

Пламенца, и Воєводскаго Сына Юрашковича, такожъ и чрезъ нашихъ полковника Пучкова и примеръ Маіора Степана Петровича, со удоволствіемъ увѣдомясь о усердіи всего Черногорскаго народа к‘ нашей Имперіи всемилостивѣйше восхотѣли о томъ симъ засвидѣтелствовать наше Благоволѣніе и увѣрить что милость наша ко оному всегда будеть не отъ ємлена; назнакъ которой и послано отъ насъ со оными Митрополитомъ и начальниками ко всему народу тысяча нашихъ золотыхъ спортретомъ жатоновъ; в‘ прочемъ же на прошеніи черногорскаго народа всемилостивѣйшая Резолюція наша помянутому Митрополиту с‘ начальниками здѣсь обь явлена и они отъ сюда от‘пущены с‘ награжденіемъ.

Дано В‘санктпетербургѣ „13“ Іюня 1758 года по всемилостивѣйшему Єя Імператорскаго Величества указу.

Государственный вице канцлеръ
Графъ *Михаилъ Воронцовъ.*

1766. год. Марта 10, престави се Владика Василіе у Петрограду, и тако остане управителство народа на Владики Савви, кои ніе имао способности за владаоца, као што ће се напріед виђети. У исто ово вріеме біо є с Василіем млади Петар, ког є он с собом новео у Русію да га воспита за будућег управителя народа црногорског. Царица Екатерина опреми младог Петра у Црнугору с слѣдующом Грамматом:

„Божіею Мылостію Мы Екатерина Вторая Императрица и самодержица всероссіиская и пр. и пр. и пр.

Благороднымъ и почтеннымъ Господамъ Сербскія земли въ Македоній, Скандарій, Черной Горѣ и Приморій, Монтенегринскаго народа, Губернаторамъ, Воєводамъ, Княземъ, Капитанамъ, такожъ и инымъ

духовнымъ и мирскимъ чиноначалникомъ *Наше Императорское* благоволеніе.

Къ Намъ великой Государинѣ нашему Императорскому величеству пріѣжалъ сюда въ Санктъ Петербургъ изъ Черной Горы, Митрополитъ Василіи Петровичь съ однимъ при немъ Іеромонахомъ и однимъ же Іеродіакономъ, въ первыхъ съ поздравленіемъ, отъ сотоварища его Василіева Митрополита Савы Петровича, и отъ всего Черногорскаго народа сьщасливымъ на всероссійскій Императорскій Престолъ возшествіемъ, а по томъ съ прошеніемъ о снабденіи онаго Митрополита Василія, ризницею, шапкою, съ священическимъ и діяконскимъ облеченіемъ, а Черногорскаго Народа, новою нашею Императорскаго Величества, Граммотою и протчѣе, что Мы приняли съ особлывимъ нашимъ Императорскимъ благоволеніемъ и Милостію; а понеже оной Митрополитъ Василіе заболѣвъ здѣсь, въ 10 дня Марта 1766 года умре, оставя при кончинѣ своей духовную, которую однакожъ по притчинѣ скорой смерти подписать неустѣль, а тѣло его по особливомъ нашему къ Черногорскому Народу благоволенію, погребено здѣсь въ Александроневскомъ монастырѣ, въ кладбище Санктпетербурскихъ Архіереевъ съ достойною по его сану духовною церемонією. Того ради всемилостивѣйше указами Мы вышеписаныхъ Іеромонаха и Іеродіякона, отправить обратно въ Черную-Гору, снабдя ихъ потребными на проѣздъ денгами и надлежащимъ числомь поворъ, а при томъ повелѣли послатъ съ нарочнимъ оберъ офицеромъ, въ знакъ высочаишаго нашего къ Черногорскому Народу благоволѣнія, главноуправляющему надъ онымъ Митрополиту Савѣ, назначеную отъ насъ покойному Митрополиту Василіи архіерейскую одежду и шапку, которая по немъ Савѣ въ ладомъ положена быть имѣетъ, въ тамошную Митрополитанскую церковъ да опредѣленной жалованными предковъ нашихъ Грамматами, въ находящейся въ Черной Горѣ цетынской рождественской

монастырь мылостини къ выданымъ въ 1762 году присыланымъ изъ Черной Горы отъ обявленныхъ Митрополитовъ подполковнику Николаю, и маіору Ивану Петровичомъ на три года, то єсть на 1761 и 1762 годи пяти стамъ Рублямъ, єще на трижь года пять соть Рублѣвъ считая съ, 1764 года и будущей 1767 годъ такожъ возвратить, оставшія послѣ покойнаго Митрополита Василія, жалованія Граммоты двѣ панагіи, ихъ которыхъ он съ короною брилантовая съ образомъ спасителевимъ пожалованная отъ Єя Императорскаго Величества въ Бозѣ почивающей безсмертной памяти нашей любезней тетки, великой Государыни Императрици *Єлисаветѣ Петровны*, съ портретомъ Єя Величества, и протчее по немъ оставшееся со особлывымъ Реестромъ, и съ духовную єго Митрополита, что всѣ дѣиствително и отправленно и такъ Мы великая Государыня наше Императорское Величество увѣряемъ весь Черногорской Народъ, сею настоящею нашею Грамматою, о непремѣнной всегда истому Народу нашей Императорской мылости и благоволѣніи, и по тому ожидаемъ, что оной народъ чувствую таковія продолжително оказуємія къ нему монаршія наши щедроты, всѣми своими сылами постараємся оныхъ и впредъ удостоится, должнымъ своимъ къ нашей Имперіи при свякыхъ случаяхъ усердіемъ и вѣрностію, главнымъ же началникомъ того народа, мылостиво совѣтуємъ, прилѣжнѣйшее свое попеченіе прилагать всегда жить, какъ между собою, такъ и со всѣми ихъ окружающими сосѣдамы въ мирѣ, тишинѣ и совершенѣйшемъ согласіи, и отъ всякыхъ раздоровъ и ссоръ, сколько можно уклонятся; впрочемъ Мы за потребно находимъ Черногорскому народу чрезъ сіе обявить и засвидѣтелствовать, что выше упомынаємія Іеромонахъ и Іеродяконъ по смерти Митрополита Василія Петровича поступали здѣсь честно и добропорядочно. Дано въ Санктпетербургъ лѣта 1766 Юлія 5 дня, Государствованія Нашего четвертаго Года.“

Следующе 1766. године, појави се Шћепан-Мали под именом цара руског Петра III. Шћепан-Мали ступи отважно у Црнугору, и почне мало по мало преузимати на себе власт и управу народну. Корак овай Шћепанов био је одвећ продрзљив, но при том и за њга опасан. Неможе се рећи, да је Шћепан-Мали имао противну намѣру с слободним и ратоборним народом, већ је мислио с ове независиме точке подићи у накрст ове землѣ обитаеме христянима и ослободити ій испод турског ярма. Црногорци су њга само под именом руског цара примили; иначе пак Шћепан би био зло прошао своіом продрзљивости. Овог времена Владика Сава управитель Црнегоре ніе имао никакве енергіе, нити је познавао политична отношеня. За Шћепана пак ово је била највећа згода, да свое дѣло по жељи изведе. Он одма разглашивши се царом руским, узме врховну власт над народом, кои му се охотно повиновао. Владику Саву ставляо је под затвор, а то зато, што га је овай презирао, те би у таковом случаю узео волове и овнове манастирске, пак би ій употребіо за свою дружину илити чиновнике. — Шћепан у почетку свог владаня одма као цар уведе највећу строгост код Црногораца, те би за малу покрађу дао кривца обѣсити. Єдног је за лакат платна обѣсіо о крушку. Напротив пак ставіо је на Крстцу куд је највећи пролазак на пазар которски десет цекина (дуката) те су стаяли за 15 дана на явном мѣсту, без да ій је

ико и такао. Из многіе нѣговіе поступака види се да е біо чоек енергичан а и правичан. — Мало затим намисли Шћепан-Мали да подигне Бѣлопавлиће, кои су тад били под Турцима, и да ій ослободи од азіатског ярма. Шћепан постоян у своіой мисли подигне Бѣлопавлиће и стане с оружаном руком да ій брани; но Турци нектећи то трпити, окупе войску и навале са свію страна на Шћепана. Шћепан се почне одма утврђавати и направи на Планиници метеризе (шанце) кои и данас нѣгово име носе. Ово е он саградіо од Ерцеговачке страие, да не би Турци из Ерцеговине провалили у Зету и Црнугору; али у то врієме сложе се и Млечићи с Турцима против новопоявлѣног цара и начну немилице ударати. Шћепан се ніе толико овог опасног савеза бояо, познаваюћи храброст и отважност горског народа. 1768. год. крене се турска войска под предводителством трію везира су 180,000 оружаніе Турака и дођу до саме Црнегоре и исту обсѣдну. Ни овог ніе доста било, док и Млечићи исто навале с войском и заокруже Црнугору од западне стране; а Црногорцима по несрећи нестане праха, те буду у великой сметньи и невольи. Овако обколѣни многобройном войском, подносили су Црногорци за три нећелѣ свакояке муке. Млечићи су били найстрожіе забранили продаванѣ праха Црногорцима; ер кои би то учиніо подпада смртной казни. Ту се явно ишло на то, да се конечно Црногорци изтріебе, како од

стране Турака, тако и од христяна Млечића. Шћепан непазећи на толике угрожае дочека Турке и с њима се побіе, но немогући великой турекой сили одолѣти, повуче се у горске предѣле. Црногорци у овой бѣди ніесу очаявали, већ су имали топлу надежду у Бога, да ће ій од ове неволѣ спасти. Табор є єдан турске войске стаяо у Бѣлопавлићима у подножію Црнегоре, а други у Црници. На єдном се провали облак и удари гром у табор скадарског везира у Црници и попржи му войску, те се од овог небесног страха сва турска войска разбѣгне, видећи да ће од зла и горе дочекати; други опет гром у исто вріеме удари у Дуждеву барутану, ће сав прах запали, ког он Црногорцима за никакве новце ніе давао. Преко свега овог крене се єдна чета Црногораца, дознавши куд иде заира турска, те навали на кирайціе, отму Црногорци много праха и дођу у свой табор. Кад Црногорци добію џебану, ускипи у њима срце юнаштва, пак жеетоко ударе на табор турски, бивши тад на Чеву, разћераю войску, потуку и посвѣдоче свою стару храброст и мужество. Турци су искали Шћепана-Малог да им га живог у руке предаду пак да ће од ратованя одустати; но у том зактеваню остали су Турци безуспѣшни. — Шћепан є често пролазіо кроз народ а народ га є почитовао, видећи га отважна и брижльива за горске ратоборне витезове.

1769. руска царица Екатерина друга има-

ћи рат с Турцима пошалѣ Грамату на народ црногорски, коіом ій позива да устану сложно против Турака. У одвећ непріятном положаю били су тад Црногорци; ер непрестани ратови изтрошили су били прах, да ніесу имали чиме поновити озбильни рат. Иста Грамата од царице послана гласи у подлинику овако:

„Божіею Мылостію Мы Екатерина Вторая Императрица и самодержица всероссійская и пр. и пр.

Преосвященнымъ Митрополитамъ Архіепископамъ, Епископамъ и всѣмъ другимъ духовнымъ властямъ, Благороднымъ и храбрымъ князьямъ, Воєводамъ, Сердарямъ, Арампашамъ, Капитанамъ, арматоламъ и прочимъ воєнымъ и гражданскимъ началникомъ, такъ же и всѣмъ христолюбивымъ обществамъ єдиновѣрнымъ намъ благочестывыхъ святыя восточныя церкви, Греческихъ и Славенскихъ народовъ. При желаніи вамъ всѣмъ по состоянію чина и званія каждаго, славы благополучія и всѣхъ другихъ благъ обявляємъ сею Императорскою Грамматою высочаишую нашу мылость и благоволеніе. Изъ дѣяніи прошедшаго и настоящаго еще времяніи извѣстно намъ и всему свѣту съ коликою ревностію и съ коликимъ мужеством защищали и защищаютъ по нынѣ православныя Греческія и Славскія народы, истынное свое благочестіе и древнюю ихъ отъ предковъ наслѣдованную вольность, и коликія долженствуютъ въ томъ и другомъ несносныя обиды, насилства и мученыя отъ злочестивыхъ Магометанъ, и вѣчной ихъ ко христянству ненависти. Не проходитъ почти ни одного дня, въ которой бы по злобѣ за вѣру и благочестіе неручями невиная кровь по христѣ братіи нашихъ и вашихъ и сограженъ и въ которой бы еще не быль гдѣ ни есть осквернен или

опустошенъ какой храмъ служенія христа спасителя нашего. Сколько всихъ вашихъ плачевныхъ бѣдствыяхъ съ одной стороны трогаетъ ужасомъ человѣколюбивое и теплое къ едной истиной вѣре любовію преисполненное сердце наше, столько, съ другой по симъ самимъ Богоугоднымъ побужденіямъ, сотимъ и желаемъ Мы для совершеннаго оныхъ единожды на всегда отвращенія и упреженія подать всѣмъ вамъ, благочестивія Греческія и Славенскія народы руку силной помочи, и употребыть къ освобожденію васъ изъ челюстей тяжкой неволи и утесненія варваровъ всѣ единовѣрной съ вамъ Имперіи нашей отъ всевышняго промысла дарованія сыли и средства. Мы находимся теперъ въ явной съ портою отоманскою войнѣ, которую начала она противъ насъ крайнимъ вѣроломствомъ и нарушеніемъ о священныхъ союзовъ вѣчнаго мира, зато одно, что Мы въ земляхъ сосѣдственной съ нами речи посполитой Польской предуспѣли стараніемъ и предстателствомъ нашимъ доставить православнымъ Грекороссійскаго исповѣданія обывателямъ, прежнія ихъ, на законахъ и торжественномъ трактатѣ съ Имперіею нашего основаныя, права и преимущества полнаго съ папистами равенства, изъ коего оны силово и насилствомъ только сихъ послѣдныхъ во все изключени были; называя оная порта сей нашъ справедльивостію одолжную церкви христовой строжею вынужденной подвигъ утесненіемъ вольности сей речи посполитой, подобно какъ возстановленіе законаго равенства между гражданамы Ея могло оному какъ ни есть предосудително быть.

Храбрія благоустроенія, всемъ изобылно снабдѣнія и къ победамъ обыкшія войска наши собрались уже въ близости турецкихъ Границъ, и когда вы получите сію нашу Императорскую Граммоту въ то время будутъ уже они конечно вдумя многочисленными арміямы въ дѣиствителномъ сполченіи противъ общаго нашого непріятеля.

Имѣя справедльивость дѣла на нашей сторонѣ, а при томъ церковъ святую и самое благочестіе неразлученными поборниками оружія нашего несумѣнно надѣемся Мы, что благословеніе царя воины и мира будеть всегда съ онымъ, и что онъ увѣнчаеть еще славнымъ и полѣзнымъ успѣхомъ всѣ наши предпріятія, ему единому въ честь и славу простирающіяся. Вы благочестивыя Греческія и Славенскія народы, естьли хотите низринуть съ себя и попрать для себя, и для потомковъ своихъ церковъ христову на камени твердомъ, и привесть Ея въ совершенную на будущія времяна безопасность, и естли еще хотите не толко оградить остатки древней и драгоцѣнной вашой вольности: но и распространить еще оную до высочаишей степены, какая приличествуемъ древнымъ завоевателямъ и благодѣтелямъ болшой части извѣстнаго тогда свѣта о коихъ вы всѣ нисходите родомъ, язикомъ и мужествомъ имѣете теперь лутчей удобнѣишей, а можеть быть буде нынѣ тщетно опустится и никогда уже невозвращаемой случай достигнуть ихъ трехъ верховныхъ предмѣтовъ общей вашей цѣлости и благополучія подъ покровомъ оружія нашего въ здешнѣй части непріятельскихъ владѣніи и подъ сѣнію силной помощи в' собственныхъ вашихъ жилищахъ.

Успѣхъ теперь въ рукахъ вашихъ единственно зависить отъ васъ самихъ. Призовите толко съ вѣрою и надеждою Бога въ помощь и сонымъ обвязателствомъ взаимной клятвы и совершеннаго единомыслія, и затымъ и ударяйте уже на общаго вашего врага согласными сердцами и совокупными силами, продолжая и простирая ополченіе и побѣды ваши даже до самаго Константинополя, яко древней Греческихъ Императоровъ столици, и Града святимы мѣстами препрославленнаго кои на небо вопіютъ: изжените отъ туда остатки Агарянъ со всемъ ихъ злочестіемъ, и возобновите православніе въ семъ ему посвященомъ Градѣ. Слава сія вамъ теперь предлежить и всевыш-

ніи будетъ вамъ конечно самъ невидимой и непобѣдимой вождь! насталь къ тому часъ удобный ибо вся громада невѣрныхъ будетъ в‘ удаленіи къ нашей сторонѣ, и тамъ совершено упражняема дарованнымъ намъ отъ Бога силами. Кромѣ того что число благочестивыхъ обывателей какъ на твердой земли, такъ и на островахъ Архипелага несравненно вездѣ превосходить число невѣрныхъ, и что они безъ сумнѣнія съ охотою и радостію къ подвигу вашему приобщаясь, силы ваши собою и имуществомъ своимъ гораждо умножать будуть; обѣщаемъ Мы вамъ всѣмъ всякое отъ насъ по должности мѣсть возможное подкрѣплѣніе вспомоществованіе и опредѣляемъ еще вамъ надлѣжняго и знатнаго предводителя испытаной неустрашимости искуства, которой еще своею тѣплою вѣрою и на божествомъ къ сему для православной церкви служенію сугубо подвигнуть, с‘ способными подъ нымъ военачалниками.

Въ прочемъ обнадѣживаемъ Мы еще васъ силнѣйшимъ и торжественнымъ образомъ, что отъ нынѣ на всегда будемъ признаватель вѣрными и неложными друзьями Имперіи нашей всѣ тѣ народы, кои въ настоящей воинѣ составятъ, ради собственной своей пользы, вольности и благополучія общее съ нами дѣло, и что Мы за такое ихъ дѣйствительное предпріятія при востановленіи мира, неоставимъ конечно включить ихъ въ оной съ выговореніемъ въ пользу ихъ достаточной безопасности и другихъ выгодъ съ полною для благочестія свободою.

Святость Императорскаго нашего слова, которымъ Мы сіе обнадѣживаніе, и утверждаемъ, можеть всѣмъ благочестивымъ Греческимъ и Славенскимъ народамъ служить вѣрнымъ и неподвыжнымъ залогомъ исполненія его, ибо оно непричастно ни малѣйшаго, ни въ како е время изьятія, или двоеразумія.

Для довѣрености всему въ сей Граммоте, написаному, повелѣли Мы утвердить Ея Государственною

нашею печатю. Єже учинено въ престолномъ нашемъ Градѣ Санктъ Петербургѣ Генваря мѣсяца въ дватцать девятый, день лета отъ воплощенія Христа Спасителя, тысяща седемь сотъ шесдесять девятаго, Государствованія Нашего седмаго года.

По всемилостивѣйшему Єя Императорскаго величества указу.

Князь *Александеръ Голицинъ.*“

За Црногорце ово е права радост била, само кад знаду за кога, за чию ли се славу и побѣду боре, и кад знаду да имаде царство єдновѣрно и єдноплемено, кое ій признае за своє, радостним ускликом завѣщаю се против обштег непріятеля христянства воєвати. Премда царица непознаваюћи обстоятелства црногорског народа, да су они са воєним средствама оскудни, позива ій отважним гласом да иду на свету войну, и да ћераю непріятеля христянства до самог негда славног христянског града на истоку Цариграда. Царица позива и друге христянске народе; али нема никог да подигне оружѣ до єдини витежки Црногорци. Готови су у свака доба Црногорци своим побѣдоносним оружѣм на ріеч рускіе Господара ударити, само да им є воена каса поуздана; али на неволю, у то вріеме сваки Црногорац морао е касу у своіой торби имати и тако се борити. Ако ніесу могли далѣ воєном силом провальивати, а оно су заустављяли силу турску у Арбаніи и Ерцеговини, те се ніе могла кренути против ньима омилѣне и єдноплемене браће Руса.

Поради появљног новог цара Шћепана Малог писао є Владика Сава царици Екатерини, да є с њиме на чудо, ер є узео свуколику власт на себе. Царица пошалѣ княза Долгоруког, да обяви и увѣри народ, да то цар Петар III. ніе, и да га неслушаю. Ништа ріечи и наговараня Долгоруког ніесу могле успѣти, већ нѣга Црногорци признаю за цара и свог Господара. Тако Долгоруки, видећи како є народ заузет за руског цара, остави им Шћепана Малога као Господара, даровавши му саблю и писмо, у ком му подаруе власт да и на далѣ остане Господарем Црнегоре. — Шћепан Мали бринуо се о домаћем земальском поредку и о унапредованю землѣ. Он є сам землю обдѣлавао, правіо путове, увео строгост поредка код народа и т. д. Правећи пут у црничку ваію 1770 год. понесе му мина очни вид, и Шћепан-Мали осліепи, те є послѣ у свом сліепилу провео четри године у манастиру Брчели, ђе га єдан Грк, нѣгов слуга, подплаћен од Скадарског паше, сѣкиром убіе. Тако є Шћепан Мали провео седам година у Црнойгори: као Господар три, а четри никако. Мѣсто нѣговог рођеня ніесе могло никако сазнати; но су опет од прилике сазнавали, да є біо Краняц или Личанин; послѣдньи види се бити вѣроятніе, што є чистим єзиком говоріо као и Црногорци. — Премда є Шћепан Мали лукавством стекао господаренѣ у Црнойгори, то опет неможе се, а не би ни право било, одрицати оно, што Шће-

пану на славу служи. Он ніе никакву противнародну намѣру имао, до едино напредованѣ и разширенѣ землѣ, ослобођенѣ пиштећег народа под ярмом турским у сусѣдству живећег, да би едном луча слободе огріяла и осталу браћу. Шћепан-Мали, біо е особите отважности, зрелог духа, досѣтљив, енергичан и праведан. Он е біо среднѣг узраста, яког састава, плава лица, но румена, смеђе косе и бркова, и имао е око 40 година.

По смрти Шћепана Малог, остане опет Владика Сава са своим младим синовцем Петром управителѣм народа. Сава е гледао и бринуо се о домоводству, а млади Петар опремао е понайвише сам свѣтску власт, коя е скопчана с духовном.

У пролѣће мѣсеца Мая 1774 године, жедан крви скадарски везир Махмут паша Бушатлія навойшти на Куче су 30,000 войника. Кучи су били у найвећой неприправности, но опет одупру се Махмут паши; али им сва ньіова одважност ніе ништа могла помоћи, већ страдаю горе но игда. Црногорци удалѣни, а с друге стране препріечени Бѣлопавлићима, ніесу могли Кучима притећи у помоћ. Кучи су истина страдали и остали без кућа и без стоке, али зато опет и Махмут паша платіо е скупо аранѣ и паленѣ Куча почем е од нѣгове войске на мѣсту преко иляде изгинуло.

Млечићи су често насртали на Црнугору, а найвише на манастир Станѣвиће, да га осво-

но Црногорци од западньіе войника ніесу нигда зазирали, него су ій потукли сваки пут, кад су гоћ покушали срећу ударити на Црнугору.

1782. год. мѣсеца Фебруара престави се Владика Сава и би закопан у манастир Станѣвиће. По смрти нѣговой ступи за управителя народа *Петар Први Петровић Нѣгош*, кои своіом управом отвара нову епоху у Црнойгори.

Црногорци су се у обште радовали овом новом господару и одма договорно сви главари заключе да га опреме у кое мѣсто да прими архіерейски сан. Петар већ стао будући дѣйствителним господаром Црнегоре, опреми свог секретара у Беч с молбом, да би му цар аустриски дозволіо да прими архіерейски сан у нѣговом царству код србског Митрополита у Унгаріи. Цар Іосиф II. драговольно уважи молбу црногорског господара и даде преко свега царски налог ондашнѣм србском Митрополиту Мойсею Путнику, да би га по обреду православне источне цркве произвео за Архіерея. При том главари црногорски договорно напишу писмо реченом србском Митрополиту, у ком га моле, да им новоизабраног господара Архимандрита за Архіерея произведе.

1489. године мѣсеца Марта испрате Црногорци свог господара у Котор, одкуд уђе у лађу и отиде у Сріем; но несрећом близу Карло-

ваца возећи се у колма, преврну се кола и он сломи десну руку. Митрополит му даде свог лѣкара, да га ліечи. Митрополиту є одвећ жалостно било видећи у таковом бѣдном станю господара слободног народа; но при свему томе, колико га є Митрополит любіо почне му предлагати да прими архіерейски сан. Петар му одговори: Я високи архіерейски сан примати нећу, нити могу, док невидим да сам савршено ізліечен, ер иначе не би могао (ако би сачувай Боже! сакат у руку остао) свящєнодѣйствовати! Послѣ шестмѣсечног болованя Петар се срећно ізліечи и остане му рука здрава.

14 Октомвра исте године на дан препод. Параскеве торжествено га Митрополит са осталим архіереима произведе за Архіереа. По том поздрави се Петар с Митрополитом и с осталом браћом, те отиде у Беч да благодари цару. Петар намисли из Беча да пође у пространу Русію; и тако постоян у намѣри и топлой жельи, крене се преко Германіе да се двору руском и истог покровителству препоручи. Он пріеђе преко Германіе и приспіе срећно у Русію. Путујући овако кроз Русію приближи се мѣсту Шклову у ком є живіо єдан Србин Зорић (Генералліеитенант) кои док сазна да долази црногорски Владика, одма се спреми да овог госта усрдно и достойно дочека. Зорић сам изиђе на коню пред Владику, за ког є он біо већ и кола спреміо, те га тако допрати у своє обиталиште. Зорић є біо одушевлѣн и

радостан видећи горског непобѣдног народа србског, господара у своіой кући, те га угости као Србин, кои све што е србско люби, почитуе и брани. Зорић имаюћи свог брата у Петрограду, одма му пише да пріуготови отмѣно обиталиште за Владику црногореког. Зорић нешћене ништа о овой наручбини Владики казивати, него га е само заустављо од кретаня, док ніе добіо извѣстіе да е обиталиште за Владику пріуготовлѣно. Сам намѣштай овог обиталишта Владике ради стао е преко 30,000 рубаля.

Послѣ добивеног извѣстія како е све пріуготовлѣно за доброг гоета, рече Зорић Владики да може поћи кад гоћ оће. Владика благодари Србину за србско гостолюбіе и искрену усрдност те се крене у Петроград, ће га брат Зорића дочека и у нѣга ради пріуготовлѣно обиталиште допрати. Ніе знао овай Србин у каквом се ставю налази Владика и нѣгови Црногорци, а не би онлике новце за обиталиштни намѣштай улагао, већ би такову суму опредѣліо на обштенародну корист, кое би му біо Владика и предложіо да се ніе слѣдуюћи случай збіо.

Дознавши кнез Потемкин, да е Владика црногорски біо у Зорића, (с коіем е он у великом гоненію и мрзости живіо,) а да му е овай пріуготовіо обиталиште у Петрограду, одма из едине малодушне зависти нареди полиціи, да га

незадржано из престолнога града удале. Тако се и збуде: тек што су му биле альине приређене, дође полиціа и удаљи га они час из престолног руског града и без пасапорта. Праћен једним офицером од полиције, да би тако предупређен остао Владики пут, коим је дошао т. ј. да не би преко Шклова, ђе је Зорић. Њега тако малодушни и завистљиви књаз Потемкин из Петрограда удали, а сютра дан заоставшег секретара са пасапортом за њим опреме. — Чувши царица Екатерина, да је Владика црногорски тако непристойно из нѣне столице удаљѣн, разгнѣви се на Потемкина, и одма нареди једном полковнику, да што пріе ускори за Владиком, и ђе га стигне, да га моли за повратак, будући је та увреда без знања царичина учињена. Владика надошавшем полковнику одговори: „Чувствително благодарим на позиву Нѣног Императорског Величества, ал' я нигда више за живота мога у Петроград доћи нећу; а нек је нѣно Императорско Величество увѣрено о мом топлом усрдію и привржености к једноплеменом и једновѣрном славенском царству. Презирем све личне увріеде; али народна светиня и слава нѣгова неможе се из мог срца и мог чувства нигда изгладити, све да би се и веће непристойности, мени као Петру чиниле. Срећан біо сяйни престол и ціели славом дичећи се народ руски, ког мое срце од постанка люби, а и у будуће до гроба прекинути неће.“ Овако се наш смирени и божіом благодати обдарени

Архіерей за огорчени поступак лицемѣрног кнеза спрама царице и ціеле Русіе изразіо. Оваквим начином, полковник неуспѣвши ништа о Владичином повратку, поврати се у Петроград.

Док се овако Владика Петар путуюћи по непознатим предѣлима боріо с непріятностима, іош већа се несрећа у нѣговом отечеству збила. Оставши народ без свог господара, употреби Махмут паша Бушатлія згоду за свою освету, те учини сплетке међу народом и он крене войску под своим личним предводителством 1785 у мѣсецу Маю те удари са читавом Арбаніом на Лѣшанску и Ріечку наію. Црногорци дочекаю силног пашу и побію се; али земля без свог господара остала будући, остала е и без свое силе и домаћег единства. Роди се раздор међу главарима, те неки несретници из Баица отиду Махмут паши и доведу га сами на полѣ Цетинѣ, ђе паша свой шатор разапне, а манастир поара и запали. Овим своим варварским походом оплячка Махмут паша у Катунской наи слѣдуюћа племена: Кчево, Велестово, Бѣлице, Ћеклиће, Бѣлоше и Нѣгуше. Дошавши на Нѣгуше, узме од саміе Нѣгуша глобе 1700 цекина и многа друга зла почини, а по том се крене преко Ловћена и Паштровића, те се поврати у Арбанію.

Владика Петар путуюћи кроз Германію, сазна на путу поразителни глас, да е Црнагора турском силом поплавлѣна, попалѣна, разузурена и

сва под крвожедни османски мач ставлѣна. Пораженъ као громом овим жалостнимъ гласомъ света му се душа смути и проліе сузе жалости низъ лице. Огрезнуо у туги чемеру од жалости, ніе знавао шта да чини, на кою ли страну да се обрне. У туђой, несродной непознатой земльи оплакивао е свое тужно отечество, свою горску слободу и падшу славу искре црногорског витежства. Петар и ако тронут овим гласом, поврати се и намисли поћи у свое отечество па макар и он жертвом у свом отечеству с своіом осталом браћом пао. Надежда е нѣгова на свевишнѣг промисла била крѣпка и постояна. Он усамлѣн са своим сестрићем рече: „Вселене вседржителна руко, приведи мене іош у мое отечество у ком живити и умріети желим. Я сам лишен сваке утѣхе овог свіета, и утѣшити се немогу, док неступим на ледену стіену, ђе су српски юнаци толику пролили крв, а све за обрану свое слободе. Из Русіе ме проћераше; Турци ми разорише отечество и дражайшу вольност, а я да се потуцам од немила до недрага кроз туђе и непознате землѣ?! я у тебе се едног, Боже надам, да ћеш помоћи мени и оном народу, кои се свагда у твое руке препоруча.“

Он одма пошалѣ свога сестрица с писмом на Гувернадура и остале црногорске главаре, да га извѣсте, ели истина, да е Црнагора од Турака погажена, и имали се рад шта у полюблѣно, а сад бѣдно отечество враћати. Гла-

вари му одговоре, да є манастир цетиньски везир скадарски Махмут-Паша Бушатлія опаліо, али да Црнугору утаманіо ніе; него да се врће, што брже може на помоћ сад у бѣди и невольи находећем се народу. По добивеном писму већ є мало біо спокойніи, али на лицу видит му є било жалост и бригу. У ово се доба бавіо у Трсту. Свагда се бринуо, да учини колико може више за свой народ. До овог времена ніе била никако Кертола (Крумпир) од кад є из Америке донешена, у Црнойгори позната; него Петар видећи да би овай плод много полезан біо за Црногорце, понесе такову у Црнугору, те научи народ, како треба исту обдѣлавати. Сѣме овог плода за кратко вріеме разпростpло се и по осталим околним предѣлима.

У мѣсецу Фебр. 1786. поврати се Петар срећно у своє отечество, и одма се почне бринути о благостоянію свога народа, ког є он са сузним оком гледао; управляюћи своє очи небесной висини, коя му се мѣсто богатог царства представляла; ер он за друго добро ніе знавао, него за срећу и спасеніе свога отечества. Нашавши народ у найвећой бѣди и невольи, горке є дане свог цвѣтућег віека проводіо. Усамлѣн у пустиньи, само є са сузама печалног живота прикупляо уцвіелѣни народ око себе, кои є у великой неслоги и међусобной мржньи живіо; и само заклетвом и силом страха божіег, приводіо є разсіяни и већ међу со-

бом етуђени народ у єдинство и братску слогу. Оя окупи народ на општи збор, и почне га увѣщавати за добро и спасенѣ свог отечества и сваког опет у посебности те изрече слѣдующе слово своим Црногорцима: „Благособрани народе и любезна моя браћо! Ево има већ двіе године дана, од како сам са колебаюћом душом из нѣдра мог милог отечества отишао у стране землѣ, ради получаваня високог Архіерейског сана, и у овом сам путу многе бѣде и страданя претрпіо; али све би я то као каплю воде радостно прегоріо, само да могу виђети вашу међусобну слогу и ваш цвѣтући напредак. — Видите, што несрећни случай учини! Ви падосте највећој бѣди у наручя; ви изгубисте свою славу и слободу, за кою су се ваши прађедови с највећим устремляванѣм борили, и за кою су и послѣдню кап крви жертвовали. Опомените се само на врієме мог одлазка из драгог отечества, само пріе двіе године, што сте били, што ли сте данас! Ваша се велика слава по свіету разносила, и я сам се вазда дичіо юначким именом Црногорац се звати; — а сад тужним срцем осѣћам и ранѣним срцем прозирем, видећи то све с правог основа пометуто! а највише зато, што проклето сѣме неслоге у свом срцу храните: но опет, у пуной сам нади, да онай прародительски юначки дух іош у вашим мужественим прсама куца. У вашой слободи живи и вѣчна слава ваша, коіом сте сваком слободном и образованом

народу мили: даклен освѣдочите пред свіетом вашу славу и дичну слободу! Надам се да ће те ви мое ріечи послушати, и да ће те опет свою вольност бранити, колико ви силе допуштале буду; а я, као ваш Архипастир и владаоц, стараћу се за свако ваше и ваше дѣце добро и благостояніе, и настояћу, да опет покажете свіету, да она славна крв у юначким мишкама, ков се подижу у самосталним овим горама, іош пресанула ніе! — Я ћу не само мой неусипни труд, него и све што имам, за добро мог отечества и слободе врученог ми стада христова, радостно жертвовати. Положите наданѣ у Бога, кои ће ви свако добро даровати, само ако любав и братску слогу у своя срца укорѣните!“

Сад почне ревностно свой печални народ у братско єдинство приводити, и све начине за добро станѣ свога народа извраживати но усамлѣн без сваке помоћи и средства, коим би могао што учинити, само є горке сузе у мучителном животу проводећи проліевао. Народня му влада у шакама; али што є кадар ціелокупном непослуху народа учинити?! Дан, и ноћ старао се, како ће своме народу вид спасеня пріобрести. Он пође кроз свою землю и почне закрвлѣну браћу мирити, да би юначка срца у прво братинство слюбіо, а ньіове снажне мишице против бѣснећег непріятеля подигао! Најпріе дође на Чево, и ту само међу Чевлянима и Бѣлицама умири 74 главе; тако є он чиніо

и по осталим мѣстима, нештедећи свой обштелюблѣни живот по лѣтном и зимном времену преко врлетніе клисура прелазећи и постаюћи посведневном жртвом свога народа, само да би ньіову прву славу у прво биће братског єдинства повратіо. — Дошао будући из стране землѣ; а проклети и самовольни Махмут паша Бушатліа, за вріеме нѣговог удалѣня из землѣ, спали манастир и столицу владаюћег Владике; у таковой є бѣди біо, да ни дома за пребиванѣ у столичном мѣсту ніе имао. Он онако ожалошћен почне набављяти грађу да обнови црне зидине и чемерну резиденцію. Тіем намишљяем купи гору у одстоянію од манастира два сата; но неки проклетняци почну му сметати, и ополче се да му недаду гору сѣћи, на кое он са богоданом смиреношћу одговори писмено, као што се подлино нѣговом руком писано у архиви находи: »Кад сте већ такви непріятельи ове свете цркве, да ми недате гору сѣћи, кою сам я за мое новце купіо; а ви дођите, па разорите и ове заоставше зидине: а я ћу себи надам се у Бога, мѣсто пребиваня наћи. Ви мѣсто да би сте подпомагали цркву, као што православни кристяни и чине, ви є подкопасте; но Бог ће и нѣгова правда зато вама судити.“ Ништа нѣгове благе ріечи ніе су могле код ньи успѣти; но то са страна чую други главари, како неки зликовци недаду мира владаюћем Владики и светой цркви, окупе войску и обколе безбожнике, да ій конечно изтріебе. Зликовци

час прiе поитаю под заштиту благог Архiереа и Господара, на кое се нѣгова света душа смилуе и умоли главаре да им опросте. Главари послушни своме Владики одустану од предузетог дѣла. Несрећни ови синови и послѣ су му многе бѣде чинили, али е он с таквом стрпљивости подносiо, коя се нигдѣ уподобити неможе. А ово су зло све Баице чинили.

Тек што е бiо народ између себе намирiо и у прво станѣ независимости поставiо, у то доба дође Филип Вукасовић аустрiйски маiор 1788. год. мѣсеца Јануара у Црнугору с 400 войника и донесе 90,000 дуката, да подмити народ црногорски, и да подигне оружiе против Турака; но Владика Петар предвиђаюћи зла одтуд слѣдства, недопушти да се рат без неволѣ чини и одговори посланику аустрiског двора и окуплѣним Црногорцима у кратко ово: „Я нећу с ником сада да войштим, нити ћу, да се наша крв без нужде пролива; а ко ће войштити, може му бити. Ако би Русiа била у рат с Турцима, я пристаем и оћу бити савезник против обштег врага христянства.“ У оваковом случаю, непропусти Вукасовић понудити и давати од оно 90,000 дуката половину Владики, само да пристане на нѣгов предлог; но Владика, кои народно добро више свега овог свiета почитуе, презре мнимо богатство, а остане при ономе, зашто е себе од почетка жртвовао. Вукасовић почне неке разлоге доводити, говорећи Владики: „Ви сте у оскудици, па Вам требуе

новаца, и примите, ер ће те се каяти.“ Владика му одговори: „Нема тога блага у свіету, нити ће га бити, за кое би я крв мога народа прода, а свой образ пред свіетом оцрніо: радіи сам у убожству умріети, но стидно у изобилію живѣти!“ О своіой безуспѣшности яви Вукасовић своме двору; а и Владика, непропушти одма явити руском министру у Беч, ђе између осталог вели: „Ако є руска Имперія у рат са Турцима, я сам готов у свака доба свое спасаемо оружіе, мач и животворящи крст против непріятеля христянства подићи; будући су Аустрици дошли, с неколико войске у ову землю, и наговараю народ црногорски, да ратуе са Турцима; али я на то непристаем док не видим, што руско царство о том мисли.“ Министар руски одма одговори Владики, да є Русіа у рат с Турцима, и да предузме войну против Турака, будући є Русія у савезу с Аустріом. Владичино пак извѣстіе достави министар царици Екатерини, коя одма пошалѣ своя два посланика, Тутолмина и Драшковића у Црнугору, вручивши им панагію, кою да предаду Владики за знак уваженія нѣговіе подвига двору руском. Посланици доћу с Граматом и панагіом у Црнугору. Владика распише одма позив на сав народ, да дође на општи збор, на обично мѣсто Цетинѣ, и народ веселим срцем дозрви да види и чуе, шта є и како є. Потом се окупљеном народу прочита Грамата, коіом се позиваю на бой против Турака, на концу исте

Грамате за Владику гласи овако: „Сіиже посланные вручать Вашему Преосвященству Панагію отъ Єя Императорскаго Величества Вамъ жалуемую въ знакъ божія благоволенія Єю препосылаемаго на начатіе подвиговъ во славу имени Єго святаго и въ оборону вѣри и отечества подемляемыхъ: при чемъ отъ Єя Величества мнѣ указано повторить Вашимъ Превосходителствомъ и прочимъ чинамъ, что усердіе Ваше въ общемъ дѣлѣ отличныхъ почестей и награжденіи Монаршихъ удостоятся.“ Потом изваде послании панагію и ставе ю Владики на света и витежка прса. Народ обасут двоструком радости, покликну своим горским гласом: „Живила царица и наша браћа Руси!“ а по том проспу огань из пушака, и завѣшташе одма куд Владика рече за славу и помоћ браће Руса свою юначку крв пролити. Вукасовић се укочіо, гледаюћи, што народ за Русе чини без дуката и икаквог мита, или каквіе другіе сплетака, кое є он мисліо по западном обичаю употребити. — Видећи Тутолмин брзи успѣх царичине желѣ код народа црногорског, крене се у свое отечество, а остави Црногорцима Вукасовића, препоручивши им, да се с њиме у свему сложе. — Вукасовић распише књиге по народу, да што пріе устане на оружѣ. Међу осталим писмима довольно ће бити и ово єдно, да се само може виђети како се западски уміе претварати. Овако є писао острожком игумну: „Сад, или већ никад, оче! напусти Брђане да сіеку Тур-

ке ; божати вѣра , биће за њи болѣ, ере пріеваре ніе. А како свега, фала Богу! доста имам, да се саедине Црногорци Брђани и сав христянлук би к нама окренуо, и све би смо с помоћу Бога учинили. Саде , оче ! мореш по све срећан и честите твое данке учинити: ер Божа ти вѣра, све што себи желим, то ћу теби учинити само неупусти ову згоду, но, ако можеш, утврди и едан дан да удремо на Спуж оли Подгорицу; ако ли даде Бог да узмемо, теби ће бити сто цекина, а Брђанима велики дар. Тко ми донесе главу Мећикукића (забита Спужкога) имат ће другіе сто цекина, а теби и тако дар велики. Учини како те Бог учи, и дай ми одговор.“ А Пиперима на шире пише : „Видіетъ можете изъ кньиге господина Владике Петра слогу и единство двіехъ найсилніехъ дворовахъ, и силу, кою одъ Бога и истіе дворовахъ свакоме , кои у христа вѣруе ова два двора шилю, брезъ онога, што сте разумѣли да я, фала Богу ! од честите круне ћесарске досле свега доста донiо есамъ. Ово іошъ сто пута быће овлико оніехъ, кои буду вѣрно Бога и ова два двора служили, кои дворовы за ваше одкупленѣ немаре благо поарчити и своіехъ судитахъ крвь пролитъ: дакленъ витезовы! ево згоде, коя нити е била, нити ће бити док свіет буде: ово благо, кое имам, мислим свіем віерніем еднако діелити. Божа ви вѣра , кои гоћ буде больи юнак, иматће больи дар. — Ви сте досле турской вѣри силом доста помоћи дали , еле не-

мойте сада без неволѣ, но се држ'те да ископамо скот варварски; то ми ютрос лако учинит' можемо, кад Турци помоћи неимаду, а ми, фала Богу! свега доста имамо, а веће нас е од по Турака; а немислите, Божа ви вѣра, да е пріевара, и я док сам жив оставит вас нећу. А кад буде мир, учинитће за вас тврди мир како и за себе обадва царства. Устайте, ако ће те себи добра, и да ви дам, што и другіема. Гледайте, да се небудете каят', а Богъ ви у помоћи.“ На овакова обећаня, сложно устану Црногорци и Брђани и ударе с оно 400 солдата на крѣпост Спуж; но без топова крѣпости и градови неузимаю се, па ни овай ніе било могуће. Вукасовић погазивши положену заклетву и божю вѣру, побіегне с войском послѣднѣг Августа. Црногорци и Брђани натисну се за ньим и стигну га у Загарачу и обколе га, да найпріе нѣга као издаицу и вѣроломника утуку, а послѣ, да се бію с Турцима. Чувши зато Владика и жао му будући да погине у нѣговой земльи, знаюћи да би западняци сву кривицу вѣроломства и издайства на Црногорце оборили, пошалѣ свога брата Сава, кои е имао велику важност и привржености код Црногораца, да предупреди ову несрећу, а да издаицу пропушти, нека га несрећа носи куд оће. Саво е велику муку имао, док е одвратіо Црногорце од предузетог умишляя. Тако е Вукасовић, посланик аустриског двора чиніо; то е вѣра, то е христянска любав! Па ко може игда

у такове политикаше имати повѣренія! — то ни сами Турци неби учинили! — Тужног духа Владика прозирао е сузама нову горку судбину свог народа, и боріо се душом, како да га сад од несреће спасе. Тако е нѣму остало, да се еднако мучи са несрећним пограничним ратом.

1789. год. обяве Турци рат и крену војску у мѣсецу Окт. но Црногорци и Брђани незаостану, већ ударе сложно на њи код Подгорице и Спужа. Страшна е битка 16. Окт. била, и у том бою погине 34. Црногорца, а Куча преко 100; Турака ни броя се незна. Црногорци юришаюћи на турске градове, многе вароши и градове попале и освое крѣпост Спуж. Послѣ овог боя, пише брат и синовац Махмут паше Црногорцима да се помире и да им они уступаю Жабляк и све околине до крѣпости Спужа и Подгорице; али под тим уговором, да буду њіови поданици и да им плаћаю данак; но Црногорци нити су били ичи поданици, а іош манѣ да су игда иком данак плаћали, непристану на овай предлог. У овой години еднако е траяо бой с Турцима, и нестало им будући праха, отиде Гувернадур Іоан Радонић са своим синовцем и су іош неколико особа у Трст да траже помоћи код аустриског двора. Станка опремію будући у Беч, пише му ово: „За Бога! гледа ако видиш мир, пиши на прешу, или ћу тамо доћи, или ћу . . . . . послати; зашто, кад се не би они народ умиріо, већ трага не

би нам оставили, а и да би смо ће утекли, назвали би не ка и Бранковића.“

1790. год. мѣсеца Јануара навойште опет Турци Арбанаси на Црнугору; на кое се одма крене Црничка и Ріечка наія, те ударе на крѣпост Жабљак, и ту є траяо жестоки бой за три дана. Арбанасима пође скадарским єзером 12 лађа у помоћ, но ій спази Петар Ъуканов, окупи неколико войске и крене са осам ѳркета блатом и запане у Одринску гору, ће дочека Арбанасе и посіече 18 глава, узме пет лађа и разбіе Турке. Исте ове године повратіо се будући Гувернадур Іоко Радоњић, 17. Августа крене се с Црногорцима и Брђанима на Ерцеговину, те обсѣдне Никшиће и Трубѣлу: но Махмут-паша дознавши то, одма се крене су 20,000 людій и дође у Подгорицу, непазећи ништа на ухваћену вѣру с Црногорцима. Црногорци сазнавши за ову потайну намѣру Махмут-паше, крену се из Ерцеговине и дођу на границу спрам Арбаніе на сусрет скадарском везиру. Везир, док види Црногорску войску, пусти телала, да огласи, да се ніе нико усудіо заћести Црногорце, ер он имаде заповіед од цара, да прима Црногорце и Брђане у службу, и да он иде против Ніемаца. Паша почне давати мито, кои би у нѣгову войску ступили; али Владика изда строгу заповіед, да се ніе усудіо ни єдан тамо одити, иначе да ће бити строго казнѣн. Послѣ се удали паша с войском, оставивши у свакой крѣпости по 400

пандура и по 300 жрваня за будућу спрему. — У непрестаном рату, поискавао є Владика обећану помоћ од Аустріе; па најпослѣ искао є єдиног праха и олова али му и на ово одговоре, као да се ніесу нигда ни виђали: да он може слободно за свое новце у Аустріи купити праха и олова. Сирома Владика неимаюћи ни динара зашто би могао праха набавити, те принуђен буде и пошалѣ скупоцѣну архіерейску митру свог блаженопочившег стрица Митрополита Василіа, кою му є дала царица Єлисавета, ћесару ауст. Иосифу II, и моли га, да му зато пошалѣ праха и олова! — Тако 1790. год. пошалѣ ћесар Леополд (будући се Иосиф већ біо преселіо у вѣчност) 300 барѣла праха и за толико олова и кременя. А митра є и два пута више вріедила; но є запала у туђинске руке, па є и прошла како нетреба и како ніе право. Он разда неколико од ове цебане народу, а остало є чувао за сваки ненадни случай. — Ніе доста било, што є непрестано погранични рат нѣга узнемиравао и у тешке бриге приводіо; него се неки главари митом одпаде, средством Вукасовића и нѣговіе послѣдователя сплетака, те почну на посебице се ціепати. Но при свакояким сплеткама, Бладика є остао у постоянству топле любави к своме народу и отечеству.

Почем є Ивелић 1788, біо дошао као руски посланик за Црнугору, подигне Црногорце, и у турской држави живеће христяне противу

Турака. На овай позив крене се црногорски Гувернадур на Никшиће, но отуд се без успѣха поврати. Требѣшане на найбезчестніи и тирянски начин Турци разуре и разселе. Жалостна и цвилећа ова сиротиня збѣжавала се у Црнугору. Владика є исте ове Требѣшане опреміо да се населе у данашнѣ ускочко мѣсто Тушину; међутим на молбу ове сиротинѣ писао є Владика царици руской Екатерини, да би дозволила у нѣной пространой Импери овом разуреном народу населити се. Он пошалѣ и посланике царици да є болѣ извѣсте о несрећи и пропасти Требѣшана. Сиротинѣ ерцеговачке било є у ово вріеме остало 300 породица без крова и коре леба. Ово є све Ивелић своим страшним заклетвама учиніо, увѣраваюћи да ће овай народ получити послѣ боя особите награде, но є народ тіем празним обећанѣм біо преварен и тражіо є єдино свое утѣциште у Црнойгори. Воени овай поход, кои се жалостно окончао, учинѣн є без Владичиног знаня. Владика є свагда біо у оваковим пословима предосторожан, знаюћи унапріед каква ће слѣдства бити. 1795. годинэ добіє Владика на свою управлѣну молбу на царицу слѣдуюће писмо, кое се оће точно прилаже:

„*Преосвященый Митрополитъ*,

Господа Депутаты Герцеговинскіе, Священно-Архимандритъ Авксентій и Сердаръ Мина Лазаревичь, снабденыи и отъ Вашего Преосвященства препоручи-

тльным письмомъ на высочайшее имя Ея Императорскаго величества прибывъ сюда вручили мнѣ съ разными бумагами своими оное Письмо Ваше которое равно какъ и прошеніе ихъ имѣлъ я щастіе подносить Всемилостивѣйшей Государинѣ. Ея величество по человѣколюбію Своему не могла безъ особливаго сожалѣнія извѣститься о томъ состояніи въ коемъ теперь находится единовѣрное общество, отправившее помянутыхъ Депутатовъ; а потому было Ея Императорскому величеству весьма пріятно, что Ваше Преосвященство, яко добрый и достойный Архипастыръ распространяете попеченіе свое и на сію часть православнаго народа. Къ вящшейже благоугодности Ея Величества послужитъ, ежели Ваше Преосвященство и продолжительно будете не оставлять ихъ своимъ благопризрѣніемъ доставляя имъ свободное убѣжище и свякое по возможности вспомоществованіе. —

Оказанія ими опыты усердія къ вѣрѣ православной и приверженности къ престолу Монарховъ Російскихъ, пребудутъ у Ея Императорскаго величества въ незабвенной памяти: по чему и можете Ваше Преосвященство ихъ высочайшимъ Ея благоволеніемъ обнадежить, удостовѣряя, что они, естли продолжать таковую свою благонамѣреность, въ удобнѣйшее время конечно возпользуются могущественнымъ Ея покровительствомъ и милостію въ полной мѣрѣ. Нынѣже когда существуютъ между здѣшнею Имперіею и портою Оттоманскою обвязательства мирнаго договора сколь не удобно и тщетно дѣлать жалаемое ими у Турецкаго правительства домогательство о позволеніи имъ возвратится во своихсы и о возвращеніи похищеннаго у нихъ имѣнія, Ваше Преосвященство безъ сомнѣнія сами признать изволите. Не болѣе также представляется удобности въ совершеніи теперь и другаго ихъ желанія касающагося до переселенія ихъ въ Росію, а особливо въ такомъ количествѣ, чего безъ огласси въ дѣйство произвесть нельзя, а тогда могутъ они не

только встрѣтить затрудненіе но и подпасть еще вящшимъ непріятностямъ.

Всѣ сіи причины препятсвующія нынѣ удовлетворить ихъ прозьбамъ, хотя здѣсь Депутатамъ ихъ сказаны, но они конечно и болѣе успокоєны будутъ, єжели Ваше Преосвященство съ своєи сторони преподадите имъ о томъ подобное изьясненіе.

Депутаты же оные получили отъ щедротъ Єя Императорскаго величества денежное награжденіе какъ на содержаніе свое здѣсь, такъ и на оба пути, и сверьхъ того въ изьявленіе Монаршаго благоволенія къ нимъ пожалованы Священно-Архимандрить крестомъ, а Сердарь медалью золотою; но да бы и приславшее ихъ общество не осталось безъ явнихъ знаковъ высочайшей Милости; то во перьвыхъ угодно было Єя Императорскому величеству пожаловать Вашему Преосвященству яко пастирю ихъ панагію драгоцѣными камнями украшенную и при семъ доставляємую. При обратномъ же отъ сюда въ Далмацію отъездѣ учрежденаго тамъ Россійскаго Императорскаго Консула Господина Колежскаго Совѣтника и Кавалера Паладоклиса, будеть поручено ему нѣсколко медалей для раздачи, и дастся наставленіе, имѣть съ ними сношеніе и доносить сюда о нуждахъ ихъ.

С. Петербургъ Апрѣля 6. дня 1795. года.

Графъ *Иванъ Остерманъ.*

Владика Петар боріо се єднако с подобним неволяма свога народа, и мучіо се на свакн начин да му поможе. Внутреньи раздор у земльи, погранично узнемириванѣ Турака, непрестано є обезпокоявало Црнугору, и Владика є біо у великой бриги, и морао є, час на по-

граничне, час на внутренѣ немире свою крѣпку охоту и труд обраћати. Тако у непрестаном противборству проводећи овай горски народ свой живот, а несити крвопія и заклети непріятель црногорски Махмут-паша Бушатлія 1796. у мѣсецу Юнію навали са 23,000 войске на Брђане, кои одма поитаю к Владики и главарима црногорским и заишту помоћи. Владика Петар чуюћи жалостни глас свога народа, кои га за единствена оца и избавителя на земљи држи, обећа им одма свету обрану; а при том главаре живіем Богом заклинѣ, да се иде у помоћ ядной браћи, кою оће турско копито да згази. Главари радостно слушаюћи ріечи свога Господара, ріеше се одма, ђе он оће радостно свою крв против обштег непріятеля пролити. Слушаюћи Владика ово едно[illegible]ство народа, ободри се духом, те пише Махмут-паши, [illegible]да се проће воеваня. Но Махмут му одговори, да он неће на Црнугору, но само на Брђане, кои су му се одметнули, а међутим препоручи Владики, да неби давао Брђанима помоћ; зашто: ако им да помоћ, то ће он онда едне и друге ћерати „лютом, лютом Арбаніом.“ Видећи Владика разяреност Махмута, и да се конечно ріешіо на Брда ударити, одговори му као слободни владаоц у слѣдующем писму: „Што ми пишешъ, да Брђанима помоћь недаемъ, и да ихъ непуштамъ у Црнугору, то ми немой говорити, што ми законъ и моя душа неда учинити. Брђани су моя браћа као и Црногорци; што ли

кажешъ твою люту Арбанію, я видимъ да се ти у твою силу уздашъ; али се спомени, да є сила само у эднога Бога, коему се мы предаемо и молимо, да намъ буде у помоћи. Знашъ колико си зла и срамоте Црногорцима учиніо, кадъ самь быо я на путъ у Русію, пакъ и то бѣхъ све заборавіо, и за оно зло чиніо самь ти добро, кадъ ти одъ цара бѣше мука дошла и ніесамь пуштіо Црногорце, да супротъ тебе пођу. Садъ ге опетъ молимъ, проћи се брцке сиротинѣ, да се права крвь непроліева; ако ли нећешъ, хвала да є Богу! а мы ћемо се одъ твое силе съ помоћу божіомъ бранити докленъ єданъ тече.“ — Послѣ овог сазове Владика све главаре од ціеле землѣ, те договорно закључе на обштем сабору ово писмо, кое су на сав народ разаслали; исто писмо гласи овако:

»Мы главари и старѣшине и весь црногорскій народный саборъ, находећи се днесь сабрани на обично мѣсто наше на Цетинѣ, чинимо сви єдиногласно ово обще народно проглашенѣ:

Будући Махмутъ, сынъ Мехмедовъ, Бушатлія самоназваный Везиръ Албански, оглашенъ явнимъ хаиномъ и отступникомъ своега законнога цара Отмановића. Ненаситимъ будући, што є толике землѣ и градове, толике народе своимъ оружіемъ одъ свога законога цара и одъ цареве државе, подъ свою власть ограбіо и покоріо, како є то ціеломе свѣту позна-

то. Видећи дакленъ свећеръ выше силенъ, чини се на далеко у сусѣдна мѣста страшенъ, и неразмишляюћи оне штете и пакости, кое нама пріеварнимъ начиномъ естъ 1788. годишта учиніо; него іошъ сувише тога непрестано и сада простире свое гордельиве мысли и готови войничке приправе, радећи день и ноћь явніемъ и потайніемъ образомъ, како бы ову малу искру славено-сербске волности могао угасити.

А садъ драга и любезна браћо, неостае нами друго нако препоручивши се Богу, разбудити юначка срца, да свакій вѣрный сынъ отечества, на обрану православне вѣре и наше предраге слободе и на отмщеніе сыну Мехмедову, за учинѣно вѣроломство съ напрегнутимъ оружіемъ у рукама буде спремно у готовности справенъ.“*) Овако су се они сами међу собом ободравали, и тѣшили се тиме, што свою слободу и свою вѣру бране. — Кренуо будући Махмут свою люту Арбанію, дође под крѣпост Спуж. Владика опет окупи свое Црногорце и помоћу божіом дође у Бѣлопавлиће у село Слатину, на ліевой страни Зете ріеке и ту учини свой табор. Он изиђе пріе боя међу окуплѣне юнаке и помоливши се Богу закрсти по обичаю православне цркве сузним очима во-

---

*) Овог є писма и више било, али є већ издрто и сагньило. Тако су многа писма сагньила, будући є архива била у нереду, а покрай свега у влажно мѣсто сложена.

ду и причести ньоме свое храбре войнике, а послѣ тога ободри войнике слѣдуюћим словом: »Любезный витезы, и мила браћо! Нашъ заклетый непріятель нешћеде на мое молбе одъ предстоећегъ крвопролића одустати, и да се проће наше невольне браће Брћана, но наданѣ имамъ у свевишнѣга Бога, да ће те вы, данасъ свирѣпогъ врага стидно са свое међе проћерати. Онъ є окупіо силну войску, али му є войска ядна и чемерна, а выше свега нама ће сила божія быти у помоћи. Ево смо дошли мили мои витезы и честити юнацы! дошли смо, да съ непріятелѣмъ нашу крвь проліемо; дошли смо, да освіетламо образъ предъ свіетомъ; дошли смо, да покажемо непріятелю наше вѣре, нашегъ имена и наше предраге слободе, да смо Црногорци, да смо народъ, народъ волянъ, народъ, кои драговольно за свою слободу бори се до послѣднѣ каплѣ крви и самый наймиліи животъ на међи своихъ безсмртныхъ праћедова оставля; али проклетогъ врага христянства преко себе жива непушта у слободне нама драге горе, кое су наши праћедови, наши дѣди, наши отцы и мы сами праведномъ крвцомъ облили!— Има ли кои међу вама, дражайшій сыновы и избраный цвіетъ мое богомъ спасаеме и сваком нама срећно слободне, државе, кои не бы драговольно ово свое добро, ову свою славу, ово свое витештво миловао, любіо и на обштемъ свѣтскомъ видику крвлю и животомъ избавіо?! Има ли кои, дичный витезы! да се узтеже на

крвавомъ овомъ юначкомъ полю мегданъ дѣлити? Я самь, мили сыновы и предрага браћо моя, увѣренъ, да нема; еръ вы сами страшивице нетрпите, эръ вы страшивице за послѣднѣ люде држите; еръ слободне горе нераћаю страшивице, већъ дичне витезове, кои знаду цѣну юнаштва, кои знаду цѣну народногъ поноса и славе, коя е вашъ и с вама роћеный вѣнацъ! — Вы сте, драги сыновы, слободанъ народъ, вы немате награде друге за вашу свету борбу, до обрана свое вольности; али знате да е награда слободногъ юнака: обрана слободе и милогъ отечества; еръ ко се за другу награду бори, оно ніе племенити юнакъ, већъ наймени робъ, когъ витежтво нема цѣне, кои юначкога поноса и свое слободе нема. — Зато су се, мили сыновы и любезна браћо моя, наши праћедови борили, зато се и мы боримо, зато ће се и наше потомство борити. — Зато на оружѣ и на крваво полѣ, мили витезы! да покажемо непріятелю, што су кадре юначке горе! да покажемо, да у нама неугашено Србско срце куца, србска крвца вріе, да покажемо како горскіе юнака мишица юнаштвомъ надмашуе на бойномъ полю свакогъ душманмна! Архипастирскій благосовъ предаемъ вама и препоручуемъ васъ и себе премилостивомъ Богу, да намъ буде у помоћи, кои све види и праведно руководи! — “ Сад мудри Владика подіели войску у четири одѣлка; први е предводіо сам Владика, обучен у войничко одѣло и наоружан, с’ ньиме

пак остали Сердари и Войводе. Другим и трећим управляо е Гувернадур Радонић с осталим Сердарима и Войводама. Четвртим су управляли остали главари. Турска войска имала е свой положай на брдашцу Височици и била е подіелѣна у три дивизіе. Првом е управляо Махмут-паша и брат нѣгов Ибраим-паша, Хасаниаша од Кавае, Абдул-бег од Гусиня, Юсуф-бег од Дибре. Другом дивизіом управляо е Мемед-паша рођак везиров, Ахмет-бег и остали. Трећом дивизіом управляле су остале паше и бегови. Ютром у 6 сати 11 Юлія начне страшна битка, коя е непрекидно до три сата по подне траяла, Густа е магла све била притиснула, и ніесе могло разабрати, чія ће побѣда бити; док у едном поломи се турска войска и начне бѣжати пут тврдинѣ Спужа; но подстрекнути Црногорци ріечма свог дичног Владике, осмѣле се и далѣ непріятеля ћерати и главе кидати, док ій несаћераю у внутреност Зете, и сам Спуж остане у рукама побѣдителя, но неимаюћи оніе потреба, коим би се крѣпост обдржавала, оставе ю. У овой битки рани се Махмут-паша, и погине саміе ага и бегова 67. два паше, 28. ода и више од 2,500. войника. Задобію витежки Црногорци 18. баряка, од кои су три отмѣна алайбаряка и много у сребру окованог оружя. Црногораца погинуло е 23. и ранило се 26. У поћери овой, при полому турске войске, трчали су Црногорци за Турцима, куд е кои могао пріе; тако нагази Саво Мар-

ков, брат Владичин на пашу Мемед Кокотлію, кои є біо особита сила од чоека, те се счепаю у коштац; но Саво спрама Мемеда ніе имао довольно снаге, зато умало и непогине; али у толико га срећа послужи, што се Мемеду оклизне нога, а Саво га у тай ма счепа за врат и ножем одкине главу. Саво є біо зрео и постояног карактера чоек. Црногорци су Сава почитовали мимо сваког другог, познаваюћи нћгово благородно срце и нћгово праведно поступанћ при сваком послу. 14. Юлія у 5. сати у ютро крену се славом увћнчани побћдительи преко планина у свой завичай са своим господаром. Неяч црногорска, али витезчићи од витезова, свуд са скрштеніема рукама излазила є на сусрет и свою радост о сяйной побћди изражавала. Свуд є по светим храмовима одавана благодарност свевишнћму промислу, а окуплћне гомиле єднако су проспипале огань из пушака, док приспію у столично мћсто, ће одма чиновно поћу у свету обитель и принесу чистосрдечну молитву на олтару светог православія, за благу милост свевишнћг промисла. Славна ова побћда достави се двору руском, за кою прими Владика и Црногорци похвално писмо од покровителствуюћег двора. кое овако гласи:

„*Высокопреосвященный Митрополитъ,*

Милостивый Государь мой!

Съ особливћйшимъ удовольствіемъ я получилъ писаніе Вашего Высокопреосвященства отъ 5-го числа

Августа мѣсяца о знаменитой побѣдѣ одержаной Вами надъ врагами православной христіанской вѣры при градѣ Спужѣ и о покорені власти Вашей самаго онаго града. Похваляя храбрыя подвиги Ваши и отдавая совершеную справедльивость благоразумному и мужественному предводительству Вашему и храбрости воиновъ Черныя Горы, толь бодрственно въ семъ славномъ дѣлѣ подвизавшихся немогъ я безъ особливаго пріятньйшаго очущенія видѣти, что священное имя моей премилосердной Государини аки нѣкое знаменіе служило къ одушевленію народа черногорскаго въ храбромъ пораженіи враговъ его: сіе побуждаетъ меня удостовѣрить Ваше Высокопреосвященство, что таковая надежда мужественнаго и храбростію славимаго народа черногорскаго на покровительство Ея Императорскаго Величества никогда неможетъ быть оставлена безъ высочайшаго Ея Величества вниманія и безъ ознаменованія предъ свѣтомъ Монаршаго Ея благоволенія къ Вамъ и къ народу черногорскому. Съ моей же стороны пріемля всевозможное участіе въ успѣхахъ Вашихъ искренно желаю, что бы они послѣдуеми были всѣми тѣми выгодами, которыхъ Вы отъ оныхъ ожидать по всей исправедльивости можете. Да всемогущій Богъ обращая страхъ и пораженіе на невѣрныхъ агарянъ, смутить злобу, и сокрушитъ толпы и лютые замыслы воздвигнувшихъ оружіе противъ роду христіанскаго безбожныхъ Французовъ отступниковъ отъ прародительской вѣры и т. д.

10. Окт. 1796. года.

Князь *Плашонъ Александровичъ Зубовъ.*“

И ово е за Владику и све Црногорце била особита утѣха, видећи да се едноплемено славенско царство радуе побѣдоносном оружю горскіе юнака. — Послѣ ове побѣде остану

Бѣлопавлићи и Пипери независими од сваке турске области, него су уживали еднака слободна права са Црногорцима. Владика Петар, почем му е овако за руком испало ослободити се од крвопіе, почне свойски старати се о внутренѣм државном устроенію и напредку; али опет сноваюћу намѣру Владичину и осталіе црногорскіе главара осуети стари крвопія и осветолюбиви Махмут; ер исте године у мѣсецу Септемвру, тек што е рану заліечіо, навали са іош већом силом, да би конечно изтріебіо ову искру србске слободе. Чувши Владика да збиля Махмут иде с великом войском на Црнугору, одма разпише позив на све стране Црнегоре и Брда, да устае народ на оружѣ и да брани свое огньиште слободе. Таман на дан светковине храма, Госпоћин-дана крене се Владика су 400 Катуняна и дође (9. Септ.) на Вучи-Студенац. Осталу войску предводіо е гувернадур Іов. Радонић са осталим сердарима и войводама. Ту се он задржи, док се остала войека несакупи; потом пак пренесе свой главни стан на Бусовник и ту се заустави. — Турска войска утаборила се била између Подгорице и Спужа, на десной страни ръке Мораче, под предводителством Махмута везира и брата му Ибраим паше и осталіе паша, бегова и алайбегова. Силна е турска войска била, од кое е брой износіо преко 34,000 оружаніе людій. — Црногорска войска под предводителством Владике Петра, Гувернадура и осталіе сердара, вой-

вода и главара, коя є била подіелѣна у два крила, од кои є єдно стаяло под Саѣвцем, Вучицом и код Вучіег-Студенца. Друго крило стаяло є и имало свое положеніе под гором Бусовником, у селу Крусама, под предводителством Гувернадура Іока Радонића. Под предводителством Владичиним било є преко три иляде войника, а под Гувернадуровіем мало манѣ. Пріе но што се войска крене да увати своя положенія, изиђе Владика међу свое Црногорце, те ій подстрекне слѣдующим словом: „Благособраный войницы и храбрый витезы! Ево опетъ дође вріеме, да поновимо наше снажне мишице надъ кровожеднимъ агарянскимъ родомъ! Ево велимъ, опетъ дође вріемс, да покажемо освѣдочену славу и храбрость, и достойну обрану наше слободе, кою су намъ наши блаженопочовшій предцы вѣрно дохранили. Мене ваша освѣдочена храбрость кодъ Мартинића, увѣрава, да ће те іошъ силніи и мужественіи у овомъ другомъ сраженію быти. Ваше су мишице већь огрезле у текућой крававой непріятельской рѣки. Васъ су непріятельи као люте рисове разярили и у вама силніи духъ храбрости, духъ витежтва дише. Устремите се на непріятеля наше вѣре, нашегъ предрагогъ имена србскогъ и наше дражайше вольности. Учините, славный витезы! да данашньимъ даномъ покажемо то, што ће ви вѣчный споменъ међу родомъ и потомствомъ оставити. Данасъ са радостнимъ чувствомъ очекує нашъ мили родъ ваше витеж-

ке подвиге вѣнцемъ побѣде увѣнчане чути, а по томъ да ви достойне пѣсме спѣваю и вѣнце славе плету. Неузтежите у жестокой битки ваше крѣпке мишице, кое су се навикле юначки мегданъ дiелити. Будите сложни садъ выше но игда противъ нашегъ обштегъ непрiятеля и учините оно, што ви достойно вашемъ имену одговара. Вы и сами знате да су се Турцы одъ вазда бояли, а и садъ се бое Црногораца, бое се сербскiехъ витезова, кои нiесу вични свою постойбину оставляти, а iошъ манѣ црнимъ образомъ на свой се домъ повраћати. Помолимо се милостноме Богу, кои е свою благодать надъ нама не єдномъ показао у крававимъ сраженiяма; пакъ ће истый великiй и праведный Богъ опетъ свою милость надъ свимъ вѣрнимъ и нѣга любећимъ сыновима показати. Спомените Бога самномъ заедно, кои ви е вазда помагао, пакъ ће и садъ.“

У овом бою бiо е Владика обучен у црногорским альинама, имаюћи пушке за поясом, саблю преко рамена, а браду подвезао бiелом марамом, да га неби Турци познали.

Састоећа се турска войска из различнiе войника, прва учини приступ к битки, и док се крене из свог стана раздiели се у три одѣлка, а почем прiеће рiеку разреди се у четири одѣлка, како би лакше заокружила оба одѣлка црногорске войске; но таквим разполаганѣм неучине никаква успѣха. У добром положаю бу-

дући црногорска войска ніе се никуд помицала, а при том главни управитель войске начне наше ободравати на устремленѣ против непріятеля, предлагаюћи им обрану вѣре и слободе и юначке чести и народног поноса. Послѣ тога раздѣле се по врлетним мѣстима, у коя е Турцима мучно приступити. — Тако 22. Септ. у 8 сати у ютро, крену се четри одѣлка турске войске, и пріе, но што би опалили огань из пушака, завриште Арбанаси из свега гласа; истим начином са вриштењем яве се и Црногорци, али е глас неячи біо по том, што е Црногораца мало, а Турака много. Турци навале са највећом жестином на црногорске положае тако, да су Црногорци морали свое засѣде оставити и натраг се повући; но не да иду као побѣђени, већ подіелѣни на два крила, ступали су са обилазењем за леђа непріятелю, само што е средина измицала пред непріятелѣм, желећи га опасати у едно коло. Послѣ едну четврт сата не само да Црногорци опет заузму свое пређашнѣ положае, већ заскоче непріятеля те у самой равници юначки юрише на нѣга и устреме се с таквом неустрашимости и храбрости да се већ войска с войском сміеша, и тад се већ престане пушчано пушкаранѣ, него се начне голим ножевима сѣћи, и тад већ начне страшно крвопролиће, кое е траяло пуна четри сата, и то све на едном мѣсту. Мѣсто сраженя тако е било мртвим тѣлисима покривено, као гоћ изсѣчена гора у дубрави. Страшном сѣчом юнач-

кіе мишица престрашена турска войска обрати се у безобзирно бѣгство, а ціела црногорска войска одржавши овако сяйну побѣду, натисне се за непріятелѣм, те га проћера и кроз сами табор турски, а и подалѣ чак у Зету. Махмут-паша при предузиманю ове войне біо є онда у двговору с Французима, кои су онда замутили били ціелу Европу, те є пріе ове жестоке битке дошло било седам искусніе Француза, кои су послѣ и войску везирову управляли при ратованю, У найжешћем сраженію увате Црногорци живог Махмут-пашу, те му одма посіеку главу и донесу є у стан нашег славом увѣнчаног побѣдителя. Тѣло Махмут-паше спале Црногорци у сред свога табора. Турака є у овом бою погинуло преко 3400, а сувише тога, саміе бегова, ага и алайбегова 74. Црногораца погине 32, а рани се 62. Много є било заробљѣника, но су сви погублѣни. Сувише свега, освоили еу Црногорци 15. баряка, много сребрена и позлаћена оружя, многе войничке окруте и друге справе. Остатак турске войске подавіо се у ріеки Морачи од части; остала пак разбіегла се без обзира. — Оће се Петар I. Владика црногорски показао побѣдоносним и стекао є са своим горским юнацима вѣнац славе, кои нигда невене. Побѣда є ова у найвећой блистаюћой слави била. Он є побѣдіо онога, кои се 1787. године против свог законитог цара Отмановића оружаном руком подигао, и противу царске войске (трію везира) побѣ-

ду одржао, и по том учиніо себе независимим обвладателѣм све Арбаніе: но православія крст и мужествени горски мач сломи надмену гордост и засія прародительска слава на марсовом полю. — Петар є увѣнчан найкрасніим вѣнцем родолюбне ревности, и показао є као достойни муж, да на нѣговой светой скрижали топло почива искрена любав к своме народу, и да он достойне ріечи уписане у срцу носи да ій и свіет види: Бранитель имена, вѣре и слободе. Ово є понос юначком роду и племену, кад витежки дух мужественом мишицом спаса-ва род, слободу и милу юначку постойбину. Побѣдом овом показао є Петар I. не само свое и свои юнака витежство, већ є ослободіо ядне до тог времена стењуће Брђане испод тешког крвничког ярма. Овом побѣдом свануо є благи данак слободе свіема Бѣлопавлићима и осталіема Брђанима. Он є без икаква средства ослободіо толики народ самом єдином любавію к своме роду и поноситом отечеству. Неизказана добра прибавіо є он своме народу, кои га нигда, док и єдно црногорско поколѣнѣ заостане, заборавити неће. Послѣ одржане ове сяйне битке с Махмут-пашом поврати се у свое столично мѣсто са осталим своим юнацима. Он є послѣ ове битке дао размѣнити двѣста дуката у талире, те є сваком отликовавшем му се Црногорцу у бою давао награду и то за главу по єдан таліер; али толико су много турскіе глава доніели Црногорци да им ніє могло ни

по таліер дотећи. Главу Махмут-пашину дао є Владика да се сахрани за успомену, кад су Црногорци силног везира свладани и њега жива уватили. Глава се иста и данас на Цетиню чува. Махмут паша є од оног потурченяка Црноевића, али є біо велики непріятель народа Црногорског а и свега христянства. Многи су се чудили витежству народа црногорског послѣ ове битке. Глас овако сяйне побѣде брзо се на све стране разгласіо, те су многи пріятельи црногорски и христянски сердечно поздравляли Владику и Црногорце. Исто тако ніе пропустіо явити се Владики ондашньи руски конзул Джика у Дубровнику, кои између осталог пише ово: „Я непреминулъ скорѣйше представить высочайшему престолу Ея Императорскаго Величества томъ громкою и радостну вѣдомость и прогласить по всимъ дворамъ чужестраннымъ, да бы вся Европа наслаждаясь удивляла восьпѣшествованій и мудрость Вашего Высокопреосвященства, и весъ прехрабрый народъ Черногорскій.“

Сад већ видећи Владика божію волю, и да є свог и свега народа найвећег непріятеля побѣдіо, почне се опет старати о напредку и срећи свога народа. Владика сазове све главаре од Црнегоре и Брда, и предложи им, да є необходимо нуждно и законик саставити, по ком би се народу праведно судити могло. Исти законик біо є готов и обнародован 1798. 18. Окт. на Цетинѣ.

1798 г. дође неки граф Вуић, родом из Польске, у Црнугору, и донесе с собом неку инштрукцію у Цариграду пріуготовлѣну, коя е с турског била преведена. Овай проект садржавао е у себи смѣр новог построеня у Црнойгори. Међу многим точкама налазе се и ове: прво: он се обвезуе извршавати исходеће и налагаюће од отоманске порте дужности именуюћи сам себе Князом од Црнегоре; 2. да Црнагора постане зависимом отоманской порти; 3. да он као княз Црнегоре, дае годишнѣг данка отоманской порти 300,000 ока неопране вуне; 4. да мора Црнагора у вріеме нужде дати порти отоманской воену помоћ и т. д. кое Владика видивши, рече поменутом графу, да се одма миче из Црнегоре, ер ако сазнаду Црногорци, то се неће моћи животом спасити. Тако Вуић отиде без сваке цѣли из Црнегоре. Исти проект налази се у цѣлости у архиви црногорской, из ког се види, колико е Султану било стало, Црногорце на кои гођ начин зависимима отоманской порти учинити.

1798. год. Блаженопочивши и спомена достойни Император Пава I., коему се достави учињена побѣда над силним везиром Махмутпашом, одликуе славног Петра, Господара Црнегоре, орденом светог великог *Князя Александра Невског*; а у едно получи од Императора ручно писмо, кое овако гласи:

„*Преосвященный Митрополитъ!*

Вѣдая усердіе Ваше къ имперіи всероссіиской по единовѣрію отъ праотцевъ Вашихъ наслѣдованное и во всякомъ случаѣ непоколебанное, восхотѣли Мы подать Вамъ доводь особливаго Нашего къ Вамъ благоволенія, пожаловавъ Васъ кавалеромъ Ордена Нашего святаго великаго князя Александра Невскаго, богоугодними дѣлами и храброю защитою Отечества прославленнаго предка Нашего. Въ слѣдствіе того вовложите на себя знаки онаго кавалерскаго Ордена прилагаемыя, и будте увѣрени, что Мы Вамъ и всему народу Вашему пребудемъ на всегда благосклонны.

Впавловскѣ Маія 1. 1798. года.

Павелъ с. р.“

Владики е ово отличіе врло мило било, али му е миліе оно, што сав народ у нови живот, нову славу поставля. Слава и понос е оно, што е за сав народ. Император Пава любіо е Црногорце, као што ће из нѣговіе дѣла напріед виђети. Владика Петар ніе се могао никако уморити народним пословима, него е неуморно радіо за благостояніе свога народа; али домаћи међусобни раздор непрестано е колебао обштенародни напредак, кое е Петра обезпокоявало; и найпослѣ поради крайнѣ непослушности своіе подложніе, буде принуђен Владика Петар I. (1899. год.) правителству народа предложити, да ако се велико крвопролиће неузапти, он ће бити принужден између свога народа удалити се, да невольно станѣ свое браће, своіе-

ма очима негледа. Главарима одвећ неповољно и жалостно пане на срце ово предложенѣ свога мудрог владаоца, помисле и реку, да ће ціели народ, као дѣца без свог оца, уцвіелѣн остати и найвећой бѣди у наручія пасти; зато учине обшти главарски збор, те сагласно заключе, да ће точно по установлѣном закону судити, као што се из слѣдуюћег подлиног писма видити може: „Мы народъ Черногорскій и Брдскій покровителствуеми отъ Его Императорскаго Величества самодержца всеросіискаго, собрани на обичномъ мѣстѣ при резиденци цетинской, столици нашего Герцога Георгія Черноєвића, на коегось пресѣкласъ фамилія Черноевичевъ, а мы остались подъ управленіемъ Черногорскаго Митрополита и его пріемниковъ, чуюћи отъ великога господина нашего Митрополита Петра Петровича Россіискаго кавалера да оставитъ насъ хотя, если мы не бы пресѣкли между нами кровопролитіе и междусобну брань; того ради изъ принужденія особливо для пресѣченія далшаго зла, съ согласія нашего выбрасмо педесеть чиноначалниковъ ниже помянутихъ*) надъ нами быть правителима, даюћи имъ полномочіе судитъ Черногорцу и Берђанину малому и великому, по закону отъ насъ поставленому года 1798. Октомврія 18. числа.“

*) На овом писму ніесам нашао напоминяюће подписе, ако неће бити написано на другом ком акту, будући се обично акта двоструко састављаю.

Владика почне опет са своим неусипним трудом за свой народ и мило отечество старати се. У истой овой години опреми штедри Император Пава средством слѣдуюће високе Граммате царску милост за помоћ юначком горском народу:

„Божіею Поспѣшествующею Милостію Мы Павелъ Первый Императоръ и Самодержецъ Всероссійскій и пр. и пр. и пр.

Преосвященному Господину Митрополиту и Благороднымъ и почтеннымъ Господамъ Губернаторамъ Воеводамъ, Князьямъ и Сердарямъ и инымъ духовнымъ и мирскимъ чиноначалникомъ, такожь и всему народу Черногорской и Бердской Славеносербскихъ Областей Наша Императорская Милость и благоволеніе. Снисходя на прошенія Ваши присланныя къ Намъ отъ 19-го Маія прошлаго года чрезъ Архимандрита Вукотича всемилостивѣйше соизволяемъ потвердить какъ прежде послѣдовавшія отъ высокославныхъ Предковъ Нашихъ Граммотѣ къ Черногорскому Народу, такъ и изьявленное Нами благоволѣніе Наше оному въ отправленной предъ симь Нашей Граммотѣ. Неполагаемъ Мы чтобъ со стороны Римскаго Императора и Порти Отоманской моглы чинимы быть Вамъ какія либо притѣсненія въ законныхъ правахъ Вашихъ, о чемъ Мы тщася о Благостояніи Вашемъ, повелѣли посланику Нашему въ Вѣнѣ и Министру въ Константинополѣ, къ упомянутимъ державамъ отозватся; касательноже необузданости смѣшныхъ народовъ, коихъ единое бойство безъ свякаго свѣдѣнія и участія правительство ихъ, на послушенія побуждать можетъ, несомнѣваемся Мы чтобъ воинство черногорское по храбрости и единомыслію своему укрѣпленыхъ управленіемъ не были съ успѣхомъ отвращаемы. Впротчемъ тѣмъ менѣе

можете вы теперь подвержены быть какой либо опасности и по тому еще что Флотъ Нашъ обытающіся нынѣ въ средиземномъ морѣ для дѣйствіи Народа покушающагося вездѣ изтреблять законныя правленія, и что еще больше ищущаго вредить вѣрѣ христянской не оставить въ нуждѣ всякую дать Вамъ помощъ; *) въ изьявленіе же сугубаго Монаршаго Нашего благоволѣнія къ Народу черногорскому Мы всемилостивѣйше повелѣли изъ казны Нашей производить Вамъ съ 1-го Генваря сего 1799-го Года впредь по истеченіи каждаго Года по тысячѣ червонныхъ, предполагая что оныя обращаемы будуть на общенародныя надобности, и наипаче на всякія полезнія заведенія, кои утверждая въ народѣ христіянскія добродѣтели и доставляя оному оросвѣщеніе споспѣшествовать будутъ неминуемо благосостоянію земли, въ разсужденіиже изьявленаго Нами на прочіе прошенія ваши всемилостивѣйшаго благоволѣнія Нашего, Мы повелѣли Нашему вице канцлеру дѣйствительному тайному совѣтнику Кочубею объ оному васъ увѣдомить. Во увѣренія чего Мы сію Граммоту собственноручно подписавъ, Государственную печатью утвердить повелѣли.

Дано въ Санктпетербургѣ лѣта отъ рождества христова 1799-го Года Генваря „11„ дня, а Государствованія Нашего въ третіе.

(М. П.) *Павелъ с. р.*

Вице Канцлеръ *Викторъ Кочубей.*“

Владика Петар заедно с главарима од све Црнегоре и Брда, примивши ову Грамату, торжествовао е с радостћу, и држао е себе и свой

*) Овако свой за свога имаде бригу и обнадеждуе народ високом топлом царском вольом и жельом.

народ за найсрећніег, кад види прилику, да се и у колико може бѣдно станѣ у оскудици живећег народа поправити. Тешко двоструко бреме и непомирима борба нѣгове внутрености и црногорског народа, у каквом е степену жалости била, то само едини Бог и нѣгова светиньом начертана душа могла е знати. Ніе се отечествољубиви син нигда жртвовао, нити ће се жртвовати и едан за свой народ као што е Петар. Он е свуда кроз народ пролазіо и исти обучавао у страху божіему и добродѣтели. И само е свое здравлѣ дневоноћном радньом за свой народ, изгубіо. Велико нѣгово одушевлењѣ и тежня благостоянія народног, може се из слѣдуюћег писма своеручно писаног видити, кое е он у народ разаслао:

„Петр Божіею милостію православны Митрополитъ и кавалеръ Россійски.

Знате, како самь вама и свіема Црногорцима вазда и на свако мѣсто говоріо молећи свакога и заклинаюћи, да у миръ и слогу међу собомъ живите, и колико самь труда и муке одъ почетка до сада претрпіо, то само едини Богъ знаде; и све радећи за обште народно добро и слободу безъ никакве хиле и лукавства, како съ правіемъ и чистіемъ срцемъ желећи видѣти васъ и осталу мою браћу отъ непріятельскогъ ярма и зулума ослобођене. Ніесамь искао мое собствене користи и теченѣ, него самь оставіо цркве и манастире, и све црковне и манастирске домаће послове. Заборавіо самь и мою душу и мое здравлѣ, а пріенуо за васъ и за другу браћу Црногорце, да неизгубите, него да уздржите свое поштенѣ и славу, и да

утврдите вашу предрагу вольность и слободу, кою ви є Богъ даровао мимо свакога народа у свіету, да ви туђинъ не господи и несаповіеда, и да ніе Господарь одъ вашіехь животахь, женахь и ђеце и оть вашега имућа и домовахь, но ви сами да поставите себе из договора уредбе и законе отъ вашега владаня и суда, по коему можете злога чойка и непослушнога кастигати, пакь се у слободи дичити и живѣти међу собомъ како браћа мирно, поштено, без инада и свake мрзости; али ево жалости и несреће велике, што я невидимъ, да ви ово свое добро любите, нити вашу вольность и слободу познати хоћете, кою ако єданпутъ изгубите отъ своега непюслуха и злочинства, онда ће те споминяти мое ріечи и виђети, єсамь ли право говоріо, и єсамь ли за обште народно добро ваше и свега народа нашега радіо; али ће то бити у невріеме, ка ви неће паметь ништа валяти. Ово я неговоримъ само вама Брђанима, него и свима Црногорцима єднако; єръ знамь што є слобода и што є темель отъ свакога добра на овоме свіету; а знадемъ и што є робство и неволя или сужанство и ярамъ туђи оному, кои га носи. . . . . .

. . . . . .

Друго ви неостае, него да одъ зла престанете, и да се помирите како найскоріе и найболѣ знате, пакъ да нећерате свою браћу христіяне, кои су подъ турско копито, и да имъ повратите ньіове плѣнове, кое сте имъ неправедно уграбили, да ве сиротиня не куне и да зло од Бога на себе недочекате. А ето шалѣмъ тамо Господу главаре и судце, да се съ вама виде и разговоре, и да очисте смутнѣ и зађевице, кое нађу у ваша мѣста, и да потврде стегу и єдинство међу свіемъ народомъ. Тога ради свакога молимъ и страшніемъ именомъ божіемъ заклинямъ промислите за свое добро и послушате, што ви судъ и ваши главари реку и осуде, како изъ свое душе познаду, найпослѣ правично, неносите злому и пакостному чойку хайтеръ

и нечините како є мило, но такве глобите и кастигайте, да се зло нечини, а што є до садъ было, то радите смиритъ, и кога видите, да є зло безъ неволѣ учиніо, отъ силе и отъ своє опачине, тога и кастигомъ покарайте, и будите сви супротиву онога, кои послухъ и слогу размеће. Я желимъ да вазда наша браћа изъ нашега народа буду у нашу землю судци, и да оны, кои буду на то мѣсто изъ договора обштега поставлѣни, владаю народомъ и управляю по начину разумно и да свећеръ выше слава, честь и слобода и благополучіе ваше обћено у миръ и у слогу вашу срећно и честито расте, и да ово дѣци вашой накомъ себе оставите, нека она имена ваша у віеки хвале и превозносе, и нека могутъ радостнимъ гласомъ говорити: „„О! блаженый отцы! о славный родительи, наши великій витезы и честитій юнаци! блажена и преблажена витежка дѣла ваша, блажене утробе, кое су васъ родиле, и сосце, кое су васъ доиле! Вы сте угасили мешдусобну рать и крвопролиће, вы сте поставили миръ и тишину у своя мѣста, вы сте укрѣпили слогу и єдинство међу народомъ, и вы сте намъ дохранили и оставили дражайшу вольность и слободу; а мы ћемо предраго име ваше у памети и у сердцама наша съ нийвећимъ благодареніемъ до гроба носити и сыновомъ нашимъ отъ рода у родъ оставляти, нека име и слава ваша будетъ безсмртна.““

„Ево, мои драги юнацы! што я желимъ! Ево, зашто се трудимъ непрестано, и зашто мою душу и здравлѣ полажемъ! Ево, зашто самъ добыо неизбровне непріятелѣ, и ево, познаете, у чемъ ваша срећа и вѣчно добро и благополучіе стои! Садъ, ако нећете ово любити, миловати и држати, и за ово свіемъ сердцемъ и вольомъ и са свомъ якости пріенути, вы ћете быти сами себе и своей дѣци самовольни крвницы и вѣчный злотвори и мучителъи; а я у то, ка-

ко предъ Богомъ, тако и предъ цѣлимъ свѣтомъ нехоћу имати дiела, кои остаемъ вашъ доброжелатель,

Фебр. 23. год. 1800, на Станѣвиће.

Владика Петаръ с. р.“

Овако є он свагда и зборіо и творіо, и нѣгово є управлянѣ са овим невависимим горским народом безпримѣрно и похвално. Из самог овог писма види се, да он сам одобрава и подпомаже народовластіе, али подразумѣваюћи у том поредак, братску свезу и любав и у сваком смислу єднаку правду сваком, цѣнећи равноправност као найспасоносніе средство за свой народ, — У оваковим мучпим обстоятелствама морао є сам своіом личности у свако мѣсто међу народ ићи и исти у слогу и єдинство приводити. Угнѣтаванѣ неячег од ячег у сусѣдной земльи Боки Которской, коя є у аустриской области, принуди Владику Петра на честе жалбе слѣдуюће писмо Грбљанима писати; кое гласи овако:

„Неописано тиранство и самосилность Вашіехъ деспотахъ, а навлащито Бошковића и Любановића, будући се сваки день више простирало на ограбленіе туђіехъ земаляхъ и нихова сиромашкога имућа, принуди мнозину изъ Ваше комунитади просити у верховнога одъ провинціе заповѣдника господина Бенерала Бради обрану и правосудіе верху ньиховога жалоснога бића. Ненаходећи икаква милосердія, ни утѣхе принуђени быше съ горкіемъ плачемъ и сузами приходити къ мене како духовному своему Пастиру, молећи ме и заклињаюћи ранамъ Христовимъ, или да

ихъ препоручимъ реченому заповѣднику еда бы се смиловао на ныхове правице погледати, и достойно правосудіе учинити, оли да ихъ пущимъ преко Црнегоре съ женомъ и дѣцомъ у турску землю бѣжати.

У овакве жалосне згоде не бы могло мыслимъ ни само варварско сердце остати да неоћути у себе по человѣчеству неко увріеђенѣ и болесть гледаюћи ныхове сузе, и слушаюћи ныхове тешке муке и неволю кое су подъ ярамъ кнежевски терпѣли. Я самъ размишляо верху мое пастирске дужности, и верху свега што бы се догодило кадъ бы они у Турску землю пошли, и ніесамъ допуштіо да поћу, међу тіемъ мое препоруке до ћенералске власти ніесу престале ходити, но не будући ћесарокралѣвски законы, него которски надъ Вами, ходили су безкорисно. Ваши новцы кое су Ваши Деспоти изъ Вашега кервавога зноя изъ Вашіехъ мозоляхъ изтіещали, єсу найвише непріятели Ваши, и тако Вамъ неостае друго како междусобни миръ, любовь и тишина обћена, докле Ваши праведни разлози изиду предъ ћесарокралѣвскимъ дворомъ одъ коега се Ви истинито надате правосудію милости и покровителству; у толико свакога молимъ и Богомъ заклинѣмъ, да не бы кои' икакве смутнѣ чиніо или єданъ другога за какву малу оли велику ствaрь позивао, него све да оставите да нове кралѣвске заповѣди и уредбе одъ суда и правде, иза тога быће свакому слободно приносити свое разлоге предъ кралѣвскимъ судомъ, а не предъ которскіемъ, кои изванъ сребра и злата, и собственe свое користи ниучемъ правице ненаходе. Я знамъ да Васъ Деспоти Ваши и которска властела називаю ребелама, будући су сами ребели и даве и страше комесаромъ, а сами се отъ нѣга тресу и плаше, боећи се своихъ дѣлахъ, дай Боже да доће и комесаръ, а свима како они говоре то ће быти Ваша обрана и срећа; у толико Васъ опетъ Архипастироски совѣтуемъ да будете

у любови, и у сваки пощени начинъ са свакимъ мирно, въ прочемъ остаемъ

На Станѣвиће Юлія
1802. года.

Вашъ доброжелатель
Владика Петаръ с. р.“

1803. год. крене се са неколико главара Владика Петар у Острог и ту пребуде неко вріеме, призиваюћи народ око себе и приводећи га у единство и братеку слогу. Он по даной му од Бога сили духа и разума приведе и помири у крайньой мрзости и закрвлѣности бивши народ. Разселѣни будући Требѣшани пріе неколике године од Турака кои су сву Требѣсу сажегли; добѣже Требѣшани у Брда и моле Владику, да им у невольи поможе. Владика уцвіелѣним срцем, неимаюћи средства да им поможе, већ пише Морачанима, да ій препрате до у Тушину, те да се тамо настане.*) По том

*) Писац „Казиваня стари Требѣшана“ на страни 62 и 63 говори о преселяваню Требѣшана у Русію, пак наводи да є Владика Петар чиніо запреку ньіовом преселяваню, говорећи: „Владика Петаръ никако ніе ктео скинути съ Ускока свою клетву и пустити ій преко Црнегоре у Рисанъ да иду у Русію. Ово нѣгово запрештеніе имало є слѣдствомъ то, да су половина Требѣшана и сви други Ускоцы остали у Морачи.“ Єли тако Владика Петар поступао, то би се морали и с друге стране увѣрити. Случайно преписао будући єдно писмо из архиве Црногорске, ков се тиче Морачана и Ускока, ђе проклинѣ на краю

у Ноемвру мѣсецу по онако обитаном зимном времену, крене се заедно са главарима из Острога и доље у Пипере, да би и тамо опаки, међусобног раздора мач заоштрени, затупіо, и народ у единство и любав привео. Бавећи се дулѣ времена у Пиперима и призиваюћи све око себе да ій помири; али неки одпадници, међу коіема е біо и тобожньи војвода Иліа Пилетић, отиду у Подгорицу и заишту помоћи у Турака противу свое браће. Предвиђаюћи Владика ве-

---

писма оне, кои зло чине, неизоставлям га овом приликом саобштити, кое овако гласи:

„Отъ Насъ Владыке Петра Главарима и Старѣшинама, и свіема Морачанима и Ускоцима поздравъ и Архипастирское Благословеніе.

Знате како самь вазда моліо Васъ и заклиня да међу собомъ мирно живите, и да еданъ другому пакость и зло нечините, пакъ чуемъ како е покойни Кнезъ Радуле намѣстіо Петра Попадића на турску землю що е онъ држао и съ договоромъ истога Турчина чія е то земля да нѣму Петаръ дае доходъ како му е и Кнезъ Радуле давао и тако е дао сто грошахъ кесима Турчинъ, садъ неки Ваши Ускоци хоће да му ту землю отму, и да е раздіеле како себе мало користи могу учинити а нѣга сиромаха разурити и изагнати да пође безъ стерва, кой храни не само свою челядь него и братину сирочадь зато; Васъ молимъ и свакога страшніемъ именомъ Божіемъ заклинѣмъ немоте тога сиромаха ћерати и ту землю грабити но се прођите отъ нѣга и отъ нѣгове напасти, кои ли неће послуша и такви да е у Господа Бога проклетъ и да му све буде

лику несрећу, коя се из овог породити може, принуђен буде за чест рода и имена оружаном силом противу одпадника и домагаюћіе непріятеля се подићи. Постоян у своіой намѣри у договору осталіе с њим десившіе се главара пише правителству слѣдуюће писмо:

„Благородна Господо судцы и прочій главары и остала браћо Црногорцы! Ево, како дођосмо у Брда, тако не само Бѣлопавлићи и Пѣшивцы, приступише къ нама и судъ прихватише, него и свакій хришћанинъ отъ Ерцеговине управъ до ріеке Таре едва и

проклето и злосрећно а правима и послушнимъ да буде Богъ у помоћь

Впрочемъ остаемъ Вашъ

Марта 14 1790 года доброжелатель

На Станѣвиће. *Владыка Петаръ с. р.*“

Ако е проклетство на краю овог писма изложено, онда се види да Владика ніе из себичности или друге какве мрзости чиніо, него из единственог чоеколюбія и правде ради, од кое су се гореименовани удалявали. Владика ніе имао никакве абсолутне власти да би тирянским бичем зле люде у покорност доводіо, него ій е страхом божим наставляо на пут истине и христянске добродѣтели. За ово неможе нико Владику осудити што он неяч од насртаня и зліе люди брани. Причину писац „Казиваня Требѣшана“ ніе шћео навести, него е тек онако туріо у свіет неосновни извод, као да би с тим поступак Владичин оцрніо; али зато имамо доказателства, а тим више, кад би се сва она писма ондашњг времена навела, коя е Владика Морачанима и Ускоцима писао.

дочекаше, да къ нама дођу; такођеръ и Турци, кои стое у Жупу Нишицку. А кадъ дођосмо у Пипере, шилясмо люде и кньиге къ Ђурашковићима и осталіема Пиперима, кои су отъ насъ отступили и у Турака пошли, да се поврате и приступе къ нама, да ихъ умиримо съ ньиховомъ и нашомъ браћомъ Црницима и Стіенянима, и оны исперва обећаше, пакъ ево, на сверху преварише и пођоше у Подгорицу къ бегу Османагићу, кои имъ много лаживога обећава и кньиге пише, да ће имъ дати войску на Црнце и Стіенянe, пошто се мы вратимо; а кадъ бы ова два племена разурили, то бы за ову нашу землю было зло велико и несрећа, а сувыше грдило и срамота вѣчна; него браћо за Бога! садъ оли икадъ устаните, и кадъ чуете машкуле скочите юначки: нека иде Црница и Ріечка и Лѣшанска нахія и съ ньима Цетиняни, Нѣгуши и Ђеклићи на Бери, а остали Катуняни къ нама, да непуцимо Турке у наше границе, него да границе, и мѣста наша утврдимо, а хаине и земальске издайнике да кастигамо спомоћу божіомъ, како буду заслужили. Въ прочемъ остаемо ваши доброжелательи

У Пипере Новембра 17. 1803. года.

Владыка Пешаръ са своимъ дружиномъ и са свіема Брђанима, кои ве любезно поздравлямо, и чекамо наречена.“

Правителство по налогу свога Господара, и прочіе главара обяви народу писмо и сав догођай, кое кад Црногорци увиде, скоче на ноге и крену се против одпадника. Увидивши одступници правде, да се оће озбильно да враћа мир и ред, склоне се на законитост. Владика окупивши свуколику наію, те свакога

међусобно помири и по вазданѣм обичаю, нареди да се братски излюбе и заедно еду, бивши међусобни крвници. Потом изда писмено обявленѣ, у ком наређуе, да се ніе нико усудіо у напріед о овоме злу и крви подирати и наново узнемиравати под строгом казни. На обявленю стои подпис Владичин, „23 Новембра 1803. год. у Ћелій Пиперской“. —

Повративши се Владика с осталим главарима у Црнугору настоявао е больи и чвршћи поредак установити. Послѣ добивене подпоре од императора *Павла* I. установіо е он договорно с осталим главарима уредни суд и правителство, а по том е желіо установити и учіоницу ради воспитаваня младежи. Правителство црногорско имаюћи непрекидно отношеніе с Русіом, пошалѣ ове године т. е. 1803. своѳ посланике относително обштенародніе потреба, ондашнѣм руском конзулу Карлу Фонтана; но дошавши у Котор тог времена град Аустриски, поврати ій ондашнѣ Аустриско правителство натраг, с тим израженіем, да цар аустриски непризнае црногорско и брдско правителство. А кад е била нужда Аустри 1788. год. признавала е и те како независимост и непобѣдиму храброст црногорску. Црногорци оваке ствари и данас добро памте и неће никако да забораве. Црногорско правителство без сваке гордости пише управителству Боке Которске у име те завистльиве запреке између осталог и ово: „Мы оставлямо Гуверну Аустріиске Ал-

баніе да се служи по своіой вольи нежелаюћи да насъ возвеличуете, будући е у Бога *величество*, коему стои у вольи *возвисити* или *понизити* нѣгово созданѣ.“ — Помиріо будући с великим трудом свой народ, намисли одморити се и за поправлянѣ свога народа и истог станя старати се; но то не бѣше нѣму и нѣговом народу судбина опредѣлила, већ непрестано са жалостним обстоятелствама борити се, а с ньим исто морала е и сва земля судбину несреће діелити.

1803. године налази се у архиви акт под даном 16. Окт. у ком явно правителство оне судце, кои су преступили законе мѣре, осуђуе и казни и таково казненѣ обявлюе свему народу. Из овог се види, да е правителство црногорско, правителство народно и демократично, и све што чини мора свему народу обявити, да народ зна, зашто и како кога осуђую. Исте ове године 16. Августа био е сав народ сазван на обшти сабор на Цетинѣ да положи заклетву на законику. На дан св. Іона положе сви заклетву, да ће строго сваки, установлѣни закон, слушати и нѣму се повиновати.

Жалостно предидуће вріеме, почне се из далека са своіом неугодности навіяти, и Владика, ненадно принуђен бива, осим внутренѣг и пограничног стараня, са страніема и непознатіема клеветама борити се. У самом почетку 1804. появе се неугодности и запріеке, кое починю нѣму о глави радити, а средством нѣга и

свему народу. Послѣ нѣговіе великіе подвига, послѣ нѣговог неусипног и у крви окупаног труда, послѣ великог душевног и тѣлесног пожртвованя; послѣ нѣгове толике усрдности и великіе заслуга двору руском; послѣ нѣговог у свіету славом проглашеног мужества, прима за свету награду недостойно гоненіе.

Нѣгов и нѣговог народа непріятель показуе се оѣе Архимандрит Вучетић, кои є поради свог учинѣног преступка у млетачкой републиканской држави, побѣгао у Црнугору; а Владика сажаливши несрећника прими га под свою обрану од млетачке републике, коя га є шћела смртно казнити. — Почем є пак Владика са своим Црногорцима одржао спріед напоменуту битку над везиром скадарским Махмут-пашом Бушатліом 1796., опреми поменутог Вучетића у Петроград, *) као свога посланика, да обяви Двору рускоме, сяйну побѣду ове шаке юначког народа, и пошалѣ као трофее великом Императору Павлу Првом двіе у сребро оковане пушке, кое су у битки задобите. Ву-

---

*) Пріе Вучетића доѣе неки Давидовић прозвани Црноевић у Петроград, будући є біо чуо знаменити бой и побѣду на Крусама с Махмут-пашом, те поита и обави руском двору, знаюћи да ће истом бити мило што пріе ову побѣду сазнати. Тако овай Давидовић приспіе у Петроград, ѣе од двора добіе медалю златну; Митрополит кавалерію; а остали црногорски главари медалѣ I. и II. степени.

четић непреда од стране, кои е послао и нѣга и пушке, него од своя, и тако неблагодарни син почне найвеће клевете противу свога благодѣтеля ковати. Он дульим бавленѣм у Петрограду, дотлен лажи свое разпростре, да Император ріеши и опредѣли с Вучетићем и договорника му Графа Ивелића, да пођу у Црнугору, давши им Грамату за народ, (коя ће се долѣ ниже навести) и пуномоћіе, да Митрополита увате и да га пошлю у Крф, ђе е руска флота, а по том у Сибир. Дошли будући у Котор; а Ивелић имаући брата проту у Рисну пође тамо, ђе откріе свою опасну намѣру: да Митрополита по високом Императорском налогу изврге; а мѣсто нѣга двоица да се владаоцима народа поставе: Ивелић као началник или-ти господар политичног управляня у Црнойгори, а Вучетић као священо лице ціелим духовенством да управля. — Прото познаваући из ближег народ црногорски, и предвиђаући подобним поступком найвећу смутню и несрећу, како за властолюбне узурпаторе, тако исто и за ціели народ, непропушти одма о овоме Владику извѣстити, и уедно му препоручити, да буде на опрезу од овіе посланика.

Ивелић непропушти одма Владики писати, позиваући га да дође у Котор, будући да он имаде Грамоте од покровителствуюћег Двора, кое да му преда. Но Владика знаући сплетке, кое су за нѣга пріуготовлѣне, нешћене поћи у Котор, изговараући се, да е Котор град аустри-

ски; а да су посланици високог покровителя свагда долазили у Црнугору, и царске Грамате у столично мѣсто управляня и Господара народа црногорског доносили. Најпослѣ му пише Владика, да ако се жели с њиме састати, нека дође у црногорски манастир под Маине. Ивелићу такова предлаганя буду одвећ противна, те почне тайно писма у народ разтурати, небили како побуніо народ против Владике, мислећи у таковом метежу најлакше Владики до главе доћи. За савршено увѣренѣ овог неприличног дѣла могу бити свѣдоком слѣдующа позивна писма на Црногорске и Брдске главаре, од Ивелића писана, ђе се између осталіе подлініе писама и ово назали:

„Благородному Господину Сердару Іоку и попу Саву Пламенцима, и свему племену у Болѣвиће, драги поздравъ.

Даемъ вамъ на знанѣ, како самь дошао овденъ, посланъ отъ великога Государя царя Иммератора всеросіискаго, отъ коега имамъ за весъ народъ височайшу Грамату и заповіедь, кою имате примити отъ мене. Я обявляю вама ову царску милость, сада є срећна згода за васъ. И зашто мой и вашъ велики Государ Императоръ Александеръ первый истинито є увѣренъ у вашу вѣрность къ престолу росіискому, како су были за вазда и ваши старіи. Зато како ову кньигу примите, пошальите два вѣрна и поштена чойка, кое ви хоћете, скоіема ћу се я разговоритъ о царской заповіеди, кое ће ви они све изъ моіехъ устахъ казатъ, и да сте здраво.

У городу Котору Фебрара к дня 1814 года.„

Оваково писмо разаслао є он по свіема наіама, само є у Бѣлопавлиће и Пипере другчіе:

„Отъ мене Генерал Леитенанта Графа Марка Ивелиħа росіискаго посланика на ове стране, Глагородному Господину отъ Брдахъ Сердару Михайлу Бошковиħу, драги поздравъ.

А по томе, да знашъ, ево има близу три мѣсеца данахъ, да самь дошао у Которъ и отъ свіехъ нахіяхъ и землѣ доходише предамномъ главари и виħоше царску Грамату и примише заповіедь; али отъ Брдахъ еще нико се предамномъ неяви до сада, а Грамата є послана и Брħанима, како и другой земльи; и ако си великога цара Московскога и желишъ да будешъ подъ нѣгово крыло; како ти ова кньига доħе, узми собомъ еднога вѣрнога Московскому цару главара и доħи къ мени у Которъ или у Рисанъ како найпріе можешъ, да ніеси инако учиніо, ако мыслишъ добра самъ себе и свіема Брħанима да не будутъ у вѣчну погибію, зашто имамъ говоритъ стобомъ о великіема послы. Зашто самь приміо до сада двіе кньиге, отъ везыра отъ скадра, у кога є на скупъ силна войска, такоħеръ и отъ везыра Босанскога и другіехъ забитахъ отъ Ерцеговине, и да си здраво.

Марта 21. 1804.“

Из овіе писама виде се саме сплетке, кое се односе на побуну и метеж ядног и невиног народа. Неугодно будуħи ово злосреħно поступанѣ, Ивелиħа, црногорском правителству, ступи оно у сагласію са ціелим народом у преписку, те га првим писмом позива да доħе у Црнугору. Измеħу многіе писама довольно ħе бити єдно навести, кое овако гласи:

„Од Црногорског правителства Нѣг. Сіят. Генерал Леитенанту и Кавалѣру Графу Марку Ивелићу.

ОБЯВЛЕНІЄ.

Познато є црногорскоме правителству да сте ви дошли у Котор, град аустриске области, као посланик од Нѣговог Императорског Величества самодржца ціеле Русіе нашега покровителя, да нам обявите високе Грамате, кое садржаваю у себи високе монарше милости нашему народу. Ево већ и други мѣсец, како с нестрпѣніем очекивамо Ваш долазак, да дођете у наш предѣл и да знамо причину по каквом сте дѣлу дошли. Нама є за чудо, да се Ви толико времена у Котору задржавате, у коему ништа друго чути неможете, него лажи највишег степена противу нас, коя су се код ньи укорѣнила; они немаю никаквіе основніе истина, него само злобе на нас, и то зато, што се ніесмо подвргли ньіовоме двору под покровителство; но како би смо ми могли примити покровителство двора аустриског, кад су наши прадѣдови у врієме *Петра Великога* под покровителство високог двора руског били, кои є нама свойствен по единовѣрію и народности, неподвргавати се другоме двору под покровителство, кои нити нам є законом ни народношћу сродан, нити икад наш народ на ово пристати може, *) све да би и веће згоде имали, но што сад имамо. Ми се не би нипошто на то сагласили у овим нашим обиталиштама, ђе немамо богатог изобилія, осим пожелане чоечству слободе, кою су наши прадѣдови собственим своим мужеством и ратоборством и предрагом крвлю прибавили; и ми исту и сад бранимо, да ю не-

---

*) Неће народ, и ако би шћели истог заступници. Ово може и другіема за примѣр служити. У сваком су смислу Црногорци поштени и поштено мисле.

изгубимо: ер ако изгубимо слободу, нежалимо и живот изгубити, кои є наймиліи чоеку. Ніе нам познат садашньи долазак Стевана Вучетића, кои се появіо у аустріискоме граду Котору, какве су нѣгове намѣре относително за наш народ; ер видимо да он народ к себи призива, као што нѣгова писма тайним начином у народ послана свѣдоче, коя су нама у руке дошла. Из истіе увиђамо, лажльиви, смутльиви, непріятельски и отровни дух Вучетића. Достоинство, коим се користи, получіо є од нашег великог Господина Митрополита Петра Петровића, кои га є по своіой благосклоности и благоутробности душе, узео под свое покровителство, добѣжао будући из провинціе Грбля тад Млетачкой, а сад цесарокралѣвской држави, припадаюће. Правителство млетачко, поискавало є, да за учинѣна злочинства Вучетића найстидніом смрти казни: зато видите преступника и зликовца Вучетића, каква є стидна и богомрска хуленя на наш народ и на нашег обштелюблѣног Архипастира, а нѣговог особитог добродѣтеля навукао. — Републики є [учиніо преступак издайнички; у аустриской области различне смутнѣ и буне, а нашему отечеству клевете, овай бѣгунац и изрод рода чоечіег; и зато Вама као рускоме Генералу и кавалеру о вишеписаноме с почитаніем обявлюемо, да Ви користне и истини сходне мѣре употребите, будући смо ми намѣрили на брзо од нашега народа одправити посланике к *Нѣговом Императорском Величеству* самодржцу ціеле Русіе ради приказиваня о саданѣм нашем новоуређеном поредку мира и слоге у народу, и о осталим догађаима, кои су се оће збивали.

На Цетинѣ 1804. Марта 6.“

Почем є ово писмо одправлѣно Ивелићу; истога дана пріуготови и опреми Владика про-

глас на православне христяне у Боки-Которской, кои се оће точно ставля:

„Петръ Божіею Милостію православнаго восточнаго исповѣданія Митрополитъ Черногорски, Скендерискій и Приморски, и росіискаго Императорскаго Ордена святаго и великаго княза *Александра Невскогъ* кавалеръ.

Благороднимъ и почтенимъ господамъ, духовнимъ и мирскимъ чиноначалникамъ, и всѣмъ вообще православно восточнаго исповѣданія въ Епархій нашей живущимъ христяномъ о Господѣ здравствовати и радовати се.

„Извѣстноестъ многимъ между вами, а особито Гербальской конунитади, у каквомъ се бынy нахоћаше Стефанъ Вучетићъ, када назадъ петнаесть годищахъ добѣжа къ мене изъ манастира Ластве, а како самъ я нѣга приміо и не само отъ нѣгова тужнога быћа избавіо, него и сувыше на степенъ Архимандритски узвисіо, и народнимъ посланикомъ къ россіискому высочайшему Двору удостоіо, то є свіемъ вама добро познато; но како благородной души человѣкъ све что на выши степенъ у госпоство и у власть излази и колико се у вишему богатству и срећи находи, толико онъ све веће ище приличне нѣговому благородству начине за потврдити свое достоинство благодѣяніемъ милостію и кроткимъ живленѣмъ, а наипаче благодарнимъ сердцемъ къ своему благодѣтелю; тако се и неблагодарный чоекъ, када се види изъ нискога быћа уздигнутъ, ће се ніе надао, заборави и Бога и душу, а камоли неће заборавитъ свога благодѣтеля, пакъ на крылима высокоумне или лѣвше рећи, пребезумне гордости, безобразно летећи, како и реченый Вучетићъ пакленимъ и отровнимъ духомъ изъ нѣгове утробе дише.

Я неспоминѣмъ клетвопреступногъ Вучетића неблагодарность, и смутнѣ що є чиніо, будући то цѣли народъ отъ Приморя и Црнегоре види и знаде, кое се ніе устидіо противу исте свое совѣсти измислити за омразитъ мене и любезно мое отечество при высочайшему Императорскому Двору, коему смо съ неноколебимомъ вѣрносћу у деведесетъ и три годища при свакой потребной згоди нашіемъ трудомъ и крвлю усердно служили, а и у напріедъ служити желимо; али верху свега тога имаде Богъ и нашъ всемилостивѣйшій царъ и покровитель Александеръ первый судити, но у толико ни я, нити Господа обштенароднога правителства нашега, неможемо и нећемо терпѣти то, што онъ Вучетићъ будући се откріо явнимъ издайникомъ и непріятелѣмъ цѣлога народа нашега непрестае различитіемъ начинама и день и ноћь уносити у нашу землю превелике смутнѣ и неслогу за разорити нашъ обћеный миръ и тишину, и за наостритъ мечъ отъ междусъбне рати, кои самь я иза моега неописанога труда накомъ шестнаесть годищахъ, при помоћи Бошіей съ моіомъ браћомъ главарыма затупіо. Тога ради онъ Вучетићъ само названи Вукотићъ, по сили законахъ церковніехъ властію намъ отъ Бога данною, лишается и есть лишенъ архимандритскога званія, такоћеръ свящеическога, діяконскога и полъ діяконскога и калуђерскога чина, на такви начинъ, да онъ, уподобивши се Юди предателю, оглашеный злодѣй, остае по данасъ изверженъ између свящеическога реда и дружества свезанъ вѣчнимъ проклетствомъ яко законопреступникъ и явный возмутитель народный; зато дакленъ всѣмъ духовнимъ и мірскимъ и всѣмъ вообще мужескога и женскога пола возлюбленнимъ христяномъ и христіяницамъ у свой Епархій нашей обявленіе чинимъ и архипастирскій подъ жестокимъ проклетствомъ говоримъ, да не бы кои вишепоменутоме растриженику Вучетићу икакве почести и стиманце свящеическе учиніо, или отъ нѣга

благословенія приміо, или икаква дружества и договора явнога или потайнога съ нимъ имао, него се укланятъ отъ нѣга како отъ кривоклетника, и злонаравнога смутльивца, кои немысли друго, нако да съ лажима утврди свою срећу верхъ несреће и срамоте свега нашега народа, како е то свакому отворено видіети.

Впрочемъ препоручуюћи васъ милостивому покровителству Божію, остаемъ вашъ истиный доброжелатель

На Станѣвиће Марта 6. дня 1804. года.

П. Петровићъ с. р.

Разглашуюћи Ивелић свакояка потвараня против Владике, ніе могло правителство таково што прећутати, већ на ново пише Ивелићу у име свега овако:

„Црногорско и Брдско правителство Генерал Леитнанту и кавалѣру Марку Ивелику. —

Послѣдньим одношенѣм явилисмо Вам, да би сте Ви найпріе, ђе за благоразсудите с нашим Господином Митрополитом састали се и посавѣтовали, о свему ононе, што е Вама од високог Двора наложено, и послѣ тога на народной скупштини обяв учинили а високе царске заповѣди нама преко нашега Архипастира обявили, да се високе заповѣди испуне. Незнамо, зашто Ви на означеном мѣсту с нашим архипастиром неоћете имати састанка, а разглашуете, па іош некіема и писмено обявлюете, да ће те нашь народ, зато, што Вас неслуша, с войском трію царства разурити. Такіема пріетняма Ви нечините ни славе ни

поштеня своме цару а нашему наймилостивіему покровителю, него оваквим разглашаванѣм славу великога цара црните. Цар високославніе Руса, страшна в царства побѣдіо: Персіи закон предписао; Цариград у стра и дрктеж привео; Сармате побѣдіо и раздѣліо; Швецію и Данію у дубоко ћутанѣ тиснуо, и осталіема силама страх и трепет задао! — Зар ће на нас горске обитателѣ и свое єдновѣрне и заслужене синове, шћети стасти у савез (с друга два царства) и нас разурити?! — Ваше поискаванѣ за прах, од кога смо ми тридесет бачава примили, даровано нам високом Грамматом блаженопочившег цара Павла I., и за олово, од чега ми ништа примили ніесмо, и томе се без ліека чудимо. Ви разглашуете, да є нама дато том Граматом за наше собствене користи сваке године 1000 дуката: за двіе године наметнуте су биле мѣначе (вексле) те ніесмо ништи примили. Сувише пак разглашуете, како є наш велики Господин Митрополит у врієме нѣговог бавленя 1785. год. у Петрограду біо под затвором и из предѣла Руске границе изгнан. Оваково ваше изражаванѣ, велику є нама учинило увріеду; будући наш г. Митрополит нигда се зато жаліо ніе, чуваюћи нас, да не би народ Црногорски и Брдски жалост (кроз такови за нѣга невини случай) к престолу рускоме имали; будући є он при свакой згоди на явной скупштини, и на сваком мѣсту обучавао народ у вѣрности и усрдности Нѣг. цар. Велич. самодржцу рускоме. У почетку Вашега долазка у цесарокралѣвски град Котор, пребацивалисте нама за побѣду арбанашког паше; грдилисте наше међу нама уређено правителство, суд и уређенѣ по нашему присвоеному праву, по коему ми од наше праѣедова имамо слободу, по слободи нашега благородства, изналазити и радити оно, што є користно за наш народ; ту се неможе нико са стране мѣшати, што се управе тиче, осим наши роѣени Црногорци. Ви сте многе Црногорце запиткивали, зашто они послане медалѣ

неупотребляваю и неносе, како се пристои. На ово одговарамо, да примлѣніе златніе и сребреніе медаля има само 44, кое се у цѣлости хране, и по сад ће бити на обичном мѣсту и давати се неће, без одличніе заслуга: а у случаю ратоборства, и отличія против непріятеля, ал' и у то вріеме са сагласіем правителства и ціелог воинства, само заслужениема могу бити подарене. Без подобніе случаева, медалѣ се немогу ником давати; зашто: какво е свойсдво овога народа, кад би оне биле раздаване без подобніе одликованя, то би као што е више речене, послѣдовало велико крвопролиће, и сви они, кои би медалѣ добили, пропали би; даклен по овим причинама оне се немогу раздавати. Питалисте и за ово: Добіяюли Црногорци од поменуте 1000 дуката, коя се нашему правителству шалѣ, и колико, и ко се с њима користи? Имамо чест Вама явити, да оно 1000 дуката ніе на раздаванѣ високом Граматом дано, него на општенародну корист допуштено. Народ црногорски и брдски са сагласіем нашега Архипастира употреблява поменуте новце на обшту народну корист, од кои се рачун до послѣднѣ копѣйке при истечаю сваке године ціеломе народу на обштему сабору предлаже и народом потврђуе. Ми ніесмо више примили, но три хиляде, и зато точни разход и приход знамо. — Ви зактевате, да би дун Франьо Долци, кои се налази у дому нашег Архипастира біо прогнан изван наше црногорске границе поради нѣговіе злочинства, коя се на нѣга подозрѣваю, као да би он с црногорскіема непріятельима имао преписку, и да би вѣрни народ испод покровителства нѣговог царског Величества отргао. Найпокорніе Вас моломо, да би сте нама саобштили нѣгове преписке, кое треба да буду на руски єзик преведене; ми ћемо исте прилѣжно прегледати и знати, каква су злочеста вліаня, Долца, или притезаня страніе власти за нас; будући нама до сад о овоме ништа познато ніе, пак ћемо, увѣривши се, онда за

такве преступке, кои нам найвише вріеда приніети могу, нѣга народном суду предати, и онда судити му по закону на тай случай изданом. Ви сте некіема лаживцима говорили, да разгласе по народу неправедно умишляе с непріятельима на нашег Архипастира, као да би он за 25000 дуката другой потенци наш народ продао. Ми народ црногорски и брдски овоме невѣруемо, да би то ціели свіет засвѣдочіо; ер є он нама од нѣгове младости у чести и доброй савѣсти довольно познат; да нема богатства у свіету, на ков би се он преваріо, да прода свое отечество, па шга више иновѣрной потенцій, то, што неможе бити нигда. Ви сте се иред многіема Црногорцима хвалили, да ће те, кад ступите у наше предѣле неке Црногорце смрћу казнити и вѣшати. Таква непріятна намѣраваня с Црногорцима требало би да ви то у тайноћи храните, а неразглашивати пріе, но што се власт у шаке добіе. Ви сте заборавили свойство народа црногорског, да би ко са стране могао доћи међу нас и учинити се нашим Господаром и нас казнити, тай би био изложен великой погибели свог живота. Ви призивате неке Црногорце из Црничке наіе, у коіой су седам племена, у поколь (сраженіе) подстрекавате, да би и друга племена у том бою помагала, а кои би се несклоніо ратовати против свое еднокрвне и едновѣрне браће, тога да ћете Ви по Вашему доласку у Црнугору казнити. Ови Ваши поступци зар су сходни поштеню генерала високославніе Руса? и да ли є свойствено политики? Ми никако невѣруемо, да би од високог двора такве наредбе Вама биле дате, да би у народу, кои є вѣран и заслужан Двору руском произвели страшне смутнѣ и међусобно крвопролиће. Треба Вам добро пазити, какав ће свршетак слѣдовати за Вас за таква недопуштена предузиманя. Ми смо злочинства судом и расправом саданѣг правителства, прекратили, а Ви оћете да разурите наше спокойство. Нама є добро познато да Ви имате сношенѣ с Турци-

ма; у оваковом случаю, да Ви болѣ пажнѣ на себе обратите, ер ако Ви тако далѣ поступали будете, одговараћете високом Двору: правда и истина има у свое вріеме првенство и награду, а лаж мора под вѣчним стидом остати. Ако Ви имате од Нѣг. ц. Вел. нашег наймилостивіег покровителя какве заповѣди за нас, изволте нашем правителству писмено саобштити, без сумнѣ правителство ће се старати наймогућіе све испунити. Може бити, да би смо се ми сагласили Вас примити и слушати и вићети те милости, кое сте Ви нама шћели явити; но по причинама Вашег бавленя и саобраштеня Ваша с явним нашим непріятельима и клеветницима, неможемо никакве милости ни заповѣди кроз ваше устмене заповѣди у овом случаю примати. Ви у Вашим писмима являте, да ћете Ви окружени будући истином за оправданѣ наше и нашег Архипастира Нѣг. ц. Вел. представити, да не би он под найвећу царску лютост, а наш народ найвећой несрећи подпао.

Нашему народу већа несрећа бити неможе, него по неправедном оговараню сносити високу царску немилост. Имамо чест увѣрити Вас и о овоме, да ће правителство црногорско и брдско о свіема овдашњіема догађаима и Вашим однашаньма обстоятелно описати представлѣнѣ за царску колегію иностраніе діела и опремићемо нарочито по нашіема повѣреницима к царском Генералном Конзулу пребиваюћем у Дубровнику поради доставляня у поменуту колегію иностраніе дѣла. Док непримило рѣшенѣ, изволте нас у тишини и спокойству оставити; а ми ћемо се угледати на ваше поступке, и би ћемо као и до сад вѣрни и услужни Нѣг. цар. Велич. и постояни у нашем положаю и предлаганьма. Остаемо с истиним нашим високим почитованѣм и савршеном преданошћу.

На Цетинѣ 1. Мая 1804 год.

Губернатор *Вуко Радонић с. р.*“

Послѣ овог слѣдую подписи свію Сердара, Војвода и осталіе главара од све Црнегоре и Брда.

При наваћаню осталіе писама овогодишнѣ преписке с Ивелићем, вріедно ће бити приложити оће и правителствено писмо, у ком се ціело описаніе Вучетића налази. Преписка е сваколика на руском езику; зато од свію писама ово едно ставлям у оном езыку у ком е писано.

„Его Сіятелству Генералъ Лейтнанту Ивеличу. Описаніе похожденія бывшаго Архимандрита а нынѣ ростриги Степана Вучетича.

Бывшіи нашъ Черногорскіи Архимандритъ а нынѣ рострига Вучетичъ; сообщаемъ Вашему сіятелству обстоятелно сего похожденій; урожденецъ онъ былъ бывшаго владѣнія Венеціянскаго, въ провинци приморской въ Герблѣ, рукоположенъ попомъ при дворѣ Архіерейскомъ въ церкви катедралной названой светой Троицы на Станевиче; послѣ того скоримъ времяни, пожелавъ онъ чина монашескаго со страшною клятвою обѣщавахся предъ Богомъ, что онъ недля чего иного въ чинъ монашескіи вступать хотитъ; но единственно ради спасенія своей души, и сего ради оставилъ свою законную жену, которая и нынѣ въ жывихъ находится, принялъ чинъ монашески въ монастырѣ подъ Ластвою називаемомъ; а когда Ваше сіятелство въ прошломъ 1788-мъ году, прибыли въ сей край, для обнародованія здѣшнѣму Народу Высочаишихъ манифестовъ да бы приняли Христіяни оружіе противу порти Отоманской, въ то время онъ Вучетичъ явясъ у Вашего Сіятелства, и принявъ на-

ставленіе, старался своимъ внушеніемъ, навербоватъ желающихъ воєвать противъ Турковъ, а служить на воєнихъ кораблей россіискихъ, удалосъ ли єму въ томъ или внятъ Вашему Сіятелству болье извѣстно всемъ узнавъ правителство Венеціянско поискавать начало его да бы по имавши казнить єго, будучи онъ въ такихъ тѣсныхъ обстоятелствахъ, принужденъ былъ къ намъ въ Черную Гору прибѣгнуть, для избѣжанія казни. Господинъ нашъ Митрополитъ єму по человѣколюбію свойственному, и во уваженіе єго услугъ, кой онъ Двору Россійскому старался учинити, и подвергалъ свою жизанъ рызику, принялъ єго въ свой домъ почтено, послѣ сего возимѣлъ непремѣнное желаніе, поити въ Россію, по єго надобности собственной, прося нашего Архипастыря, да бы снабдѣвъ єго паспортомъ на свободномъ проєздъ; хотя и нежелалось, однакъ видя въ неполученіи желаємаго то онъ самъ себя или задавить или оставя священномонашескіи чинъ въ солдати впишется и на поруганіе будеть чину монашескому Высокопреосвященнѣйшіи Архипастыръ нашъ охраняя єго оттакой непріязни видалъ єму желаєми паспортъ скоимъ онъ и отправился въ Россію съ нѣсколко времяни поѣхавъ въ оной, и напрося тамо разныхъ книгъ церковны и вещей, возвратясъ по томъ обратно въ свою родбину и приостановясъ братьєвъ своихъ; коль скоро Гербальскіе бывшіе старые князя уведомилисъ сего Вучетича прибыти нали требовать отъ єго, а особливо князъ Воинъ книгъ и вещи, на монастиръ свои онъ несогласился требованія ихъ удовлетворить, и сего ради оныя князя весма озлобилисъ, стали єго гонятъ, отъ князей прибѣгъ паки къ нашему Архипастирю, онъ благоволилъ дать єму Вучетичу въ своемъ домѣ прибѣжище, яко утѣсняємому отъ силнихъ єго непріятелей, когда же послѣдовала народу нашему надобность къ Двору высочайшему посилатъ о народныхъ дѣлахъ депутатовъ, мы єго съ согласія нашего Архипастиря избравъ

депутатомъ, испервѣе онъ въ церкви предъ престоломъ божымъ учиня присягу, кленясъ страшнымъ именемъ Господнимъ и святѣишими тайнами, кой онъ получилъ отъ нашей церкви священнодѣйствовать, что будетъ въ пользу нашему Народу и Архипастирю своему служить вѣрно и нелицемѣрно, и по сему онъ отправлѣнъ въ Россію и по окончаніи дѣлъ ему порученіи возвратясъ обратно пребивалъ пристойно; а когда въ торично по дѣламъ же народнымъ бывъ отправленъ въ Россію, въ то время при отправкѣ въ одобренія его произведенъ въ чинъ Архимандрита, и по окончаніи порученныхъ ему дѣлъ возвратитъ изъ Россіи покалосъ похожденіе его весма гордое, и чину его непристойное, а сверхъ того начавъ онъ упражнявся въ терговли чести его неблагопристойно, хотя нашъ Господинъ Митрополитъ чинилъ ему духовныя увѣщанія, да бы преставъ упражнятся такъ непозволеномъ чину его дѣлъ, онъ о томъ ни малѣйшаго вниманія нехотя имѣтъ, а слѣдовалъ стремленія страстеи своихъ всему Народу Гербальскому совершенно извѣстно чрезъ ето, что паденіемъ князямъ Гербле послѣдовавъ, и что онъ Вучетичъ бывъ предводитель тѣмъ Гербльмъ, кой бывъ отъ князя Воина обиженями, Вучетичъ желая свою обыду и своихъ братьевъ князу Воину отьмстить, и по сему всѣ сподоби противу его онизложими употребилъ въ прошломже годѣ, по повелѣныи Господина Митрополита, опровождая онъ Россійскаго Конзула, въ городъ Которъ, по одбытій конзулскомъ въ Рагузу, онъ Вучетичъ дня три пребывъ въ Которѣ согласясъ с нашими величайщими недоброхотами властелами которскими и комендатомъ, здѣлавъ сними комплотъ вымислилъ противу совѣсти разныя клевети на насъ и нашего Архипастиря, да бы обмарить предъ престоломъ Высокомонаршимъ Россійскимъ, и Двором Австрискимъ, изърѣкался спопраніемъ совѣсти, подъ присягою неповсоблавъ и ненаставлявъ никого и низложили князя Воина пол'стясъ на

обѣщанія которскихъ Властей, что они пособлятъ ему быть Архіереемъ клеветою успѣетъ онъ Вучетичъ низложить нашего Архипастиря, по учиненіи комплота лживаго возвратясъ на Станевичъ изтребоватъ отъ Нашего Господина Митрополита на свободной проѣздъ въ Россію паспортъ, и одобрителная онемъ кому онъ желалъ писми, по одбытіи въ тры дни известясъ Господинъ Митрополитъ о зломъ его Вучетича намѣреніи и клятвопреступленіи: кому слѣдовало далъ знать да бы ему проѣздъ въ Россію воспященъ, но он поскоряе сызкавъ оказію кораблемъ отправился путь свой, очемъ Господинъ Митрополитъ нашъ представилъ и Государю Императору о его машеничестве да бы высланъ былъ внѣ предѣловъ Россіискихъ; когда же Ваше Сіятельство прибывъ въ Которъ Городъ владѣнія Аувстрискаго въ купѣ съ Вами и Вучетичъ явлсъ съ великою гордостію, понося нашего Архипастиря всякимъ влорѣчіемъ, произнося похвалки, что онъ его связавши веркою за шію повлечетъ въ Сибиръ, между тѣмъ вліяніе простиралъ въ народъ да бы возмутя оной разрушить наше спокойствіе и увесть междусобное кроволитіе понося Архипастиря нашего яко бы онъ неправославными Архіереями въ санъ Архіерейскіи посвященъ, и клеветатъ на его будно бы святѣйше Мyро въ руки иного исповѣданія религіи предалъ, Оное святѣйшее мyро при домѣ Архіерейскомъ, въ пристойномъ мѣстѣ въ томъ самомъ сосудѣ въ которомъ оное прислано хранится, и о святихъ антимисахъ клевету онъ Вучетичъ сѣялъ яко себы отдани иновернимъ на поруганіе. Мы правителство Черногорское и Бердское для точнаго увѣренія свидѣтелствуя некаясъ руками, видя въ цѣлости хранимія антимисы, а нѣкоторія отданы въ церквы гдѣ потребно было, и другіе страшнія и мерскія злосвидѣнія несправедльивія на нашего Архипастиря, износя блядословилъ, за такія злодѣйскія притязанія и клеветъ изриганія, настоямъ мы народъ Черногорской и Бердской у нашего Архипастиря,

чтобъ онъ его яко клеветника и клятвопреступника и возмутителя, и за другіе многіе его непорядки лишелъ тѣхъ чиновъ кои онъ здѣсь о святой церквы нашой чрезъ Архіереевъ получилъ; и по тому и по нинѣ его и по власти Архіерейской по правиламъ церковнимъ лишенъ всѣхъ чиновъ есть онъ Вучетичъ розстриженикъ.

Въ Цетинѣ 1804-го Году Мая 1 дня.

Правлящи должность Губернатора

Вукола̀й Радонѝчъ

и все правителство Народа Черногорскаго.

Сплетке, односеће се на внутреньи раздор народа Црногорског од стране Ивелића и Вучетића, одвећ су велике биле. Све су преписке биле іош у некой неизвѣстности, док Ивелић ніе оће наваћаюћу царску Грамату и синодални лист у народ разпослао. Правителство добіе слѣдуюћег садржая и у оваквом преводу Грамату:

„Божіею Поспѣшествующею Милостію Мы Александеръ первый Императоръ и самодержецъ Всероссіискій и пр. и пр. и пр.

Благороднѣма и почтеніема славеносрбске области Црногорской и Брдской господи, Губернатору, војводама, кнежевима, Сердарима, такођеръ духовніема и мирскіема заповѣдницима наша Императорска милость и благоволеніе.

Приміо самь по природи славніе прві нашіехъ царахъ подъ велико покровителство и силну нашу обрану еднога племена, езыка и вѣре сь нама народъ црногорскій и брдскій и непрестаемо у свака доба ми-

слитъ за добро ваше обраћаюћи мысли наше сачувати Васъ отъ свакіехъ злотвора, зла и напасти и украти-ти такоћеръ лукаве мысли домаћіе вашіе душмана, кои живу међу вама; у овой мысли пребываюћи смутіо самь се, зашто узнахь, што су преварили и уловили неколика међу вама господствољубіе изъ туђе землѣ, ваздашньи злотвори єзыка и вѣре Славенске, и мысле упропастить не само слободу црногорску и брдску, но и законъ и ціели вашъ народъ искорѣнити. Желя є Наша одвратити таквый великій ризикъ и зло одъ васъ, кое Насъ є и побудило отправити у Црнугору довѣрену особу у лицу нашега Генералле-итенанта Графа Ивелића съ наредбомъ и заповѣдію да увѣри народъ Црногорскій и Брдскій у свагдашню къ нѣму Нашу милость и да вамъ откріе и каже, стоећу предъ вама погибелъ, ако непослушасте, да вамъ покаже путъ и начинъ направлѣни за вашу срећу и славу. Мы се надамо да ће вазда вѣрный нама народъ Црногорскій и Брдскій примиће са свіемъ срцемъ у садашнѣ вріеме ову нову милость мысала Нашіехъ за добро свое; и вѣруйте свему, што поменути ђенералъ Графъ Ивелићъ одъ имена Нашега буде вама говоріо.

Дано у престолный Нашъ градъ светогъ Петра 2-гогъ Октобра годино одъ роћеня Христова 1803. Царствованія Нашега треће.

Александеръ с. р.“

Графъ *Александеръ Воронцоевъ* великій канцлеръ.“

Грамата ова добра є и ніесу се на ню толико срдили, колико на Синодално писмо, кое є исто у преводу, не Владики, но нѣговим непріятельима, послано. Исто синодално писмо од потребе є навести, будући є на ню огромни

одговор слѣдовао. Писмо исто или ти Грамата гласи овако:

„Божіомъ Милости Свети привителствующи всросіиски Сикод.

Пресвященоме Митрополиту Црногорскогъ и Брдскогъ народа ПЕТРУ, о Господѣ радоваши се

Богомъ утврђена и благочестіемъ украшена и благіема дневима цвѣтућа руска Имперія садржи у себи многе и неизброене народе, кои се наслађую миромъ и тишиномъ и изобиліемъ простире премилостиво свое покровителство свакоме, кои су с ньоме едне вѣре и закона, а найвыше едноплеменіема народыма, и оны су ерећни, зашто ій држи како свое сынове, и неки су примили и примаю одъ нѣ вазда материнску руку помоћи. — Сва скоро ова благодѣянія и добра учинила су се и чине се садъ єдноплеменоме и єдновѣрноме Русіи Славено-србскоме народу, а особито црногорскоме и брдскоме. Зато су ваздашнѣ попеченіе благочестивый великій рускій цары и за билѣгъ покровителства наймилостивіе даривали и дариваю тай народъ высокіема царскіема Граматама, и црногорске цркве у равличита времена драгоцѣнима ризама, и зато светый управляюћій Синод руски, ревнуюћи по примѣру благочестивіе своіе царахъ ваздашньи употребляваю трудъ за помоћь народа црногорскогъ и брдскогъ, шиљюћи имъ свето мyро, антимисе и различне поучителне кньиге; а садъ съ великомъ жалошћу открило се, да є све вышеречено црногорскіема и брдскіема црквама и Владикама учинѣне милости и добра при Вашой црковной заповѣди и владаню употребљена су у зло, дароване одъ великіе рускіе царахъ драгоцѣне ствари и потребе црковне, предате су у туђе руке, у кое се и садъ наоде; и послато Вамъ є одъ

светогъ синода Вашъ дio светогъ мvра и стотину антимиса и поучителне кньиге, ніесте ій употребили на кориcть народну, и народъ зато ништа незнаде; а међу тіемъ є светомъ синоду истинито доказано, како сте Вы свето мvро истинито примили и тако одъ лѣности и нерада Вашега изишло є, да у сву Црнугору и Брда, ђеца при светомъ крштеню непомазуюсе светимъ мvромъ, а у црквама потребитіе стварихъ црковніехъ за савршавати божію службу нема; а манастыри опустили безъ калуђера и народъ нечуе одъ Васъ одъ вѣре и закона, зашто сами за то нерадите, да ій научите, и што є горе ціела годишта пропуштате безъ службе Божіе: таква жалостна бића казујући велики ризикъ христянске вѣре у Црнойгоре и Брдама, обраћаю на себе велике мисли и помнѣ светога синода, кои съ душевномъ жалошћу забилѣжава Васъ нерадивогъ къ своему стаду пастыра, него учителя одъ зла и развраћаня; за такове ствари светій синодъ по вольи и заповѣди великога Императора зове Васъ предъ свой судъ, да бы Вы, или оправдали све, што се на Васъ говори, или, ако знате, да сте у чему погрѣшили, да се очистите правимъ каянѣнъ, и тадъ бићете одріешени поради досанѣ погрѣшке двострукимъ каянѣмъ за сачувати разшираванѣ у Црногорскоме и Брдскоме народу православну Грчко-руску вѣру одъ старине тамо вѣровану. Светый Синодъ, чекаће, да ћете Вы съ покорношћу по заповіеди божіой и по правилама свете восточне цркве ову заповѣдь примити, коя Вамъ се шалѣ у овоме писму одъ сабора, кои Васъ зове амо, и то ће быти веома угодно благочестивоме великоме Господару нашему Императору и самодржцу сверосіискоме; а у случаю Вашегъ непослуха, чега ради да Васъ Богъ сачува, светый управляюћій сверускій Синодъ, примиће Вашъ непослухъ явніемъ доказателствомъ Ваше намѣре супроћъ вѣре и закона и супроћъ Вашега отечества и привржености къ народу непріятельскоме и немирноме; и

зато Васъ као Архіереа, кои сте попузнули у мислима у договоръ са злотворима отечества Вашега, и за све вышеречено, што се на Васъ говори, ніесте достойни Вашега чина, и тако како сына свете цркве и невѣрника Вашега отечества, быће светый синодъ усилованъ одлучити Васъ одъ цркве и призвати православный Црногорскій и Брдскій народъ да оны изберу за себе другога достойніега пастира и да га пошалю у Петер-Бургъ, да га завладичимо.

Дана ова Грамата у царствующти градъ Санкт-Петер-Бургъ лѣта одъ роѣеня христова 1803. года Октомбра 16. числа.

Смиреный *Амвросіи Митрополитъ* Новгородскій и Сант-петербургскій. Смиреный Ириней Архіеп. Псовскій. Смиреный Верлаамъ Архіепископъ Грузинскій.“

Почем є правителство прочитало и увидило непристойни садржай ради прославлѣног и доброг Владике, нађе се найвећма увріеђено, и ріеши се отважно чест имена слободног народа црногорског бранити; и тако даде Ивелићу одговор конечни, коим прекида, од сад у напріед, свако политично одношенѣ, изявлюючи му обширно, што є народ црногорски, и како се мора є ньиме обходити. Истина є, да су мало строго а и праведно у неким точкама поступали, но на то су били принуђени, видећи явно непріятельство и сіянѣ раздора међу народ. Исто писмо гласи овако:

„*Од Црногорског и Брдског правителства Генераллеитенанту Графу Марку Ивелићу.*

Будући смо добили копію од Грамата светог синода, коя є у околни народ раслана, и коя се у Вас

под печатом наоди. Видили смо у истой изражаванѣ руског Синода, кое є народу Црногорском и Брдском врло непріятно, будући свети оци руски без слѣдства осниваю се на саміема клеветама и неправедним нанашаньма од нашіе непріятеля и злотвора на нашег Архипастира: заповѣда му да се представи ради оправданя ньиовоме суду, и прѣ но што би се явіо, свети оци синодални већ су га осудили за недостойна архіерейског сана, предлагаюћи му двоструко каянѣ, кое є неизвѣстно и неосновано светим синодалним оцима, кои негледаю нашу привреженост прама њега, и његову вѣрност к свом отечеству и усрдност наймилостивіему нашему покровителю, и невиност у чему є оклеветан, извѣштаваю нас о избору другог достойніег мѣсто овог нашег доброг архипастира, кудећи по осталом нашег Архипастира, као бы он біо намѣрен, вѣру и закон опроврћи, и то, да би се сагласіо са злотворима свога отечества, називаюћи га издайником свог отечества, нашег светог и доброг архипастира. Нечудимо се, да є цвѣтућа благочестіем руска Имперія у своимъ предѣлима кроз многе вѣкове помоћу божіе силе налазећи се у таквомъ обширном положаю Европе, ђе множество миліона народа са цвѣтућіема наукама, съ великим трудом и трошковима своіе самодржаца у саданѣ благостояніе приведена; но є нама горскіема обитательима за чудо, што свети руски Синод простире свою власт по свима краевима свѣта, и почео изтраживати по начину у Русіи уведеноме: изискивати благо уређенѣ од неподвластніе архіереа светом руском синоду; а камо ли ми, ђе є неудобност и без средства, да може бити таково благочестіе као што є у Русіи, ђе нема власти, ђе нема управе судейске, ђе нема учіоница и томе подобног. Пуштимо свете оце руске, нека погледаю на прошло станѣ ньіове паствe, у каквом се положаю и благом поредку до времена Петра великог налазила; какав є куколь израстао, кои ни данас изтребљи ніе; а оћє

премда нема веће просвѣте, опет по крайньой мѣри нема никаквіе єресій, него сама православна вѣра у Исуса Христа Источно грчка илирическа *) суштествуе. Имамо чест с почитованѣм Вама обявити, да ми народ Црногорски од времена пропасти Славеносрбског кралѣвства, уклонили смо се од силніе непріятеля христянства, и посели се у ове горске предѣле, стоећи независими од сваке господствуюће власти над нами, толико нашим Митрополитима, као своим Архипастирима покоравалисмо се и слѣдовали смо ньіовом поучаваню и управи, кои су нас за обрану православне вѣре и слободе утврђивали, да останемо непоколебими. А саданьи наш архипастир, више є од сваког полагао труд и полаже и сад: єр смо ми по нѣговом одсуствію по народним пословима и задржаванѣм неколике године у туђим краевима, од произишавшег међу нама несагласіа, силним и злим нашим сусѣдом пашом Арбанашким били покорени под турску власт, и тад є предстояла опасност православной вѣри и слободи, кою чоечство жели. По долазку нашег Архипастира у свою паству, видећи своє овце од вукова разнѣране и слободу убѣђену, узме достойни начин архипастира: настояванѣм и поучаванѣм, призиванѣм и ходенѣм из мѣста у мѣсто, предузимаюћим трудом привео є нас у сагласіе и своим ободраванѣм ополчи нас против силног непріятеля наше вѣре, и с помоћу божіом у различна времена сражаваюћи се с Арбанашким пашом под нѣговим предводителством и ободраванѣм нѣговим светим молитвами, конечно

---

*) Илиричечка употреблявали су у дипломатичном и вѣроисповѣдателном смислу; а сам народ по себи нигђе неназиваю, него само Црногорски и Славеносрбски. Ово зато валя споменути, да не би неки іош у том несазрели назвали и Црногорце Илирима.

побѣдимо арбанашког пашу и осталисмо од тог времена и по данас у слободи и без сваке опасности. Ко нас є избавіо од такве велике бѣде? велики Бог кров нашег доброг пастира, о чем и ціели свіет знаде; а не онако, као што руски свети Синод мисли, непознаваюћи овдашня обстоятелства, увѣраваюћи се неправедним нанашанѣм клеветника, ружећи нашег доброг пастира лѣнивим; он мисли да и оће има наш Архіерей величіе као и они у Русіи: на повлаћеніема колма са славом и луксусом возаюсе са упрегнутіема коньма, имаю времена, да се у самом светом служенію упражняваю. Но оће ніе тако, него пѣшице велике стрменице с крвавим потом сваки пут пролазити; а необходимост изискуе непрестано учити и мирити народ (а свето служеніе тек онда чини, кад се од народніе послова смири, но и овай покой за нѣга ріетко бива) у ком народу досад судейске управе било ніе, него нѣговим неусипним трудом, суд и управа у прошлой години уређен є, и прекинула су се у нашему нарору самовольства и различніе родова злочинства); у овом случаю свети оци синодални видиће нашу бѣду, никакву помоћ до сад ніесу учинили, пребиваюћи у дубоком ћутаню; а сад привлачи нашег архипастира неправедно и без разлога ньіовоме суду, кад є сад у нашему народу прама пређашнѣга много болѣ станѣ у свему. Болѣг божіег архіереа, корисніег и вѣрніег отечеству и христянству у нашему народу ніе било. Ми народ Црногорски многіема смо високіема Граматама пређашньіе рускіе самодржаца помиловани, од коіе само двіе имамо, кое изявлюю милост нашему нарору: блаженопочившіе и безсмртног спомена достойніе Господара Петра великог, Павла првог и царице Елисавете Петровне и Екатерине друге, дароване су нашіема Митрополитима архіерейске окруте и свештеничке ризе са надлежећим прибором за врхіерейско служсніе, за ньіове и наше вѣрне услуге и усрдіе и привржености к високом руском Двору,

коіема великолѣпніема ризама и данас, при служеню, наши Архіереи украшаваю се за славу чест и спомен великіе своіе покровителя; и оне драгоцѣности ніесу у туђим рукама, но под нашим вѣдомством (Jurisdictia) налазе се, и ово є неосновно светом Синоду доказано. Свети Синод ніе никад наше цркве потребитостима снабдѣвао; но ми све црковне потребе, нешто од нашег Митрополита получавамо, а кад є недостатак собственим нашим трошком надокнађуемо по нашему могућству за благочестіе. За снабдѣванѣ светим мѵром и антимисима с найчувствителніом благодарношћу ми смо обвезани светом руском синоду, будући є ово по нѣговом благоутробію послѣдовало, а не по заповѣди *Господара Императора Павла* првог. Наши младенци при светом крштеню биваю мѵром помазани; наше свештенство прима свето мѵро од Архіереа, нашег Пастира у аловастровіема сосудима, кои су за такову светиню направлѣни. О овоме є са свим неистинито донешено светом Синоду, као да наши новорођени младенци при крштеню светим мѵром непомазую се. Премда наши манастири и немаю много калуђера, но прама снаге, коіом се издржаваю, опет ій є доста. Ми смо слушали, да и у Русіи, у неке епархіе манастири су опустили, и у жалостном се станю наоде, и іош ђе благочестіем и наукама руска Имперія цвѣта; а калуђери су излиняли као овце без ране; и сотим є чудновато, да свети оци Синодални у своіой настви неувиђаю недостатак, а у туђой виде несавршенство: Руски обитательи неразумѣваю болѣ од нашіе вѣру и закон, ђе су іош науке и просвѣштено свештенство. Ко нас у закону и вѣри учи и наставля у благочестію и добродѣтели христянской? нико, до наш добри Архипастир, а не руски проповѣдници; и ово є неправедно клеветано рускоме синоду. Нашему Архипастиру за право рећи, и ако би било какво несавршенство у нѣговой настви, по незгоди и неимаюћи учіоница, лако се може оправдати: сам свети Синод може дати

разлог нашой немоћи; но предсудно е оніема, кои мудрошћу и високом просвѣтом величаю се, а некада се спуштаю у незнаню бића у користованю и у осуђиваню невиности. Зашто свети руски Синод у само данашнѣ бріеме неупотреби свойствено светим оцима сажаленѣ о острашном изтрѣбляваню христянства и убіянѣ мачем Божіе Архіереа у турской Србій? тамо треба велика обрана и помоћ угнѣтеному, и истрѣбляваюћему православноме христянству; а не оће, ће ми, благодарећи Богу, ни од кога нетрпимо угнѣтаваня, но благопожеланом слободом користуемо се под управом нашег доброг Архипастира; осим, може бити, да рускоме Синоду ніе познато, да су народи славено-србски у своіой цркви источно-грчкой-илиричкой Патріарха имали, коему су србски архіереи били подвластни и зависими од светог оца до 1769 год. а од те године послѣ произишавше войне Отоманске Порте с руском Имперіом, од злог угнѣтаваня непріятеля христянства, св. Василіе, Патріар Србски и свега илирика*) укланяюћи се кроз наше предѣле од предстоеће му погибели, поће у Русію и у Петрограду се престави, на ком се пресѣкла битност Славеносрбскіе Патріярха, и столица Пећске Патріаршіе и данас е упразнѣна: слѣдователно е сам наш Господин Митрополит остао по себи у овдашньой цркви у независимости икаквой власти, као други Архіереи, и од найстаріега времена вѣру христянску ніесмо од Руса, него од Грка примили, а Русіа, по црковніема историама, неназначуе се тако, као што свети синодални оци у своим листовима пишу. Ми до сад ніесмо чули, да

---

*) Илирикум, можемо сматрати, као и оно употребляванѣ код Црногораца о Діоклеціяну: „Проклета Дуклянска земля.“ Оће они подразумѣваю Црнугору и Брда, будући е град Діоклео біо на Златици близу данашнѣ крѣпости Спужа.

има власт и бригу свети руски Синод о Славеносрбском народу, кои живи изван рускіе предѣла; и по томе, ми народ црногорски и брдски, нестоимо под поданством руске Имперіе него само под моралним покровителством, и ово не по другим причинама, него єдинствено по єдновѣрію и єдноплеменености, приврженост, вѣрност и усрдност имамо к двору руском, и спроводићемо с истом усрдношћу на вѣчно вріеме, премда би нас од себе могла одбацити Русіа, кое ми никад неочекуемо; него и по томе ми народ црногорски и брдски, доклен буде у Русіи православна вѣра существовати, остаћемо на вѣки Русіи вѣрни и усрдни; но с тим уговором, што ми у поданство као други у унутрашньости Русіе живећи жительи ступити нежелимо, и слободу прародительима нашіема присвоену до саме крайности бранићемо, и радіи смо с мачем у руци умріети, него ли срамном робству и єдной сили предати се. Какву славу чест и срећу можемо очекивати од єдиніе неоснованіе обећаня, кад се Ви с таквим неприличним намишляем пружате: ступивши у наше предѣле, шћелисте ставити под затвор нашег Архипастира, и небудући руски поданик, да би сте га на суд синодални повукли! — До сад наши Архіереи ніесу били повлачени рускоме синоду на испите, и зато и овог нашег Архипастира нећемо пуштити, да би ико над ньим тріумфирао и судіо. Кад би он у чему преступіо и біо крив, као што є неправо оклеветан, ми би смо му могли сами судити, не као Архіереа, но као найпоштеніег грађанина међу нама; ер ми народ црногорски, на ово достоинство изабрасмо и представили нѣга, тад у Србіи неимаюћег Патріарха, за посвећенѣ за Архіереа, православном Србском Митрополиту и находећима се Епископима у Унгаріи, и поставивши га, вручи му врховно пастирство над нама. Ми би смо могли, кад би он біо у овоме сану недостоян, низврћи, а изабравши другог достойніег представити ће надлежи за посвећенѣ; но

ми достойніег и попечителніег за наше душе нигда имали ніесмо, и док е он жив, другога нежелимо имати, а особито ниткова, разстриженика и клеветника Вучетића; и по овоме послове о нашему Архипастиру нема нико водити. У таквим поради нас противним обстоятелствама, дужни смо се позвати и на околни єдноплемени народ, коєму е добро познато нашег Архипастира постоянство и честно поступанѣ и усрдност к свом отечеству и вѣрност Господару Императору ціеле Русіе; кад би се на нас и нама подобніема такве жестокости простирале, — што би могло тад послѣдовати? О овоме се може само онда знати, кад се с Вама састанемо у унутрашньости предѣла наше границе с нашіема главарима и у присуствію нашег пресвештеног Митрополита. По прочему конгресу, Ви сте нас питали, есмо ли ми Господареви? Ово е питанѣ нама познато; одговарамо Вама, разумѣваюћи Ваше питанѣ: Ми народ Црногорски и Брдски ніесмо нигда били у поданству рускіе Господара. Такова Ваша питаня ніесу за нас упутна; ми толико сброявамо се под покровителство од усрдности к благочестію происходеће; тако ми ніесмо іош ни на погодбе ни на привилегіе одавали се: слѣдователно покровителства и немамо; а Вас истинито увѣравамо да по обвезателству и усрдности нашой Двору руском, кад би сусѣди наши и руски заратили с Русіом, (за кое сачувай Боже) ми би смо непремѣно у то вріеме чинили диверсію и ратовали би смо противу рускіе непріятеля до послѣднѣ капи крви, као што су и наши прародительи; а у осталом никаквой другой обвези неподлежимо. — И сад, ако би какве непріятельске заѣвице кроз цесарокралѣвске границе у нашему предѣлу шћели учинити, сразитћемо се с ньима и одупріети с свойственим нам ратоборством, да недопуштимо непріятелю ући у наше предѣле, ма ко да би он біо; и по вишеписаніема обстоятелствама с обштим сагласіем свега народа обявлюемо Вам, да ми народ Црногорски

и Брдски по извѣстним и многоважним причинама, и по савршеном дознаваню Вашег предузиманя, за наш народ некористна су и найстидніа; а найвише зато, што смо ми пріе дознали садржай Грамате и синодалног листа, но што би сте Ви нама подлино обявили; а копіе с истіе пошле су у руке самим нашим непріятельима, из коіе увиђамо мѣсто стараня и сажаленя за нас поражени удар од светог руског Синода на невиност, кою є пустіо; и таквіем начином желилисте Ви, као што се види, из Вашег донашаня високом Двору употребити штетне подвиге за нас, на такав недопушиени случай, непріятеля и клеветника нашег отечества, лажном свѣдочбом, да би поиграли такову зломислену ролу за наш народ, како би сте найпріе удалили нашег доброг Архипастира, найвѣрніег нашем отечеству и найусрдніег Нѣговом Императорском Величеству самодржцу руском, учинили би сте неки правац под уређиванѣм политике, да би преко наше волѣ и желѣ ниткова и клеветника нашег отечества, нашег злотвора Вучетића, за нашег Архипастира поставили; а да би сте народ своіой заповѣди подвргли, као што нам Ви кажете. А ми народ Црногорски и Брдски Вас добро познаемо, да нам и некажете, да за нас не би ни слава, ни чест, ни срећа послѣдовала, кое Ви нама обећавате; ми из прошлог послѣдованя увиђамо, све да би смо се ми на Ваша увѣраваня и страшне заклетве ослонили, то би били од иста преварени као и пріе и била би за наш народ послѣдня Ваша лаж и многозлосрећніа од прве: и поради тога Вас с таквим предметом у наше предѣле ни пуштити, ни заповѣди ни располаганя примити неможемо. Ако Вас є воля, пошаљите оніема и орігинал Грамате и листа синодалнога, коіема сте пріе и копіе доставили, таким путем оне се нама не шилю, и исте су пріе Вашега являня нама извѣстне постале. А ми народ Црногорски и Брдски на таквом основу остаемо тврди и постояни, како смо Вама

прошлог мѣсеца Марта 16, нашим одношенѣм, дали знати. Све да би сте Ви с почетка Вашега долазка са свойственом руском политиком с нама и нашим Архипастиром поступали, по имаюћим у Вас наставленьма, не би сте ништа учинили; но опет толико тій депеши не би били разглашени, и не би се на стид ником довршило. Ми смо желили, да Вас видимо у нашим предѣлима и с Вама о царским пословима и Вашему долазку поразговоримо; но што ћемо чинити, кад Ви правим путем ніесте шћели доћи у наше предѣле, само сте нам навукли велико неспокойство, и негодованѣ и себи стид. Поради тога сви єдногласно Вас молимо, да нас оставите без свакіе явніе и тайніе интрига у миру, а ми при свагдашньой вѣрности рускоме престолу остаемо непоколебими у очекиваню єдног од рускіе дворяна, поради извиђеня и представляня свемилостивому Двору истине, од кое се Ви удалявате; и савршено се надамо, да ће нѣгово Величество високославніе Руса и наш наймилостиви покровитель, не само да ће све нанешене клевете на нас и на нашег Архипастира од непріятеля измишлѣне уништити, него іош увеличати к нама као вѣрном и заслуженом народу високомонарше свое благоволеніе и милост.

На Цетинѣ при общем сабору Юлія 3 1804 года

Губернатор *Вуко Радоњић с. р.*“

Послѣ овог подписа слѣдую сви Сердари, войводе, кнезови, баряктари, свештеници одличніи; єдном ріечію, сви главари и старѣшине народа црногорског и брдског. Исто є писмо утврђено печатом, на ком є у наоколо написано: „*Печать опщи Црногорски.*“

Као што се є правителство изразило, да ће опремити писмо на цара, испуни свое заклю-

ченіе, и тако пошалѣ двоструко извѣстіе, т. е. едно на цара, а друго на колегію иностраніе дѣла. Оће ће бити довольно само едно навести, будући су оба скоро едног садржая; међутим ево писма управљеног на цара:

„*Најмилостиви Господару.*

По приключеніама, коя су свіету позната, народ Црногорски, по скончаню послѣднѣг войводе Ђорђа Црноевића на ком се пресѣкла породица за нас славніе Црноевића, остали смо подъ управом Митрополита, кое е поменути войвода своим завѣтом предао управлянѣ прногорског народа Митрополиту и нѣговим послѣдовательима, Губериаторам и осталим поглаварима, кои происходе од старіи и знаменитіи породица Црногорскіе. Паши су праћедови и ми под руководством Митрополита и нашіе поглавица под покровителством божим, не само православну вѣру, и желаему чоечству слободу више од три стотине година с собственим оружѣм и храброшћу бранили; него іош у случаю войне с Турцима, — и другіема христянскіема државама помагали, о чем и ціела Европа знаде; а при концу прошлога віека прелюбезни родитель Вашег императорског величества господар император Пава први, споминѣ вѣрне и усрдне услуге нашега народа, кое е чиніо у врієме безсмртне славе достойног Господара Императора *Петра Великога*, наймилостивіе благоизволіо е народ наш високим царским милостима и преузвишеном Грамматом снабдѣти. Таково благопризренѣ дало е нашему народу велико наданѣ Павла првога к већем очекиваню од обштелюблѣног послѣдователя милост и помоћ. И у наданю високе царске милости Вашег Императорског Величества при благополучном владаню нашег наймилостивіег покровителя прекратисмѣ происходећа самовольства и међусобно крвопролиће, а

уредили сами суд и закон под управом нашег архипастира, кои е по свойству нарави овог народа; с таквом намѣром, да би светой имперіи Вашег Им. Вел. у будуће могла послѣдовати благопожелана слава и корист, за кое е наш Господин Митрополит прошле године у мѣсецу Октомвру Вашег Им. Велич. великом канцлеру обстоятелно представіо, и у оваковом положаю спремалисмо од нашег народа пуномоћнике к Вашему Им-Велич. ради извѣстіа о садашнѣм нашем управляню и о осталоме, кое би нама обшту корист приніело; но ово неможе никако бити, него посредствованіем нашег Архипастира, коег ріечи и поучаваня под покровителство Двору високог Вашег Им. Велич. обдржаваю; ми ніесмо ником толико обвезани, колико нѣму, за иѣгов неусипни труд, и ми слѣдуемо за ньим, и ціело наше повѣренѣ без сваке сумнѣ полажемо у нѣга, и вѣруемо што нам рече. Нѣгово постоянство и безпристрастіе, нама е савршено познато, и у нѣму ніе нико спазіо никакво славолюбіе и користолюбіе, влада се по дужности у сану архіерейскоме врло благопріятно, непрестано се труди о нашему благостоянію и преко своіе сила — и сами Бог укрѣплява нѣгове силе; Ніе бреме цркре такво ставлѣно на нѣга, кое се сносити неможе у таквом народу, ђе іош благопожелана уредба ніе приведена у постояно биће. Наймилостивіи Господару, ако е угодно Вашем Им. Велич. нашему народу явити какве високо монарше милости при згодним могућствама и за истоме доставити пожелану славу и срећу, кое би се и спроводило с найвећом користи Дроу Вашег Им. Велич. у сваком случаю необходимо е нуждно имати отношенѣ што се тиче користи имперскіе и народніе к нашему доброме Архипастиру и найвѣрніему и найусрдніему Вашег Им. Велич. кавалеру. Ми народ. кои живимо под нѣговом управом, кроз нѣгово Високопреосвештенство све заповѣди и могућа разполаганя, коя би слѣдовала од Вашег Им. Велич. найусрдніе примамо, а усудиту се испунити ій без нѣ-

говог договора и управе, неможемо никако. Ми смо се чудили ненадном долазку генерала Графа Ивелића у ћесарокралѣвски град Котор, ђе се и задржи међу нашим найвећим злотворима, и нама неявляюћи ништа о ов ме нѣговом долазку: почне заповѣдати из града Котора, да би ми к нѣму у туђи град долазили и нѣгове заповѣди примали и изпуняавали, кое е за нас несвойствено као слободноме народу. Он противу сваке политике почне с великим грозенѣм нама пріетити: ако ми нѣгове заповѣди неиспунимо, да ће онда с войском трію царства нас конечно разурути; а међутим по упливу бившег Архимандрита а саданѣг разстриженика Вучетића тайним и явним начином, чиніо е у народу смутню, и све зле люде и смутльивце призивао е к себи (кои су правом саданѣг новоуређеног правителства поради злочинства страхом суда одпаћени) подигне ій с обећаваньма, да учине у народу метеж, и да разуре садашнѣ владаюће спокойство; а при том високу Грамату, коя му е под печатом (нѣму Ивелићу) дата, да нама обяви, он нешћене доћи у наше предѣле: пошалѣ копію Грамате (кроз околни народ), коя е самим нашим непріятельима у руке дошла; ми смо исту са стране добили и виђели, и на Ивелића се яко огорчили, будући нам е добро познат првим нѣговим долазком и задржаванѣм у ова мѣста 1788. године ради обнародованя високіе мамифеста, да би овдашнѣ христянство подигло оружѣ противу Турака, увѣраваюћи нас страшніема заклетвама, да, кад заратимо с Турцима, да ће мо по свршетку рата бити срећни. Ми вѣруюћи заклетви, заратимо с Турцима и почнемо воевати; а он се измакне у свою родбину на штету новчане азне, кою е узео за воене потребе: направіо е за свою породицу великолѣпне зидане куће и упражнявао се за све то вріеме, док е война траяла с трговином, коя му е свойствена; обогати се таквим недопуштеним начином, и за новце набави лажне свѣдочбе, митом се препоручи, добіе чинове и кавалѣріе

и пріеваром усрећи се, а ми проліеваюћи свою крв противу непріятеля, остализмо без сваке награде, и за све потребе военіе дѣйствія, свое смо собствено употреблявали, а од Ивелића остали преварени. Многа нѣгова угрожаваня ради нас била су яко увредителна: Кад є дошао у град Котор, тай час почео се поносити и хвалити, да ће он по имаюћой инштрукци, и од светог синода и имаюћой заповѣди, да дође у Црнугору, те да стави под затвор нашег Архипастира и да га поведе у Сибир на вѣчно заточеніе. Такови срамотни поступци Ивелића, учинили су, да смо се од нѣга сасвим измакли. Наш Архипастир ніе заслужіо, да би у нѣговой кући и собственой независимости могао ико є ньиме тако тирански поступати; зашто: доксмо гођ ми живи, никаква чоечія сила ніе у стаю *нѣму* подобну неприлику учинити. Наш Митрополит ніе нигда біо под заповѣди руског синода, него само под покровителством Вашег Императорског Величества, и то под моралним; и тако до сад ніесмо били ниодкога бранѣни: мѣсто силне обране, силно гоненіе починѣмо трпити. Свети Синог нема никаква права над Архіереима, кои ніесу нѣму подвластни изван предѣла рускіе граница, ђе є ньіова власт; и по овоме с нашим Архипастиром никаква посла нема; милости, заповѣди и разполаганя Вашег Императорског Величества за корист нашега народа опредѣляваюће, ми с нестрпѣливости очекивамо од наймилостивіег покровителя примити; но по вишеписаним обстоятелствама кроз генерала Ивелића без договора нашег Архипастира на нѣгове ріечи ослоните се сумнямо; а Генера Ивелић посредством нашег Архипастира неоће заповѣди и разполаганя Вашег Императорског Величества нама да обяви. Премилостиви Господару, ради дознаваня истиног нашег бића, наймилостивіе благоизволите послати савѣстнога посланика, и то роѣеног Руса, кои ће саму истину видити и представити Вашем Им. Велич. И о овоме найпокорніе молимо ми на-

род Црногорски и Брдски Вашем Им. Велич. да би најмилостивіе саизволило заповѣдити ком надлежи, послати нама за слободни пролазак паспорт нашим посланицима од свега народа, кое ми намѣравамо отправити с најблагопріятніема извѣстяма Вашем Императорском Величеству.

Припадаюћи к светим стопам есмо Вашег Императорског Величества најпокорніи народа Црногорског и Брдског Главари.

Губернатор *Вуко Радоњић с. р.* и сви остали по том слѣдую Главари с подписом.“

По предложеню овом од црногорског правителства, пошалѣ цар по захтеваню њиовом уроѣеког Руса надворног савѣтника Мазуревског коме такоѣер даде власт, да све оно царско упутствіе из руку Ивелића узме: тако е Ивелић овим поводом лишіо се царског повѣреня и милости. Мазуревски, извидивши неистинитост потвореніе и измишлѣніе сплетака од славолюбника, достави цару точно извѣстіе; меѣутим Мазуревски ради веѣег увѣреня о истини, предложи цару, да би благоизволіо и другог комесара послати, како у ствари ништа истинитога нема. Цар опредѣли и другог комесара Степана Андреевића Санковског, кои у истом смислу учини доставѣрно извѣстіе и достави цару да су саме клевете а о истини да нема ништа што е Вучетић на Владику потворіо. На ово доставѣрно повторително извѣстіе, пошалѣ цар налог, да се с Вучетића као ниткова и одпадника, царски знаци поскидаю, а и да се свеште-

ног чина лиши, и оним путем опреми, куд е біо Владика неправедно одсуђен и опредѣлен, додавши к томе: ако не би имао Митрополит милост да му опрости. Света душа Владичина будући без сваке освете и зле намѣре по благородном душевном свойству разсуди, да е нѣгова найвећа освета свом непріятелю великодушно опростити. Ето освете витежког и мудрог Владике; ето што е карактер црногорца и поноситог владаоца слободног и витежког црногорског народа! Он мѣсто да се найжешће освети, великодушно за сва учинѣня зла и клевете, опрашта! — Жарко сунце, поче опет пред нѣговим лицем сіяте, и он у праведной надежди, не само оправдан, но и похвалу од цара прими, и ако му се мало пріед грозаше, неразсумни посланик и злоупотребитель царске заповѣди окрутним веригама у сѣвера црну башчу оправити, да недостойно плодове своіе безодморніе трудова ужива! — Но праведни дух мора послѣ невольног страданя у нечему утѣху наћи: он е нашао найкраснію утѣху, да може по благопожеланой намѣри и племенитомислећему чувству, дѣла народня без напаствованя у пуном задовольству слободног и нѣму наймиліег народа радити, кое е за нѣга найвећа утѣха, найсрећніи час привременог живота и найслаћа забава духа и разума била. — Смиріо се будући од несрећніе клевета, почне опет кроз народ одити и иста обучавати у ономе, што к срећи и развитку слободостоећег народа води.

1805. год поради народніе послова пође у Црницу, те ходећи по онако убиточном и студном времену, добіе яки рематизам у ногама, кои га е за пуніе десет година мучіо. Тако е он и по осталим предѣлима свое државе одіо, нештедећи свой труд ни здравлѣ у различно вріеме, кое е убиточно чоечіем здровлю, само да би на чистом срдцу лежећу му народну светиню унапредіо. — Трудећи се дневоноћно о утврђеню народног єдинства и отвараню спасоносне стазе водеће к срећи и напредку; али му опет велики покрет на западу осилѣног цара Наполеона прекину радню напредованя, и он буде принуђен, крѣпком мишицом се подићи и своіой браћи притећи у помоћ са оном снагом, кою слободне горе дати могу. —

Како су Французи 1797. млетачку државу освоили и републику уништили, предаду Боку Аустрійской области, кою Бокельи, по свом старом праву на условія, приме; но Аустріа на пожунском миру (1805 14 декемвра) против уговора и права Бокельскіе, преда Боку Французима, кое Бокіелѣ найгорчіе увріеди, и одма договорно отиду Главари к Владики Петру молећи га за оружану помоћ против аустриске неправде. Он као вѣрни отац свог єдноплеменог народа обећа свою свету помоћ и крене се 1806 мѣсеца Фебруара дана 16 са своим горским ратоборним юнацима на Нови, у ком є била Аустриска войска и без крвопролића 16 Фебр. предаду му ключеве од града. Руска войска,

коя є била на адріатичном мору, изиђе тад на обалу Новога и пође уедно с Црногорцима и Приморцима у цркву манастира Савине. Владика као ясна даница веселим срцем и усхићеним чувством предходіо є овой мужественой славенской у срећни час сђединћной войсци. Ступивши у свету обитель торжествено у присуству миле славенске войске освешта славенске баряке, кои су опредђлени, да се посаде на тврђаву и преда ій капетанима; а по том изрече слђдуюће кратко слово као достойан архипастир и предводитель слободног и юначког народа у духу Славянина: „Ваша се жеља испунила, храбри Славяни! Ви видите по сріеди вас давно очекивану вами по роду, вѣри, храбрости и слави браћу вашу! Благословени монарх росіиски прима вас у число своє дѣце. »О! да буде благословен промисао Господа! да буде вама у памети овай радостни дан! но пріе, но што вам предам ове освештане баряке, треба да положите заклетву, да ћете их бранит до послђдніех силах.“ Здружени Црногорци с руском войском, почну озбильно воевати против Француза као обштег непріятеля сродног славенског народа. Борећи се непрестано против непріятеля и одбіяюћи га од прединела Бококоторскіе. 21 Мая намисле и далђ поћи, те ударе на непріятеля са жестокости код Цаффата и принуде га да се повуче у град. У овом бою погине єдан Рус и рани се 5; Црногораца и Приораца 9; а непріятеля на мѣсту оста-

не 250 мртвіе. По том повуку се Французи и из града. Опет иза овог отвори се битка, у коіой погине свега од мртвіе и ранѣніе 13 людій; а непріятель остави на мѣсту 8 офицера и 300 простіе войника. У битки 25 Мая задобіе Владика с своим Црногорцима єдан непріятельски баряк и 150 пушака. Таковом одважности и юначким боєм саѣера Владика са своіем юнацима непріятеля у град Дубровник, ѣе є іош само нека укрѣплѣня држао, стоећа изван града, но и ова 2 Юніа заузме Владика. (Бргат и остров св. Марка). 5. Юніа из ютра нареди Владика єдан одѣляк Црногораца да освое преднѣ положае од непріятеля; они навале на найболѣ утврѣено мѣсто на найвишой стрмениці, и отму га. По освоєню овог мѣста, войнички дух другчіе запламти у юнацима и устреме се на друга мѣста іош жесточіе нападати; но буду у опасности: зато им Княз Вяземски пошалѣ три роте єгера у помоћ, и тако освое и ова мѣста. Владика добивши извѣстіе од турског забита, да непріятелю придолази помоћ, на ког он одма навали и юначки одбіе. Видећи Лористон жестоку борбу, накани стѣснити Русе и удари са свом силом на Владику, кои се налазіо у крайньой опастности међу окружаваюћом га непріятельском войском: но руска войска юриши напріед, и на єдном на неприступной висини угледаю се віюћи руски баряци. Изѣеран непріятель из тврдіе клисура, заустави се у батеріама; но Владика са Црногорцима, Примор-

цима и здруженим Русима нападне и развѣра непріятеля, коему ніе дао времена да се уреди, и Французи уступе своя три шанца са батеріама. — Непріятель се уреди у чврстом обкопу, но и одтален буде прођеран и побѣгне у град. Опет код самог града отвори се бой, кои є траяо од два сата по подне до 7 вечером и освои савезна войска 19 топова; погине генера Делзон, штаб и оберофицера 18, и 400 простіе солдата, и пало є нашіема у руке 90 живіе людій у робство. Од Руса є пало, три офицера, 30 солдата и 16 ранѣніе; а Црногораца и Приморацa свега око 100 людій.

Юніа 6. пресіеку Црногорци воду граду Дубровнику, не били како непріятеля к предаи склонили.

Најпослѣ Црногорци побѣдивши Французе и освоивши предградіе града Дубровника, предаду варош пламену, а то зато, што су Дубровчани преко вѣре пустили Французе у град. Пріе но што запале предградіе, понесу све оно, што би иначе у пламену пропало; но при овом дѣлу участвовали су више Конављяни него Црногорци, кои су за све богатіе куће знали, и кои су на свое спаіе яко мрзили.

У ово врієме дође од цара Александра заповѣд, да се Бока преда Французима; а Црногорци и Приморци на такав глас одма отиду свак своіой кући! — Но на молбу и заклињанѣ Владике Петра опет се поврате. 15 юніа

често е покушавао непріятель на наше насрта-ти, но се опет морао са штетом повући у град. Међу тим дознавши Владика да Французима до-лази помоћ од Стона к Дубровнику, одправи 23 Ин. на ріеку Омблу Црногорце и Приморце, кои су код нѣга били и с њима двіе роте егера. Сютра дан генера Молитор с 3500 людій пре-ко Турске довуче се за сама леђа Русима. Руси, кад то виде, повуку се пут Гружа, и ту се укрцаю у бродове и отиду у Нови. Владичина војска код Омбле, потуче се јуначки с непрія-телѣм; но неимавши довольно силе војничке, да заустави непріятеля (будући е мало војске Владичине било) біући се непрестано повуку се у Цавтат, а одатле у Нови.

Сад е найвеће старанѣ Француза било, ка-ко ће Боку освоити, зато су свакояко настоя-вали да придобію Владику на свою страну. Ло-ристон му е обећавао, да ће га Наполеон учи-нити патріархом од Далмаціе; ер е знавао, да Владика има велики уплив, а и привржености код народа у Ерцеговини и Арбаніи; но он и онако будући намѣстник Пећског патріарха, а сувише независими владаоц слободног народа црногорског, одбаци неупутна и за нѣга не-свойствена предлагања. Из слободњака, мучно се роб прави; а особито од духа жива и би-стра, ког слободне горе производе.

Послѣ овако велике и жестоке борбе стигне 26. Августа од цара Александра курир с нало-

гом да се рат с Французима продульи. Владика опет у невеликом брою сакупи свое юнаке и удари на непріятеля, кои се біо утврдіо на предгорю Остро и 14 Септ. жестоко біюћи се крене непріятеля и заузме Дебели-Бріег и Суторину. Бой се ніе прекидао дан и ноћ, и тако е гоніо непріятеля, да му ниђе ніе дао да се заустави, и 16. Септ. проћера непріятеля у Цавтат, са своіе 2000 юнака. 18. Септ. навали Мармонт на руску войску кою и узбіе; а по том навали на Богом чуваног Владику, кои давши мужествени одпор непріятелю, узбіе га. Правда божіа спроводи и чува свог любимца, у ком народ свою срећу, свой напредак, свою обрану и славу полаже. 21. Сеп. око поноћи крене се непріятель, пут Дубровника, а Црногорци стоявши на стражи опале из пушака, а покликну: „Ко е витез! ко е Црногорац! утече Врапцуз!“ На овай глас скочи сваколика войска и Владика са своім витезовима ускори у поћеру за непріятелћм ђе га већ у зору стигне. Црногорци заскоче на све стране, те стану сипати врућо олово, као крупа из мрка облака. Непріятель, као поправ разбіена войска, бћжећи на врат, на нос умакне у Цавтат, ђе се и затвори. У страшном овом бою, кои е траяо за 22 дана, изгубіо е Владика 200 людій; а непріятельски губитак неможе се точно назначити; али по лежећим мртвим тћлесама биће до 2000. Извћстно е пак да е остао мртав єдан генера 18 штабсофицера, 37 оберофи-

цера; а раніо се ђенера Малитор и неизвѣстни брой офицера. Зароблѣни су: ђенера Бове, 47 штабсофицера и 1300 простіе войника; узму наши много натовареніе кола с храном; десет транспортніе лађа с храном и цебаном. Ову є страшну борбу, заеднички с руском находећом се войском наш мудри Владика са своим Црногорцима славно довршіо, и показао непріятелю, да є Славенска слава и побѣда на бойном полю!

2. Окт. пође Владика су неколико свое войске пут Дубровника и узме неколико натовареніе непріятельскіе кола с храном; а потом се поврати у круг своіе юнака и дође у Нови. Овакови мужествени владаоц и оће се за юначкій и слободни народ, да он свуда као жарко сунце предходи и безсмртне вѣнце славе и поноса себи и свом народу на крвавой поляни задобива и юначке славе достойно увѣнчава. Нема борбе, без юначке мишице, ни побѣде без витежке одважности.

Намисли Сенявина освоити остров Корчулу и друге Далматинске острове, како би тиме сачувао Далматинце да ій Французи на свою страну непревуку. Ѣе се руски баряк віяти видіо, тамо є народ полагао свое спасеніе. 26. Новембра уђе у брод 2. баталіона руске войске од єгерског корпуса и 190 Црногораца и Приморацa, те тако пође с ньима руски вицеадмирал пут Корчуле. 29. Новем. извезе се войска на Остров и удари на град. Французи су сви

били утврђени у шанчевима, но мужество савезне војске надвлада Французе, те оставе шанчеве и побѣгну у град. Сютра дан ударе опет Русси, Црногорци и Приморци на град и то како с сува, тако и с мора, ког найпослѣ послѣ жестоког боя и освое. Заробе побѣдители француског заповѣдника полковника Орфенго и 13 штабс- и оберофицера и 389 војника; осим тога освое 12 топова, неколико ране и цебане. У овом бою особито се отликова Саво Марков Петровић, брат Владичин, кои добіе од цара Александра орден св. Георгія 4-те степени са сѣдующим ручним царским писмом:

„Господину Саввѣ Марковичу.

Отличное мужество и храбрость оказанныя Вами въ сраженіи минувшаго Ноября 29-го на островъ Курцола противу французкихъ войскъ, гдѣ Вы бывъ всегда первые ударили непріятелю во флангъ и тѣмъ принудили его убѣжать въ редутъ, заслуживаютъ награжденія орденомъ святаго Великомученика и побѣдоносца Георгія, а по тому *Мы Всемилостивѣйше* жалуемъ Васъ Кавалеромъ сего ордена четвертаго класса и знакъ онаго при семъ препровождая, повелѣваемъ Вамъ возложить на себя и носить по установленію. Удостовѣрены *Мы* впрочемъ, что Вы получа таковую отличную честь непрестанете оказывать таковые же подвиги. — Пребываемъ Вамъ благосклонны

Въ Ст. Петербургѣ
Марта 1-го дня 1807-го года.

Александръ с. р.
Адмиралъ Ушаковъ с. р.«

Велики труд и непрестана крвава борба ціеле 1806 год. буде и великим царом Александром признат, кои Владики мудру главу светог проницаня украси бѣлим клобуком, на кое средини сіяо е блистаюћи драгим каменѣм украшени крст, кои е радост юнацима у душу уліевао и разигравао мужествена срца и витежство мишица пламеним жаром усхиђена, над махом непобѣдимости у виши степен укрѣплѣня подизао. Ово ніе дар милости, већ витежке награде на бойноме полю. Да ли е праведно и за само поменуто мужествено одликовапѣ овай красни дар од цара високославніе Руса дат, може се из слѣдующег спроводног писма видити, кое послѣ обичніе титула овако гласи: »Хотя я удостовѣренъ, что для Вашего Высокопреосвященства есть найсладчайшее удовольствіе видѣтъ постояное участіе приемлемое высочайшимъ Дворомъ въ благоденствіи народа Черногорскаго и Бердскако тѣмъ немѣніе должы быть въ восторгѣ душевныя чувстви Ваши, милостивый Государь, когда соблаговолите войти въ тоякость сего обстоятельства, которое очевидно доказываетъ что Вы всему сему виновникъ. — Государь Императоръ желая да бы въ томъ никто неимѣлъ ни малѣйшаго сумнѣнія всемилостивѣйше пожаловать соизволилъ Вамъ *бѣлыя Клобукъ* съ духовнымъ крѣстомъ алмазами украшеннымъ. Сіе впечатлѣніе предоставлено Вашему Высокопреосвященству найвящше утвердить въ семъ народъ, которой ви-

дя бѣлыя *Клобукъ* на главѣ толъ великаго и славнаго *мужа* непрестанет мыслить и поступать всегда какъ прилично Славяномъ исповѣданныя православной вѣры“ и т. д. Радостно є он овай знак царске признателности приміо; али силніа би радост нѣгову свету душу подгріявала, кад би обштенародне награде увидити и дочекати могао.

1807. год. 13. Јануара, крене се руски вицеадмирал Сенявина са флотом из Боке у Крф, а по том и далѣ; а Владика се прими бранити Котор од непріятеля, оставлѣн му будући заповѣдник (сувопутне) пѣшачке войске полковник Книпер, коме є било предписано бранити Котор до послѣднѣ капи крви. Непріятель и по одлазку вице адмирала ніе се сміо у одсудни бой упуштити, и ніе се ни вѣшт чиніо. Проводећи мирно вріеме у Котору Владика, намисли сад, мало од своіе трудова одморити се; док на єдном у почетку мѣсеца Марта старѣшине Ерцеговачке са границе дођу и стану заклињати силом Бога вишњег, да ій избави испод проклетог и несносног турског ярма; будући є, реку они, Москов у рату са Турцима. Санковски такођер представи Владики, да му є Будберг, попечитель иностраніе дѣла, наложіо, да брани Славене од Турака. Тако он са сагласіем рускіе поглавица, опредѣли, да се удари на Оногошт са два одѣлка войске. 2. Априла крене се регулана войска, око 1000 людій, под заповѣди полковника Забѣлина из

Рисна пут Оногошта. Истог дана крене се и Владика са своим Црногорцима. Други одѣляк руеке войске састоећи се из двіе роте егера, крене ее под заповѣди полковника Радуловића, с коіема е било и неколико Приморацa те отиду пут Требиня. 3000 Црногораца ишло е као авангарда и дође под сами Оногошт. Приспѣвши Црногорци много пріе од регулане войске, запале неколико кућа, те се Турци нађу у великой забуни тако, да би се на скоро били предали; но Забѣлина предложи да се не јуриша на непріятеля, већ да му се пише, да се преда. Таково писмо опреми се турскоме забиту, кои тим употреби лукавство, и задржи писмо, док се ніе свом потребом за обрану прошкрбіо; па онда обяви, да се никако предати неће. — Ту се Забѣлина и Санковски поріечаю, и тако се морао Владика са своіема Црногорцима безуспѣшно заедно с руском войском повратити преко Сливя и Острога у Црнугору, од куд послѣ руска войска отиде у Котор.

19. Мая, опет се крене Владика с Црногорцима и Русима на Ерцеговину и обсѣдну на високой клисури утврђену крѣпост Клобук. Турци нешћену се никако предати; а међу тим тайно им дође помоћ, а ту су и саме Француске колоне биле, те обколе неколико Руса регулане войске, неколико Црногораца и Приморацa, ђе е такођер и Губернатор В. Радоњић біо те тако навале на малу шаку, да е милосрдни Владика стоећи на студеной стѣни гор-

ке сузе роніо, молећи се Богу да им буде у помоћи. Руска регулана войска учини шуплѣ коло, те се на све стране са неизказаном храбрости борила, а найпосле юриши и силом себи прокрчи пут. Одатлен се крену и дођу у Боку. — Мѣсеца Юліа дође неповольньи глас о заключеном миру у Тилзиту, по ком се воена дѣйствованя прекидаю. 23. Юліа донесе курир од цара Александра заповѣд, да се Бока преда Французима. Бавећи се Владика у ово врієме на Дврсну с своіом войском, добіе од заповѣдника руске войске ово извѣстіе у кратко: „Имѣю честь Ваше Высокопреосвященство увѣдомить что въ слѣдствые здѣланнаго Австрією мира въ Пресбургъ Боки ди Катаро принадлежать Франціи, такъ наши войска имѣютъ оную оставить. Въ сылу чего всенижайше прошу Ваше Высокопреосвященство принять надлежащія мѣры съ Вашей сторони и распустить войски находящіяся на Двертнѣ. Въ Каторѣ 25 Іюля 1807 года.“ Послѣ овог Владика се са своіем Црногорцима жалостним чувством крене опет у свое самосталне горе; а Ђенера Лористон Юліа 29. заузме Нови, 31. све остале градове по Боки.

Повратіо се будући у свое неприступне горе, почне се опет старати о унутрашнѣм поредку свое државе. Имаюћи сад са свіем другог сусѣда друге ћуди, другог обичая, морао се с ньиме и другчіе обходити. Мармонт лукав Ђенера, непрестано се старао, како би Вла-

диву на своју страву придобіо, а тим знатну точку напредованія к сѣверу и истоку, Црнугору, под своју власт подчинити могао. Међу тим тражіо є код Владике Мармонт тѣсно отношенѣ. и у той намѣри позове Владику да дође у Котор ради пограничніе одношеніа. Крене се Владика пут Котора, а Црногорци гомилом покипте, да свога Господара прате, и од сваког неиадног случая бране, єр они код оваковіе людій немаю повѣренія, те оружани юнаци дођу са своим Господаром у сами град Котор. Владика се крене у пристойно доба к Мармонту, рекавши, да остали изостану; но Црногорци, колико свога Господара почитую и любе, непуште га ни корака без себе, већ узастопце допрате га у стан, ђе є Мармонт живіо. Владика ступи у одаю Мармонта, и видећи гордошћу увнешена западног ђенерала без многог наклаияня сѣде, оставши Црногорци пред одаіом, одма извргну голе ножеве и ставе се поузданом страном, а и Владики озбильно препоруче: да ако би почео што шеврдати Мармонт, да га баци проз провор, а са осталим већ да ће они сами ствар изравнати. Тако су вѣрни Црногорци над своіом светиньом опазно стражарили, док се ніе договор довршіо. Надувен Мармонт почне се разговарати с Владиком, и найпріе га запита: »Што Вам оће толики Црногорци; та Ви се оће немате ништа бояти?« Владика му одговори: »»Небоим се, све да сам и у подругчіе мѣсто запао, а некмоли оће ће сам; но они

мене без себе непуштаю, а я опет без ньи ни куд, а с ньима свуда и у свака доба.““ Мармонт, немогући га сплести, као што жели, упита га: „Ви сте свештено лице? па шта Вам оће свѣтовна влада, него гледајте цркву и црковне послове.“ Нато му владика примѣти: „„Обе ми е власти народ у руке предао, а народ Црногорски, а незнам како Французки, са чинява закон, и док е воля народа я ћу ову предану ми власт двоструког бремена држати, и као вѣрни син мог слободногъ отечества до моіе послѣдньіе сила уздржаваћу и бранити.““ Мармонт упушти се у разговор о Русима, те послѣ дулѣг говора рече и ово: „А шта Ви имате с Русима, с оним непросвештеним и суровим народом, кои е и Вама саміема непріятель, кои тражи да Вас све у робство спрати?“ На ово Владика озбильно проговори: „„Молим, ђенерале, недирајте ми у мою светиню и поноситу славу највећег народа, ког сам и я вѣрни син: Руси ніесу наши непріятельи, већ наша едновѣрна и едноплемена браћа, кои имаду тако топлу любав к нама, као и ми к ньима. Видите, Ви показаним малодушѣм мрзите на Русе и ньи црните, а другим славенским гранама ласкате, само да би тим ваш цар свою цѣл постигао; но ми сви заедно славени, немамо нигђе другђе наше надежде, наше славе, до са силном и сродном браћом Русима; ер ако пропану Руси, пропали су и сви остали Славени, и тко е против Руса тай е против свію Славена.““ Обрне

се Мармонт од овог говора, те почне опадати Црногорце. говорећи: »Црногорски є народ диви и безчоечан: они као диви народ и варвари сѣку главе кад увате непріятеля.“ Потежко пане ово Владики на срце и зарумењивши се у лицу проговори: „„Господине! — народ є црногорски, народ витежки, он є племенитог карактера и бори се као благородни и слободни юнак за свою драгу слободу; а да они сіеку главе, истина є и томе се ніе чудити; но се є чудити народу Французком, кои є свом законом кралю на сред піяце главу одсѣкао; те су то варварство Црногорци од Француза примили, но га само другчіе употребляваю: сѣку само своіема крвницима; а они, не само да ніесу нигда своме владаоцу, него ни свом другом судржавном брату.““ Разпалѣн Мармонт од правде над нѣговом неправдом торжествуюће, пріетећим гласом заключи свой говор: „Знайте, Владико! до сад се звала Црнагора, а по сад ће крвава и французка ће сила поплавити ваше горде горе, и показати Вам, да има народ кои надмашуе ваша горска юнашства.“ Владика нимало неплашећи се гордошћу надувеног ђенерала од западног свіета, одговори му и на ово: „„Управ то би желіо за мог живота дочекати и видити, да онай, од ког данас ціела Европа, до єдног силног и светог сѣвера, етрепи, навойшти и на ову шаку народа, како би пространи свіет увидіо, с ким се ми, неяч, боримо и каква є она мишица, коя се витежтвом

столѣтіама слави, те би тек онда слава овог народа у свіету позната постала.““ Растане се Владика са Мармонтом и отиде с своим Црногорцима у свое столично мѣсто.

Мармонт е настоявао непрестано да свой зарок испуни и у самом дѣлу покаже, и да тиме Црногорцима витежку отреситост сманьи; али кое іош до сад могао Црногорце понизити, да им запреда по самовольи и посебной ћуди?! — У ово вріеме пише Мармонт Владики, да он жели на Цетинѣ конзула поставити од стране французког правителства; но Владика одговори, да нетреба никаква конзула на Цетинѣ, нити игѣе у Црнойгори, почем нема знатне трговине, нити е Французима од потребе на Цетинѣ долазити, ер сва трговина долази пред и у Котор. Но опет међутим достави ово Владика руском цару Александру, поискаваюћи савѣта, да ли би он приміо французког конзула у Црнугору, у ову свободну и независиму државу? На овай предлог добіе посредством руског министра при ћесарском двору, одговор, кои овако гласи:

Высокопреосвященѣйшій Владико!

„При самомъ отправленіи писемъ моихъ къ Вашему Высокопреосвященству получилъ я отъ министерства нашего одзыви на сообщеніе учиненое мною по поводу почтенѣйшаго отношенія Вашего, ко мнѣ чрезъ сердаря Пламенца доставленнаго по предмѣту желанія изявленнаго Французкимъ генераломъ Мармонтомъ, опредѣлить на Черную гору офицера, въ

должности конзула. Государь Императоръ имѣя много доказанныя опыты усердія Вашего къ благоденствію и спокойствію народа пастирству Вашему вѣреннаго и высокаго благоразумія Вашего придоставляетъ таковое рѣшеніе Вамъ самимъ, удостовѣренъ будучи, что Вы какъ въ семъ настоящемъ, такъ и во всѣхъ пребудущихъ, случаяхъ, подвиги Ваши сообразуете съ пользою и съ достоянствомъ Вашимъ, почтенѣйшій Владыко и народа Черногорскако и т. д.“

Вѣна Июля 13|25 дня 1808.

Он се од иста надао сходном савѣту и доброй утѣхи; но нѣму е и на далѣ остало да поступи по своіой благоразумности и сагласію са своим народом. — Єдва се будући рѣшіо Мармонтовог наметаня конзула, или као што га Црногорци почествоваху „уводе,“ приспіе Мармонту войске, коя ніе имала мѣста, да се у Будву смѣсти: зато Мармонт пише исте године Владики, да би му за кратко вріеме уступіо манастир Маине, како би ту свое войске неки діо смѣстити могао. Владика му одговори, да манастир нѣгов ніе, већ народньи и да таково што, нипошто учинити неможе; а да народ црногорски за живу главу неби допуштіо, да француски солдати пландую у ньиховим манастирима, кое они за светиню почитую. Осилѣн Мармонт изда заповѣд, да се сав гарнизон из Котора крене, коему да се и сви остали помѣстни придруже, пак да удари на село Браиће и ціело племе да затру, било мужко или женско, а куће да спале и преобрате у пепео; како би так-

вим страшним поступком народу Црногорском задао страх и трепет, те да може без сваке кине и муке продріети кроз ову слободну землю. — Тако се и случи: Августа 6. поменуте т. е 1808. године крене се ђенера Делзон су 10 кумпанія регулане войске на село Браиће. 10. Ав. већ приспіе сваколика войска на Браиће; али се Браићи, србске майке синови, рѣше, да ће пріе сви изгинути, но се Француzима покорити. Они сусрету Француzку войску од свог села по сата и одма зачну жестоки бой, кои е траяо од ютра до мрклога мрака. Француза изгибе много офицера и простіе войника, а сувише множину израњиваніе. Браићима е удобно положенѣ у горским тврђама било и бранили су се юначки, њи 130 против 10 француzкіе рота! Но како овай одѣляк войске немогавши одолѣти Браићима, ђенера Клоузер крене се с осталом войском, а при том подигне и Приморце, око 4000 людій, те поће сам у помоћ ђенералу Делзону. У овой битки приспѣло е било и нешто Црногораца, те су своіой браћи помагали. Шест дана без престанка траяо е жестоки бой; но истина мужествено су се Браићи држали, али найпослѣ притіеснѣни од велике силе, куће им погореле, рана на њиви спржена и погажена, а и до саме црногорске границе (наіе Црничке) била е Француzка войска продрла и већ су првіенци били наступили на саму црногорску границу, повуку се на юначку међу слободне Црнегоре. По

заповѣди ђенерала Клоузера пише делегат од Будве Конте Зановић Владики, да неби ньове бунтовнике Црногорци под сваю заштиту примали, будући ће у противном случаю ђенера Клаузер бити принуђен, свое бунтовнике, ма они ђему драго били, тражити и искати. — Владика одговори, да он ніе изаслао Црногорце на границу поради Браића, но поради честіе извѣстія, коя га увѣраваю, да е Француска војска на граници Црногорской, и да е принуђен біо обявити Црногорцима, да свое границе чуваю. — Међутим е біо Владика од саміе францускіе офицера извѣштен, да е ђенера Клоузер само под видом искаяня своіе бунтовника кренуо војничку силу и Артилерію, како би ненадно продро преко црногорске границе у Црницу, а по том преко скадарског єзера у Зету, како би тим путем заскочіо и покоріо Црнугору, а найвише, што е било, имати отворени пут преко Ерцеговине и Босне управ на Дунав и у пространу руску землю. Све ове намѣре, кое су у истини биле спремне, достави Владика преко вишепоменутог делегата од Будве ђенералу Клоузеру. Глас овай ніе се ни мало Клоузелу допао; но е ядиковао, како е то могуће, да Црногорци, диви народ, нѣгове тайне дознати могу.

Знаюћи мудри Владика, шта сад већ предстои и каква се слѣдства породити могу, разпише позив на све Црногорце, у ком ій пози-

ва, да устаю и трче што пріе на свое границе од подмуклог непріятеля чувати, и да оружаном руком устану за обрану милог отечества. Црногорце ніе нигда требало за такав посао много молити, нити игда наговарати, пак тако и овог пута, већ одма на свети глас и позив свог Господара еднодушно оружаном мишицом, а узданим срцем ускоре на границе своіе славом увѣнчаніе праѣдова, те се тамо гомилом слегу. При свему пак, Владика препоручи Црногорцима, да нипошто не удараю на Французе, док они њи непочну узнемиравати. Одма, док е позиве по народу разтуріо, пише ѣенералу Делзону, да се што пріе с црногорске границе миче, док се ніесу окупили Црногорци; ер му каже, да кад се окупе Црногорци, неће онако стаяти, нити ичіе заповѣди више ѣети слушати. Црногорци, као ваздакадньи лаки горштаци и найотличніи юнаци поитаю и претеку то послано извѣстіе, и дочим доѣу на свою границу, а угледаю ѣе се непріятелска сила слегла, одма заметну жестоки бой, кои е за дуго траяо. Французи су се очаяно борили; но найпослѣ видећи, да мужественой храбрости непобѣдимиѣ горскіе юнака одолѣти немогу, обрну плећа низ врлетну стрменицу пут приморског града Будве. Тако се ѣенера Клоузер 16. Аргуста 1808 с великом штетом, или, окрвавши ледене горске стіене и натрпавши ій чоечним месом, поврати жалостним срцем, а помршеніе планова од куд е и дошао. У овой експедиціи било е

кое регулане Француске войске, кое опет Приораца преко 8000 людій.

Ово є срамотна и пріеварна експедиціа од стране Француза била. Владика и нѣгови Црногорци научни будуѣи од давнина бѣде подносити, подносили су и ове обновлѣне, али на срамоту хвалѣніе Француза. — Премда є Владика іош 21. Юлія 1808. біо уговоріо мир са скадарским пашом; опет зато почне Мармонт сплетке правити, и поменутог пашу наговарати да удари на Црнугору; с друге стране почне опет просипати новац у црногорски народ, како би само своју партаю задобити могао, и да би кроз то у народу произвео неслогу, а послѣ ове и слабост народа Црногорског, у слоги яког и отважног, те би он ово зло на свою корист біо обратіо.

Ништа добром Владики ніе жалостніе било до што ніе имао праха и олова, с коим се Црногорски народ єдинствено од сваког непріятеля брани. Тужним срцем дневоноћно радіо є он као достойни владаоц, и непрестано є біо на опрезу против непріятельскіе интрига. — Вѣштином свог бистрог разума, одбіе он и ове сплетке, те паша за ово вріеме неудари на Црнугору. Имаюћи єднако под духовном своіом управом Бокукоторску, пише свештенству да се пристойно свом чину држи, кое се из овог писма видити може:

„Петръ Божіею Милостію Православнаго восточнаго исповѣданіа Смиреный Митрополитъ Черногорскій Скендеріискій и Приморскій и Роисійскаго Императорскаго ордена Святаго великаго Княза Александра Невскаго кавалѣръ честнимъ протопр. и презвит. у све Комун. и Комуне управе одъ Боке Которске.

ОБЯВЛЕНІЄ.

Мећю многе духовне неуредности находи се веома худи и неприлични обичай одъ давнихъ временъ укоренѣнъ да попови отъ ове єпархіе иду оружани єднако ка и мирски люди, и да не имаду на себе ни єднога свештеническога знака по коему бы се могли познавати у свещенически чинъ. Я самъ вазда желіо и настояо, що бы ово неприлично и поругателно дѣло было изъ треблѣно, и що бы духовни люди у благопристоини начинъ были приведени, но будући Приморскій народъ при владаню бывше републике Млетачке на злодѣяніе распущенъ, не манѣ неголи Црногорскій, коие у вольности, и у самовольству већерь живіо, ніесамъ имао якости за испунитъ мое желаніе за прекратитъ такво злоупотребленіе а найвыше по тому, што мырски люди ніесу разбирали, него по своему самовольству єднако свештенике убивали, како и просте миряне, када су кћели и тако свештеницы неимаюћи отъ верховне свѣтовне власти икакве обране, были су на неки начинъ и принуђени оружіе носити. Но саде благодаређи Бога, ніе вамъ те нужде будући вы имате своего цара и краля, кои ће васъ од сваке напасти бранити, и учинитъ да будете отъ народа держати у пристоину честь и пощованѣ, само ако будете испуняти свое дужности. Тога ради вамъ Архипастирски повелѣвамъ до пополученіи овога моега обявленія, не имаде ни єданъ свештеникъ оружіе, и црвене капе носити, или браду бривати, него у благопристойни чинъ пастирскога смиреніа кротости и боголюбія ходити, и

словесное стадо Христовихъ овецъ на путъ спасенiа наставляти, и учити да међу собою у любви живу, и да своему кралю вiерни и послушни будутъ. Аколи се кои свештеникъ међу вами нађе, овому моему обявленію непослушанъ, да нехоће оружiе оставитъ и капицу одъ свите любићастога цвѣта носити, такођеръ и браду пустити, такви нека остави епитрахилъ и свештенство, пакъ ето му оружiе кралѣвско, нека га носи, и нека иде на кралѣвску службу.— У Богохранимой Черной-Горѣ са подписомъ нашимъ и приложенiемъ Герба нашея печати, при митрополитской нашей кавтедралнiи резиденци свято троическiя обители суще Станѣвичи лѣта господня 1808. Априла 12. дня.

(М. П.) *Петръ Петровикъ Нѣгошъ.*

Слѣдуюће 1809. године опет се укаже отровним духом проклети син Вучетић у старой лицемѣрной кожи, — те у поновлѣном духу срамоте начне кроз народ сiяти раздор. — Владика се у име поновлѣног овог зла пожали руском двору кроз царског државног канцлера княза Румянцова, ђе жалостним духом у почетку писма овако изявлюе: „Двадесять ужъ годь во исходѣ, какъ я сталъ Архiереемъ въ Черногорыи претерпѣвая отъ сосѣдственныхъ державъ тешкiя напасти и озлобленiя единственно зато, что я удалѣнъ будучи отъ всякаго честному человѣку непозволительняго користолюбыя, содержалъ крѣпко Черногорской и Бердской народъ въ непоколебимой къ россiйской Имперiи вѣрно привержености и недопущалъ оной подъ иновѣрнымъ владѣныямъ и т. д. 1809. год. мѣсеца Януара.“

У непрестаной борби с непріятельима нигда ніе мира имао. Док е он непрестану борбу с Французима имао, с друге су стране опет Турци еднако режали на граници црногорской и гледали су удесни час насртаня. Ніе доста, што е проклети скадарски паша, наговором француског ђенерала Мармонта, тражіо увести смутнѣ и крвопролиће међу црногорским народом; но и ерцеговачки Турци подпалѣни проклетством и ваздашньом мржньом, узнемиравали су на пограничію Црногорце, кое е Владику много обезпокоявало. — У ово вріеме, послѣ крваве борбе одцѣплѣни Дробняци од турске силе и несносног ярма, позиваю га ради установленя земальског суда. — Он поће у Острог; а мѣсто себе пошалѣ свога синовца Станка у Дробняке ради устроеня домаћег суда, да неби безвластіе међу простим народом какво зло произвело. Међу тим, он є управіо писмо на Дробняке, у ком им изявлюе, како треба да поступаю са Станком, ком су дата наставленя у смотреню устроеня судова односећи се на благостояніе свега тамошнѣг народа. Препоручіо е, како своме синовцу, тако и осталим главарима, да пазе на свою браћу; а у осталом, да се по имаюћем наставленю управляю. У шестой точки поменутог наставленя стои ово: „Главари, кои хоће судци и управительи бити, да имаю бити заклети, да по миту и хайтер, оли по коему осталому неправедноме начину неће судити, него по пра-

вици, силноме и неякоме, богатоме и убогоме, како кои буде заслужіо, еднаки суд и правду чинити. Писано у Острогу 20. Септемвра 1809 год. Црногорски Митрополит П. П. Нѣгош.“

Мучећи се непрестано о добру и срећи свог любезног народа, ніе жаліо свой драгоцѣни живот у острожкой пустиньи за три мѣсеца дана посветити с чемерним уздисаима.

Тужно цвіелѣће станѣ ядног сабратства под несносним и одвећ варварским турским ярмом, принуди Владику 1809. год. те изиђе на Планиницу, као што о том свѣдочи ово писмо: „Писмо Жупляна, Озриниħах и Берсанска, Господину Владики Петру, Господину Гувернадуру, Сердарима, Воеводама, Кнезовима и свіема Црногорцима и Брђанима, мили и драги поздрав.

А по томе нека знате, Господо и браћо Црногорци и Брђани, како смо се одбили от Тураках Никшиħкіе; а ево зашто: Када се оградіо град Оногошки, било є 2000 куħа око нѣга, кое су ярамази Никшиħки разѣерали на сваку страну по свіету; ето их и међу вама у свако село и племе црногорско и брдско, кои су утекли живи; а кое су побили и поклали ни броя се незна, и от те двіе хиляде куħах ніесу оставили ни двіе стотине, а то све што є найгоре било, голе и босе сиротинѣ, кою су били и на сваку муку мучили, а остало све, што не поклаше то разагнаше како вуци овце

по планинама кад разгоне, само што е било у наша времена, и што су од нас чинили, не би смо ви могли наше муке и неволѣ за неѣелю данах казати, а камоли на ови мали табак хартіе испиеати: Убили су нам два Игумна у манастир на врата цркве, ѣе се Богу моляше; убили су кнеза Ѣуровића из Риѣанах и кнеза Матіевића из Драговольићах и осталіех поповах и кнезовах и друге наше браће незнамо хесапа; но, али би валяна чоека, али прикладна момка и юнака, свакога убише; конѣ и волове и остали мал узеше, и наше оружѣ, кое браняше и нас и них, отеше, и нас без нища и на нища бѣне и потучене празніех руках оставише. Искаемо суд и обрану у капетана Мушовића и у пашах и у везирах и нигѣе суда ненаѣосмо нити нам забити могаше помоћи, него цар на них најперво Сулейман пашу Ресулбеговића, а они га дочекаше под Риѣане те га разбише и узеше му што имаше и срамотно га натраг вратише и толико тевабіе, те му побише. Иза тога доѣе Чафер-паша Ченгійћ, и нѣга на горнѣ полѣ дочекаше и разбише, и узешему хатове и рактове и вас мухимат што имаше и убише Ѣонлага везира и сина капетана ключкога. Пак иза свега доѣе Синан-паша Требински, ни нѣму недадоше никаква суда учинит, него и он побѣже по ноћи и едва утече да га неубію. Иза тога доѣе Синан-паша Сіерчић, но и нѣга прогнаше како и прве. По нѣму доѣе Бећир-паша Ченгійћ залуду ка и сви

остали, зашто и нѣга изѣераше. Пак найпослѣ дође Капижибаша царев, и он хоћаше сиротиньи суд и правду учинит, но и нѣга такођер изагнаше и како коега разбіяше и ћераше, тако нам све више муке и зло, што се могаху домислит, задаваше и овако говорише: „Ето вам паше, кое сте звали и на нас пред нима жалбе и плач чинили, нека ви помогу.“ Сад помислите какво є наше ядно и невольно живованѣ било, кад су они овако цареве већиле и посланике ћерали, и своега забита Осман капетана у град затворили и пушкама гађали и нѣгов мал узели; — а да што су од нас и од наше браће учинили!!! — Најпосліе зваше нас сви, аге и капетани и вас кулук града Оногошта, да шилѣмо у везира у Травник людій, да ищу суд, кои ће ярамазе од зла узтегнути, и нама начин учинити, и ми к њима пођосмо, веселећи се суду, и тако нам капетан и сви аге рекоше: »видимо, да на ову руку ніе ни нама ни вама живованя, и ако овог пута суд недоведемо, идите кућ кои може, зашто ми ви от ярамазанах помоћ неможемо ништа; и тако они справише Осман-агу Мекића и диздара Шахинагића, и ми кнеза Дака и Бошка Ћетковића у Травник; а у толико доклен се врате, вѣру ухватисмо и хиляду грош' незера учинисмо, коя банда вѣру преметне да незер плати, и они на то непогледаше, него нам убише кнеза Зака Костића и Богића Костића и Стояна Машића са сином, и Бошка Павловића, и све

ово ћасмо трпѣт, али немогасмо, що нам цркве разурише, иконе поломише, и нас и ђецу нашу силом потурчише, и жене наше иза живіех мужевах узимаше, и халине с нас свуковаше и голе нас оставляше и вѣру нашу и закон псоваше; то већ никако подносит ніесмо могли; а неспоминѣмо, што су нас ногама и чибуцима били, за перчин потезали и под ноге газили; ово и они знаю да е истина що ви пишемо, и знаду много вашіех Црногораца и Брђана, кои су у трговину доходили и очима гледали, що су ярамази от нас чинили; и зато от велике неволѣ и тешкога зулума, ево прегнусмо, да се от ньих бранимо ка не би царева суда, ни забита, кои ће нас бранити: Зато Вас, Господине Владико и Господине Гувернадуре! и остала господо главари и браћо Црногорпи и Брђани, молимо и кумимо Богом и светим Іоаном и чесніем керетом хришћанскіем и вѣром, кою вѣруемо, непущите нас, да погинемо от овіех ярамазах, оли да се от муке турчимо, зашто ми сами ніесмо кадри бранит, ни имамо пушаках ни половица, него су их они узели нама, те нас нашіема пушкама бію и нашіема ножевима сіеку, а ми смо им били пандури, те смо их чували вазда, када су се с вама били и ми смо за них гинули и муку подносили и у бовве найпрви ходили, а найзадньи се из боя враћали, све да них чувамо, како и ви знате. Али и то нас непомога нища, колико ни остали измети и даванѣ, него ево чуете, што су од нас

учинили, како су не били и мучили и толико селах христіянскіех разћерали; ако ли нас ви нехоћете прифатити, доклен суда буде у Никшиће, гріех на вас и на вашу душу, а оно ћемо неки гинут, а неки се турчит, ол к вама бѣжат, зашто волимо да не ви побіете, него да нас муче ярамази, а ето шилѣмо неколика наша брата, кои ће ви и на уста наше муке и невољѣ казати, и ми сва сиротиня да смо ви препоручени, немойте не у ове муке оставит, такови Бога, кои є свіет оградіо, него нае помозите за вашу душу и за любав Божію, доклен ніесмо погинули от силе ярамашке, еће те Богу жевап дават, ако свою вѣру нећете бранити, зашто смо ми по керсту и вѣри ваша браћа н ако смо у турску землю међу зле људе, що их нема на овом свіету таквіех нигђе како що су они, да цара и везира неслушаю и да цареву раю муче, а цареве Фермане на ништан пушкама гађу. Ово ви от велике муке и неволѣ пишемо све истину како є и било.

Ваши покорни слуге, Воевода Лазар са свіема кнезовима и са свом ядном сиротиньом Жупском Озриницком и Берсанском, кои чекаю ваше помоћи, како ти нужни тамничари, и бѣни и на сваке муке зле мучени.

У Манастиру у Жупу 1809. године мѣсеца Маія 17.“

На овакову велику жалост пиштећег народа, а свое єднокрвне браће, пође с Гувернадуром и

су неколико войске, те разапне свой шатор на Планинице, ђе и остане преко ціелог лѣта. Турци су се били поплашили Владичина долазка, боећи се да ненавали с Црногорцима и са овом раіом на ньи. Владика би біо ово учиніо, као што е већ біо отргао нека племена испод турске области; али будући у великой оскудици, те ніе могао напредоват.

Исте 1809. године провео е он ціело лѣто на Планиници, разапевши шатор на спрама турског града Оногошта (на граници ерцеговачкой), са своим витезовима Црногорцима престаяо. Све е ово он радіо поради цвіелеће сиротинѣ у несрећной турской земльи, из кое е много сербскіе породица збѣжавало се под нѣгову заштиту. Почем разметне шатор и свой табор, крене се у Пипере, да тамо народ умири и у слогу приведе, од куд се чак у мѣсецу Декемвру у столично мѣсто Цетинѣ поврати.

1810 год. Мустай-паша скадарски, ніе престаяо воєне спреме пріуготовлявати против Црнегоре; у исто ово вріеме, Владика му предлаже, да се тога зла єдном прође, те да не насрће и нечини насртаня и крволоченя; а на краю истог писма вели: „Ако ово зло непрекратиш, ми ће мо се помоћу божіом бранити.“ Од ове до 1811 године непрестано се боріо са Мустай пашом поради Пипера, кои су под црногорску област іош 1789. конечно подпали;

ер тад су и Бѣлопавлићи ослобођени испод турског ярма помоћу божіом и безсмртног Владике Петра I. Протежућа се ова неспоразумлѣня доведу и до самог боя, те су опет Турци тако потучени били, да више ніесу питали за ове землѣ, кое како тад тако и данас стое под слободном управом црногорског Господара.

Іош од почетка 1804 год. устанка на оружѣ, безсмртног србског вожда Карађорђа, Владика е біо све своє силе управіо и пратіо бистрим оком и веселим чувотвом србске синове у препорођеной новой Србіи, те е біо душом и срцем предан на участіе славніе подвига безсмртног новоявлѣног србског витеза, кои смѣлим кораком ступаше у велике турске градове, а неуморном и храбрости надареном србском мишицом тад начне развтресати крвожедне Османліе. Ніе могуће нѣгову топлу желю представити, кою е он дневоноћно осѣћао, да би се састао са своіом роћеном и поноситом браћом Србима, те да се дигне грдна мећа, на коіой и до данас кукаю наша ядна браћа од чемерне Босне и Ерцеговине. Кад су се већ били Срби 1808 године ослободили, тад се нѣгово срце топило у радости, као вѣрног сина, поноситог рода.

1811 године, укаже се згодно врієме, у ком би могао Владика освоити предѣл Зету, будући су Скадрани домаћом своіом неслогом били у рат; но Владика у ово вріємə будући у

тако великой оскудици, да ніє имао зашто ни праха набавити своим юнацима, пропусти и ову найболю згоду. Таданя обстоятелства могу се из овог нѣговог писма видити, кое е он свом пріятелю писао:

„Ніесам мого Вам ништа писати поради рати кою су нам Турци обявили, докле сам скуніо главаре от све три наіе у суботу на Ріеку те су учинили договор, како ће те из моега писма разумѣти, кое сам ютрос чрез Іова Угнянина посла. А у ови час прими Ваше любезльиво писмо чрез Пера Богданова и Николо Казанчію. Я сам посла Стефана Лазаревића у Бѣлопавлића има десет данах, коему сам наредіо, да ради учинит вѣру нећу Команима и Загарчанима и Бѣлопавлићима; а найвише да рече протопопу Раду и Сердару Михайлу, да се уфате у пріятельство с Тахир-агом Мећикукићем и да му обећаю помоћ ако му за потребу буде; но како се учини смутня, невѣруем, да ће се Спужани раздвоит, него уединит. Знам да неби валяло вріеме губит за различите узроке а наипаче поради Скадранах, потребно е хитат, доклен су они у рат, зашто би Дервиш-Агићу лакше било, и он би се болѣ држа, кад би чуо, да смо ми у Зету улѣгли ако мисли како е говоріо; а на другу страну помишлям да би се тада могли умирит и обіе стране супроћ нас обратит, но како гођ буде ніесмо могли и неможемо прије кренут, доклен непримимо глас от оніех, кое смо у Куче послали и доклен кучки главари недоћу к нама да видим ньихове мисли, а и сувише, що люди ніесу справни, будући ніе прије нећелѣ ономадашня збора било да се ита на войску.-Казаће ви Перо и Никола, како у ову минуту дође Милош Рахонић из Острога и донесе писмо од архимандрита Іосифа и от главарах жупскіех, да е оновечери дошло неколико войске паше Скопяка по ноћи у Никшиће, и

да є паша остао у Пиву, а Пѣшивци и горньи Бѣлопавлићи, да су пошли у Жупу с празніема ћесама: нема фишека ни у кога, него сад пишу мени, да им фишека, добавим. Я сам єсенас силао Мата Радова и Станка найвише поради тога, да чине Жупљанима и Дробняцима да се сигураю прахом и оловом докле се добавит могаше, но они ніесу кћели ни главе обратит, ни моя писма и науку слушат, да нетичу никога изван Никшићах и Колашинацах, него су ову войску сами на себи Дробняци довукли четуюћи преко Таре и по осталой Херцеговини и чинећи свако зло и беззаконіе Христянима и Турцима без свакога милосердія, а сад ће бѣжат по ямам и предавати се како неваляли люди, а да су юнаци неби се пуштили, зашто велике войске мислим неће бит и неможе за дуго стоят, али ће ово покварити наше после и ободрит наше непріятелѣ и мићемо бит на муку без праха и без новацах, но ако икако можете порадите, еда неће те у кога на заям нађи кою аспру, како ви є Яков ючер писа, ер сам сила Савва у Боку залуду ніе наша ништа, а не бих у ову потребу жаліо закладит или продат ово, што имам закладах или земалях, само да имам коме. Друго ви мемам що писати, него остаєм желећи ви що и самоме себе.

На Цетинѣ
Генваря 24. 1811.

Ваш доброжелатель
Владика Петр с. р.“

У пролѣће исте ове године ударе Турци с великом силом на Дробняке и Жупу никшићску под предводителством Сулейман паше Скопяка, на кое Владика пише одма жалостной браћи, да препрате жене, дѣцу и стоку у Брда, а само убойници на мѣсту да остану, кои се могу с непріятелѣм бити. У исто ово врієме писао є и Карађорђу, да би настояо коим

гођ начином одвратити Сулейман пашу од ове сиротинѣ, коя е исто устала да робски ярам с себе свали. Сулейман паша еднако е режао на Дробняке, Морачане и Жупу, будући су ови еднако тражили згоду да се од турског ига ослободе. Добрняци витежки су се борили с Турцима; но ніесу били у стању еднаком силном нападању Турака одупирати се, већопет пристану да им данак плаћаю. Но при свему Турци немаю слободне волѣ господарити у Дробняцима, будући ови имаду за лећима Ускоке од кои Турци и данас много стрепе.

1812. год. мѣсеца Априла, добіо будући нека писма из Србіе, а не од Црног Ђуре, те се жалости над судбином народа, као што се може из подлиног писма видити, кое е писао Сави Пламенцу, у ког е он имао велико повѣренѣ: пак између осталог пише и ово: „У пропасти уторник, дођоше три ускока, кои су ускочили у Србію и донесоше ми ова писма од нашег О . . . . и од Милоша Обреновића, коя ви шилѣм, да видите, што пишу. Я се чудим, како ми верховни вожд ништа непише; али може бити да неможе без позволенія россійскога, оли су га Нѣмци завистльиви обратили на свою страну, како и Симо пише; ер я добро знам какви су, и како не би ради, да се народ Славенски никад ослободи, ни да се ми и Србльи састанемо. 19 Апр.“

Немирни Французи поради самосталног останка Црнегоре, наставе свое сплетке сред-

ством Турака, наговараюћи ове, да ударе на Црнугору. — 1812 год. 20. Мая дође 3000 людій Француске войске у Бокезку провинцію; мало дана затим опет 5000 людій. Ова е сваколика спрема ишла на то, да провали кров Црнугору у Турску, и зато су били Французи учинили уговор са скадарским пашом. — Мустай паша пристане уз француске наговоре, те се крене с войском из Скадра и у мѣсецу Юлію удари на Љоботин (пограничіе Црнегоре), но Љоботиняни и остали Црногорци, дочекаю юначки Арбанасе, те ій тако потуку, да су безобзирно морали пут Скадра бѣжати. Ова црногорска побѣда над Арбанасима, била е поразним ударом за Французе, кои су тад сваког часа изгледали глас, чути, да су Арбанаси разбили Црногорце; они пак (Французи), да одма прегазе Црнугору. Но и оће сплетке Француза остале су без успѣха.

Исте ове године наставе Баице свою ваздакадню смутню, коя се потезала до мѣсеца Септемвра; Владика ожалошћен над братском неслогом, пође да ій умири, но несрећни синови нешћеше мира, као што сам Владика у свом писму пише: „Био самь данасъ у Баице, радећи ухватити вѣру међу ньима и Донѣкрайцима, али некћеше послушати низаколико мимо Крстова-дне, него сву землю смутише, Богъ имъ судіо и отмстіо! Септ. 9.“ Ово му е племе найвише муке задавало до нѣгове сіеде старости, мимо сва остала црногорска племена.

У мѣсецу Октомвру добивши писмо од Црног-Ђорђа написано у жалостном духу, пише свом пріятелю ово: „Шилѣмъ Вамъ писмо от Георгія Петровића чрезъ Шибалію одъ 30 Юлія къ мени отправлѣно, изъ когъ ће те видити, у каквомъ є бићу жалостна Сербія оставлѣна!“ Као гођ што га е неповольно станѣ Србіе узнемиравало, исто є тако и улазак Француза у Русію; особито се пак жалостіо, кад се біо разніо глас, да су Французи ушли у Москву, ђе он између осталог пресуђиваня и ово пише: „Я самь свеђеръ у страхъ отъ дворянства россійскога, кое обожава Францію, и кое се ніе старало о военнимъ дѣлма, но како ће болѣ у разкош живѣтъ и на балове лѣвше танцоватъ, стидећи се своимъ народнимъ єзыкомъ говорит', оно є одавно почело Францію возвышат' и свое отечество презират', єдва су мислим мнозина и дочекали да виде свое Богове у ньихова мѣста, оставивши истинога Бога-, кои є и допустіо да приме таково безчесно наказаніе отъ своихъ мнимихъ Боговъ и да остану срамотни предъ цѣлимъ свѣтомъ; али се на всесилногъ и милосерднога Бога уздамъ, да неће са свимъ христянство россіиское бит' изтребленно како мисле измѣници вѣре христове и своега отечества непріятельи.“ — Овако є нѣгова света душа за єдноплемени народ и руско царство чувствовала. Страшно є онда нѣга обезпокоявало грозно траявше ратованѣ Француза против Руса; но он ніе нигда

изгубіо надежде, да можна Русія невѣрне Французе надбити неће, као што на єдном мѣсту предсуђуюћи о улазку Француза у Москву, вели: „То ће само бити вѣштина руска, да дублѣ непріятеля увуку, како ће га лакше на свою славу упропастити.“

Наступанѣм 1813 год. почео є веселіе дисати, слушаюћи радостне вѣсти сѣверне мишице, а єдноплемене браће. Душа и срце нѣгово налазило се у найкрасніему и найчувствителніему положаю, видећи побѣдоносни успѣх, славу и напредак свог єдноплеменства. У овой години двіе су га єдна другой противне борбе пратиле: радост и жалост. Руси безпрестано гоне Француже; Срби све већма и већма од Турака притіеснѣни биваю. Поради Срба Владика са своим Црногорцима оплакивао є предстоећу жалостну судбину и непредосторожност вожда.

Жеља є найвећа била црногорска, да се Срби одрже у слободи, и Владика непрестано є свою живу бригу о том изявльивао, као што нѣгова своеручно писана писма налазећа се у архиви цетиньской свѣдоче. Отечествалюбиво срце Владике дневоноћно є зебло над предстоећом несрећом србског народа: шиляо є људе преко Ерцеговине и Босне, да што за свою браћу сазнати може. — Добіо будући неповольни глас, да су сви ерцеговачки Турци отишли против браће Срба, те у име тога на

едном мѣсту вели: „Казаше ми Граховляти, кои су на залудни црногорски зборъ доходили, да су сви ерцеговачки Турци пошли противъ Сербовъ, а своя мѣста оставише пуста: еданъ Богъ може помоћи нашой браћи, кому ихъ препоручуемь.“ Овако е сад светопочивши, онай велики владаоц непобѣдимie србскie шпартанаца за своим родом благородно осѣћанѣ имао; ніе нѣму било само за нѣгове неприступиме и независиме горе юнацима населѣне, већ и за осталу браћу, а занайвише, за ону, коя под грозном копитом тад пишташе, и жалост у нѣговом срцу била е превелика. У едном писму пише Сава Пламенац за несрећни бой србски с Турцима ово: Самie Сарайлія бiюћи се с Карађорђемъ бы ће 1000 погинуло. Теларъ е викао за 15 дана: „Кои е Турчинъ за свеца Мухамеда, нека иде на войску, зашто улѣзе Карађорђина войска у Сараєво.“ — У другом писму пак вели Сава од 28. декемвра 1813 године писаюћи из Дубровника Владики: „Я немогу утаити несрећу, коя се догодила отъ жалостне наше браће Србахъ, оны су, Господине, са свимъ пропали, а све отъ ньихове неслоге. Я немогу све туге и жалости описати, што су варвари чинили отъ нашега жалостногъ робля (разумѣва србски народ. С.) — несретни Ђорђie находи се у Новомъ Саду, све е разграблѣно и разурено; ово ми е кажевало едно момче изъ Сараєва, кое е служило несретнѣга Ђорђію шесть година.“ Сава е ово у великой итньи Владики писао; а

Владика читаюћи жалостно ово писмо, плакао є као мало дѣте над несрећом србског народа.

Поновлѣна война с Наполеоном позове опет Владику Петра и нѣгове Црногорце на бойно полѣ за славу и побѣду Славенску. У ово вріеме дође енглезка флота у адріатично море, и Владика ступи с адмиралом у преписку, кои га позове у савез против Француза налазећи се тад у Боки. Адмирал енглезки особито се радовао, да може са юначким народом воену судбину дѣлити. Владика договорно с главарима одма обяви ову намѣру Црногорцима, и Приморцима, кои су неправично подносили терете Француске. Рок скупляня біо є опредѣлен торжествени цетиньски празник св. Госпоће, баш онда кад є слава храма у столичном мѣсту Господара од све Црнегоре и Брда. Помоле се Богу, те Владика пред войском сутра дан т. є. 9. Септемвра. крене се преко Браића и Маина и стигне под приморски град Будву, у ком су Французи били, те га обсади. Владика пошалѣ неколико своіе узданіе людій у град, како би они найпріе заметнули сметню међу непріятелѣм; он пак послѣ са Црногорцима юриши на град, и 11. Септ. освои га, заробивши 57 Француза. Гувернадур Вуко Радоњић крене се с другим одѣлком войске с Нѣгуша на Фортицу Троицу близу Котора. Послѣ освоєня града Будве, подигну се сложно и Приморци, и здружени с Црногорцима начну против обштег непріятеля заеднички воевати. По уреченом уговору, іош

ніесу били Енглези допловили у Бокукоторску, него се ньіова флота налазила еднако на далматинскем острову Вису. Крене се Владика с своіом войском пут Котора, ђе е већ Губернатор с своим одѣлком войске біо приспіо, те на Троици нагазе на одпор Француске войске; но док начне грмлявина црногорскіе пушака, непріятельска войска почне по мало узмицати пут Котора. На Троици имали суФранцузи и топова, но опет су морали мѣсто уступити и бѣжати под заштиту града. Француси оставе у овом бою на мѣсту 36 мртвіе, а за ранѣне кое су с собом у град поніели и незна се. Дочим се Француси повуку из Троице, на едном прасне крѣпост Троица у воздух, будући су Француси били лагум подкопали и исти при бѣгству запалили миѣом, како би црногорску войску осакатили; но срећа стара и од те е неволѣ сачувала Црногорце. Потом обсаде Црногорци Котор; а едан одѣляк войске пошалѣ Владика пут Верига, ђе е найужи пролазак канала. — Владика видећи да се без воениe бродова неће тако лако шћети град предати, пише енглезком адмиралу на Выс, да му пошалѣ помоћ, како би се што пріе овай рат довршіо. Налазећа се чета Црногораца и Приморацa на Веригама, удари на Француску батерію, непазећи, што е с друге стране са св. Георгіа сипао огань, и послѣ кратке борбе освое ю, заробивши 14 войника. 18. Септ. опет ударе Црногорци и Приморци на другу батерію на Росама, кою и освое,

нашавши послѣ избѣгшег непріятеля 4 заглавлѣна топа. Црногорцима є сво найугодніе било, ер є освоенѣм ове батеріе, отворен біо пут савезничкой флоти енглезкой, да може кроз Которски канал до под сами Котор допловити. Почем се Владики више Црногораца окупи, опреми по як одѣляк войске пут Новог, ког нѣгова войска обсади и затвори све путове тако, да є саобраштай са Дубровником біо прекинут. Тако 1. Окт. уђе енглезка флота у Которски залив, састоећа се из єдне фрегате, єдног бригга и неколико шалупа под заповіеди капетана Хосте.

Истога дана, приступи Доброта и Прчань на Владичину страну; а Пераштани крѣпко навале на Французе, те ій и проћераю из свое крѣпости; послѣ овог начну бити топовима на батерію св. Георгія, кою и освое, задобивши у истой 10 топова и заробивши преко 80 войника. Стигла будући енглезка флота под Нови, то онда Црногорци и Приморци сложно и отважно ударе на Нови и крѣпост Шпаньолу, те ю послѣ дводневног и двоноћног непрекидног боя освое, ђе су нашли 23 топа и доста заире. За све ово врієме, Владика се єднако бавіо при обсади града Котора. 8. Окт. добіе Владика писмо од Етског надвойводе Франца, у ком му явля, да ће му наскоро помоћ послати.

14 Окт. крене се енглезка флота из Которског залива да чува ушће од истог. 20. Окт. сродна браћа Хрвати изађу из Котора, броем

260 войника с офицерема, кои су под морач код Француза служили и предаду се Владики као своме єдноплеменику. Срце є у Владики тронуло, видећи єднородну браћу у какве су шаке запали, и што мораю трпити. Любіо ій є као свою дѣцу и сузе роніо над судбином, коя є развргла браћу, те ій под разна иноплеменства подврґла, да другом служе као продани робови! — По том пише Владика заповѣднику од Котора да се преда на капитулацію; но заповѣдник Готіе захвали се на предлогу, а предати се нешћене. Видећи, да се ђенера Готіе тако брзо предати неће, сазове Приморске и Црногорске главаре на скупштину у Доброту 29. Окт. на договор, те учине међусобно писмени савез, да по сад у напріед Црнагора и Бока остае єдна провинціа; ако би пак каква политична обстоятелства принудила єдну или другу предати се ма ком од савезніе сила, монарху, Русском, Аустрискom или Енглезком, то да ће се обе истоме монарху подложити; под тим уговором, да своя стара права и привилегіа уживаю. Овай акт утврде своим подписима и печатом: Владика и Губернатор црногорски од имена све Црнегоре; по том заступници Приморскіе обштина: Будве, Рисна, Прчаня, Доброте, Пераста, Паштровића, Грбля, Маина, Побора, Браића, Столива, Луштице, Кртола, Шкаляра и Муле. — Овако є и у обявленію оглашено свему народу, снабдѣвено с Црногорским печатом и надлежним подписима, од ког се єдно нала-

зи у црногорской архиви, написано латинским словима.

Послѣ овог заведе владика правителство, под именом „средоточна комисіа.“ У овом правителству предсѣдавао е сам Владика; а засѣдавало е девет Приморскіе заступника и девет Црногорскіе главара. Ова се комисіа занимала не само пословима односећима се на безбѣдност, устроенѣ и домаћи поредак, већ и на непріятеля кои е сѣдіо у Котору.

8. Ноем. Владика договорно са свима члановима средоточне комисіе, опреми свога повѣреника Саву Пламенца к цару Александру с молбом, да прими Боку и Црнугору као уединѣно тіело правленія под свое покровителство; но како Пламенац из Боке отиде, а неке Приморске обштине у завистной намѣри пошлю тайно свога посланика аустрискоме цару, молећи га, да он заузме Боку. — У половини мѣсеца Декемвра, дође ђенера Милутиновић с войском; но сад у чуду налазећи се пожртвователь Боке Которске, пише губернатору Томашићу у Задар, а и ђенералу Милутиновићу, да неулази с аустриском войском у Боку док недође одговор од цара руског или аустриског. — Повратила се будући енглезка флота под Котор, те 27. Дек. видећи ђенера Готіе, да спасенія за се нема, преда се на капитулацію; а ключеве од града приме два заступника средоточне комисіе: Црногорски Губернатор Вуко Радоњић и Виценцо Ловренчевић подпредсѣдатель сре-

доточне комисіе. Послѣ три дана изађу Енглези из Боке, предавши ю Владики као првом савезнику у овим краевима, и ког су они особито уважавали. Он е еднако посредством средоточне комисіе управляо Боком, чекаюћи одговора од цара руског. Ђенера Милутиновић по заповѣди двора аустриског дође с војском у Боку и заузме Нови; а по том се крене на Прчањ близу Котора, од куд пише Владики, да он има налог, да заузме све градове по Боки. Владика при свим пріетњама, ђенерала Милутиновића, даће он град Котор бомбардирати, ако му га не преда, остане преко читаве зиме и пролѣћа у Котору, очекуюћи рѣшеніе од Александра цара руског. Владика неимаюћи ни мало војске, до своіе цигліе 10 Црногораца, ніе могао ништа чинити; с друге стране стидне уводе и издаице заглаве неке топове по градским бедемима, да ніе у нужди могао за обрану ій употребити. Владика е еднако до конца мѣсеца Мая становао, т. е од 27. Дек. 1813 до 1. Юніа 1814. год. у Котору и управляо е едном и другом провинціом. Међутим стигне писмо од цара Александра, кое Владики ніе могло бити повольно; оно гласи овако:

»*Преосвященный Черногорскій Митрополитъ Петръ Петровичь Негошъ.*

Посланый отъ Васъ Черногорскій Сердарь Ксаверій Шламенецъ прибылъ благополучно въ Мою главную квартиру и доставилъ мнѣ Ваше письмо. Я из-

вѣстился также о словесныхъ порученыяхъ отъ Васъ на него возложенныхъ. Участіе мною приемленное въ благоденствый Вашемъ и народа Пастырству Вашему ввѣреннаго ознаменовано многими опытами. Чувства сій во мнѣ непремѣнны, и теперъ когда провидѣніе благословило усилія Мои и союзниковъ Моихъ водвореніемъ всеобщей тишины обратили Мы вниманіе Наше на сосѣдственную Вамъ землю Бокезкую; желая тѣмъ опросить собственное Ваше спокойствіе, для чего положили Мы возвратыть оную державѣ австрійской, подъ сѣнію коей она процвѣтала. Вы способствовали сему событію, изгнавъ изъ оной области непріятеля. По чему приглашаю Ваше Преосвященство для общей польви, не токмо препятствовать австрійскимъ войскамъ въ занятіи крѣпостей и возвратится съ храбрыми Вашими Черногорцами въ предѣлы Ваши, но и употребить вліяніе Ваше къ склоненію жителей Боки ди Катаро непрекословно повиноватся постановленію союзныхъ державъ, удостовѣривъ ихъ, что права и преимущества, которимъ они отъ искони пользовались, будутъ имъ сохранени въ полнѣ. Впрочемъ поручая себя молитвамъ Вашего Преосвященства, пребываю Вамъ и народу Черногорскому на всегда благосклонны.

Въ Парижѣ Маія 20 дня 1814 года.

Александеръ.“

Цар оће жели спокойство Владики да се неби много мучіо с народоправленіем у Боки; но добро е познато да Владика зато свога труда жаліо не би као што га ніе ни жаліо и у тежіим обстоятелства, ће се за благостояніе ednородног народа радило. Но оће е велика неправда Црногорцима учинѣна, кое само може и

оће великодушни цар Никола накнадити, кое нѣгови досаданьи поступци обећаваю. Земля ова процвѣтати неможе, ако іой се неотворе саданьи окружаваюћи бедеми, на кое Црногорци нигда ніесу били привикнути.

Скрушеним срцем крене се Владика у свое самосталне горе, но опет задовльство чувствовао є, што є у свом слободном предѣлу успоменом витежкіе дѣла од бойног поля тѣшіо се. 1 Юніа остави Владика Котор, а иза нѣга заузме дошавша войска аустриска Юніа 2. град. Он своим од природе миролюбним духом, настоявао е, да с новим сусѣдом у пріятельском и мирном споразумлѣню живи. Мучіо се непрестано међу своим народом, с коим є у највећой оскудици живіо; ер нешто имавши сиротинѣ изтрошіо є у траявшем ратном времену у Боки, а све едино зато, да народу у сусѣдству, а своіой рођеной браћи, слободу извоюе и прибави.

Године 1816. опет почну непріятности двоструко се указивати. Исте ове године гувернадур В. Радонић почне по свом самовольству поступати и неке строгости уводити, кое є црногорским главарима одвећ противно било, те тим поводом позову главари гувернадура на обшти народньи суд, да се за своя преступленія оправда. Гувернадур дође и ствар се оконча мирним путем. У овой є години била велика глад како у Црнойгори, тако и по свой Ер-

цеговини, те тако опреми Владика више црногорскіе породица у Русію за населеніе у Одеску Губернію. У исто вріеме зактевао є Владика од цара руског Александра праха и олова за 15,000 оружѣносаца Црногораца, кое да му се преко Одесе достави; али бадава, од тог ништа неполучи, само што є цар даровао землѣ дошавшим у Русію црногорским породицама.

Почем се глад появила у овим горским предѣлима іош 1816 године писао є Владика ондашнѣм србског княжества господару *Милошу Обреновићу* да би приміо неколико овостране сиротинѣ да би се тамо изранити могла; за већу вѣроятност тога наводим оће слѣдующе едно писмо од Милоша, кое се у оригиналу у архиви црногорской налази, ков гласи овако:

»*Дробнякомъ маламъ и великимъ мое поздравлѣ.*

Вашъ преосвященнѣйши Господинь Петръ Петровићь, православный Митрополить Србскій и Комендантъ Черногорскій явіо ми є у писму нѣговомъ велику гладь предѣли ваше Черногорске, и препоручіо васъ кодъ мене да бы се я смиловао, и ваши нѣколико стотина фамилія са стоком у нашу предѣлъ сербскую приміо да бы васъ и стоку вашу од велике глади изранити могли! Браћо моя! и народе Сербски, я душу мою положіо самь за народь, и за браћу

мою и дапасъ полажемъ и за васъ положити оћу и васъ примити оћу у нѣдра моя, и бурунтію ћу вамъ извадити, да вамъ е слободно преко Босне преѣи, само браћо моя, да ніе доцне, да васъ какво време рђаво на путу незатече, а я васъ као браћу мою примамъ

У Пожаревцу
1816. Септемвра 26.

Вашъ доброжелатель
Милошъ Обреновикъ,
верховный кнезъ и правитель народа.“

Послѣ овог писма многа е сиротиня селила се у новоослобоћену единородну братску землю, ће су већ тежки и смртоносни ланци робства били развкинути. Єдини црни бедем сметао е да се ова два сродна племена сдруже, чему є била една и друга страна приклонѣна — али ніе било средства, а іош манѣ посредствователя. Црногорци су се радовали опет у толико, што є една грана скинула с врата тежке окове, кои су од Косова, на жалостном врату приковани били. Они су тим веселіи били, што су ратоборне србске мишице извоевале огньиште драге слободе, кое они од вазда бране и с крвником витежку крв проліеваю. — Двіе гране чисте србске езгре одржаваю србство и ербства име — а Црногорци између свію славенскіе грана држе стуб крѣшки слободе, кои

признаю Бога за врховног господара, а по том слободу и свог Владику. По овом сваки види да у србству езгровита будућност од искона па и до данас изчезнула ніе, нити ће по сад више на манѣ него на веће подизати, развіяти, растити и цвѣтати.

Вишепоменуто писмо княза Милоша Обреновића особито е обрадовало жителѣ у южним предѣлима, и любав почитанія из ньіовог срца искоренила се ніе, него прелази од старіи на млађе. Имаде подобніе писама од княза Милоша у црногорской архиви и више, коя га карактеризираю у пуной мѣри великим ревнителѣм народа србског. Писцу ове повѣстнице ніе стало ласкати, већ рећи оно, што е истина, позиваући се на акта, коя се по савѣсти употребляват морају у повѣстници. За петнаест година господареня Петра I. имаде и Милощ мѣста у повѣстници црногорской относително обштенародне користи. Од неког е времена наступила велика вика против Милоша, но код простог народа на югу не само да нема вике, него се чуе глас похвале, глас почитанія и великог уваженія.

Владика Петар писао е Милошу по нарочитом чоеку; али то писмо ніесам могао добити. О овой ствари напоминѣ Владика Петар у писму свом прінтелю између осталог и ово:

»Почекъ, кои е быо у Сербій, каже, да су Србльи добро и да Турцы нигђе у Сербій не-

стое, изванъ Београда, Ужица, Карановца и Шабца. — Я самь Обреновићу чрезъ Неноя быо посла два писма поради сиромаши наше, коя живѣти неможе, да бы е преселили у Сербію, и онъ ми одговара да ѣн ихъ драговольно како брaћу примити, да живе како и остали народъ Сербскій; но изъ едне ріечи примѣчавамъ да онъ нещо ожидава отъ сѣверне стране.“ Милош е у ово вріеме често позивао Дробняке и остале христяне, да сложно ударе на Турке, како би се србска област протегла до южніе предѣла, и како би била Црнагора и Србія у савезу. Гаврило Шибалія, кои е іош у животу, врло добро знаде овай смѣр Милоша, кои е и воевао као войвода често против Турака. Владика Петар I. едва е чекао да би се таково предузиманѣ у дѣло привело; али невгодна обстоятелства прекинула су племениту тежню овіе великіе и вѣнцем славе увѣнчаніе господара.

Потрошіо будући све, што е имао за спасенѣ и благостояніе свога народа, и многе е свое драгоцѣности у Боки залагао, да би само с необходимошћу, свой бѣдни народ снабдѣо: па найпослѣ принуђен бива у свое самосталне горе без икакве награде повретити се! — Каква е ово правда и награда за нѣгов народ и нѣга била!? Он опет полагаюћи надежду у Бога и великог сверуког самодржца, да ће нѣгови и нѣговог народа велики подвиги бити награђени; те обрати сад све свое мисли и на-

даня за благостояніе и помоћ свога народа, кои се у крайньой бѣди и невольи налазіо, на Императора руског као што се из слѣдуюћег своеручно писаног писма видити може:

„Наймилостиви Господару.

Уздисае мое с народом црногорским пастирству моме повѣреног, имао сам срећу Вашему Императорском Величеству с трећом найпонизніом молбом подніети: од 26. Септ. 1814. год. кроз полковника Никића; друго од 18. декем. 1815. кроз находећег се при аустриском двору пуномоћног министра графа Стакленберга, а треће од 15. Фебр. 1816. кроз надворног савѣтника Мазуревског. И сад лишен будући благосклоног одзива ради уваженя подвига, мени повѣрног, а од Вашег Императорског Величества зависећег народа, да би било дай буди црногорской дѣци као єдноплеменицима с Русима срећа или вѣчна мука.

Погледайте, наймилостви Господару, поради сродства, кое нас веже с вѣрно поданим Вашой Импери, кое моли любав и узаймно сѣдинѣнѣ,-и немойте туђе предпочитовати. Крвь є народа црногорског тако чиста, као што му є и душа ведра, и туђи є лѣкар за нѣга и од нѣговог живованя далек, и нѣгово є повѣренѣ одлучено од тиђіе врата.

Погледайте, наймилостиви Господару, на седамдесетлѣтну сѣдину мою — дайте помоћ моіема трудовима! Урѣнчайте блага намѣреня пресрећніе предкова Вашег Императорског Величества, и оправдайте моє усрдіе и завѣт моіе прародителя и предмѣстника на вѣрност к Русіи!!! — Овай народ ніе нигда біо од иноплеменіе држава у поданство покорен, послѣ окончаня бившіе князева и владаоца црногорскіе, шта више и у само оно врієме, кад є отоманска порта грозила

ціелой Европи, ніе нас могла савршено покорити. А с бившим правителством републике млетачке у сусѣдной коресподенціи, имао є вазда свою независимост; ништа манѣ, по паданію поменуте републике и наступаню 1796. год. аустриског правителства у Бокельску провинцію, до пожунског трактата, признавали су нас у поменутом виду, и находећи се конзул Вашег Императорског Величества 1804 год. код поменутог правителства у Котору надворни савѣтник Мазуревски, явно є покровителствовао Црногорце код аустріанаца, и на послѣдак, біо нам є послан штатски савѣтник Санковски као довѣрена особа за Црнугору до тилситскога мира с Французком. По заключеню овог мира и долазку Француза у сусѣдну бокельску провинцію држали су с нама пограничну коресподенцію као са независимим народом. — Равним начином и Енглези, негда силни на Адріатичном мору, почитовали су нас на пріятельски начин, и моим паспортом Црногорце и друге трговце слободно пуштали, и началници оне Флоте не само да су єдном имали конференцію, но и у сваком виду уважавали су нашу независимост, и најпослѣ Енглези су нама 1813. год. помогли провинцію Бокельску од Француза ослободити, и исту су оставили под савргненом црногорском управом.

По овом виду и показаной способности овог народа у свако вріеме к единомишлѣню садашнѣг обртая свіета и сва обштекористна намѣраваня Вашег Императорског Величества и Вашіе савезника, Црнагора има пуно право надати се безбѣдности свое независимости у одношеню на спрама иностраніе држава, кое саставляю данашню европейску систему. Аколи пак вишепоменута недопуштаю к тѣшнѣму одношеню Вашег Императорског Величества, то нас усрећите с явним покровителством, пошаљите нам єдног чиновника, кои ће представляти лице Вашег Императорског Величества, а у єдно и привремену помоћ, да би се могло уредити правителство и друга користна заведенія; будући

ће Црногорци бити у стању приносити достойну жртву на свой свети олтар.

Сад, наймилостиви Господару, прикуплям мое послѣднѣ силе, усуђуем се одправити мог синовца војводу Станка Петровића с 800 душа црногорскіе жителя, да се населе у предѣле Ваше Имперіе, по оскудици и нероду овдашнѣг края, да се не би друге иноплемене области с ньима користовале; и пошто сам исте одеском Губернатору препоручіо, рекао сам поменутом чиновнику мом синовцу, да пође у Вашу свету столицу, Александру Николаевићу господину оберпрокуратору светог синода, да би доставіо мою найпокорнію молбу, како би подпуно и рѣшително саизволенѣя од престола Вашег Императорског Величества за црногорски народ изгледати могао. —

У Црнойгори, на Цетинѣ 8|20 Мая 1817. године.

Смирени Митрополит црногорски,
скендеріиски и приморски
Петар Петровић Нѣгош.

Ништа нѣгова праведна молба код цара ніе могла успѣти, но прозируѣи жалостним духом свой у бѣди налазећи се народ до конца свог обштелюблѣног живота проводіо е. — Он е поискавао опредѣлени дар блаженопочившим и благоутробним царом Павлом првим, кои е 1799. године као єлавни владаоц великоможне Русіе еднопламеном народу црногорском біо опредѣліо годишнѣ помоћи састоеће се из 1000 дуката; но и ово е било у залуд: за пуніе седамнаест година, ніе ништа получіо, и ако е пріе наведено ласкателно писмо од Императора Александра приміо.

Борећи се неповольностима, али све и свагда за народ, за ког е све могуће жертве подносіо, ніе погружавао свою чисту и праведну душу. Народ, као народ слободан, біо е и самоволян, те ніе могао нигда правог спокойства имати. Нѣгов е положай біо безподобно жалостан. У каквом се стању налазіо, може се из слѣдующег кратког писма видити, кое е на народ писао: „Видећи, да сам већ остарао, и да сам више од вашег самовольства и непослуха, неголи от моѥ старости ослабіо. Я видим, да ћу и душу изгубити, како сам и здравлѣ изгубіо, радећи у 36 година за ваше и ваше дѣце добро, кое ви непознаете и никад га познати нећете. — Я вас у све вишеречено вріеме како архипастир ваш учих и наставлях на све оно, што би могло послужит за ваше душевно и тѣлесно блаженство. Я не преста у лѣтнѣ и зимнѣ доба, идући с єдног мѣста на друго, за прекратити Вашу домаћу рат и крвопролиће, кое бѣше на све стране међу вама. Я с великим трудом єдва возбудих ваша срца, да свргнете ярам турски с врата, коега бѣше Махмут-паша скадарски, у вріеме моега у туђе . . . . . крае путованя на вас поставіо; и сви мене послушасте, и послушаніе ваше дало е вама славу и поштенѣ пред свіетом.“ На Цетинѣ. В. П.

Док е Владика Петар овако отчински око свога народа настоявао, и гледао све начине како би међусобну слогу и внутреньи напредак

у земльи подигао и учврстіо; у то опет стари непріятель христянства Целаудин везир босански имаюћи на зубу Црнугору, окупи войску и крене се на границу црногорску.

Пріе но што ће Целаудин ударити на Морачу, били су Брђани на састанку са капетаном Мушовићем из Оногошта уговараюћи с њиме мир, кои им каже, да везир купи войску и да є издао заповіед у Колашин и Никшиће да неби никакву потребу воену давали Морачанима, будући он има намѣру на њи ударити и отргнути ій испод Владичине области.

Войска му се састояла из Ерцеговаца и Бошняка броем преко 12,000 людій. Чуюћи Владика за ту турску войску, одма изда позив на народ, да ита у Морачу, у бой против непріятеля. Брђани се одма крену пут Мораче, а с њима Острожки игуман Ѣорђіе, войвода Іован Радовић протопоп, и из Повіе Мркое сердар. У Морачи пак подигну на оружѣ морачки главари: Войвода Мина Радовић и сердар Міят, кои су особито мужествено мегдан с Турцима на бойном полю діелили. Предводитель турске войске Делибаша, особито є біо радостан што іош ніе Морачанима помоћ од Брђана и Црногораца стигла, те одма 17. Апр. 1821 зором крене войску и уђе у Горњю-Морачу, кою већим дѣлом попали. Войвода Мина са своим Морачанима, почем су се били Турци у средину увалили, удари на њи храбро и начне жесто-

ки бой. Приспѣвши пак у ово вріеме и Брђани, западну око воде Мораче, те ударе сложно сви на Турке. Турци стіеснѣни мужественим ударом од Морачана и Брђана, нагну бѣжати преко воде Мораче, ђе се многи подаве. Стигавши ій наша войска код воде, начне немилице ђе кога стигне сѣћи. Морача вода, тога е дана у црлѣну крвцу била претворена. Неки Турци, кои су препливали на коньма преко воде Мораче, начну се узким пролазом уз гору Рзачу пењати, те су се ватали коньма за репове, и кад би се први од озго отиснуо, то би се онда сви у воду скотрляли. Многе су Турке Црногорци и остали Брђани живе у воду бацали, те су тако свой живот скончавали. Турци су тако страшно изгинули, да им е саміе коня седленика остало у рукама нашіе побѣдителя преко дванаест стотина. Оне пак Турке, кое су живе поватали, одвели су ій Морачани на огорелишта своіе куђа у Горню-Морачу, те су ій ту свеколике посѣкли. Морачана и осталіе Брђана незнатни е брой изгинуо. Међу погибшим изгубили су храброг Мркоя сердара. Турака е у овом бою изгинуло до 3000 людій. Тако витежки Владика, лишен сваког средства, давао е опет са своимъ мужественим юнацима одпор свакой непріятельской сили, и ніе нигда допустіо, да би у слободну землю ичія, а особито тирянска сила и област продрла. Проводећи живот међу народом и управляюћи оним слободняцима, одвећ е біо неспокоян, видећи, да

є свега онога лишен, што народ на степен напредка подићи може, те опет од дана на дан очекивао є, небили и нѣму и нѣговом народу єдном ясно сунце свое зраке на вратима указало.

Тек 1825. год. укаже се ясно сунце срећним наступанѣм на престол високославніе Руса, великог и благоутробног цара Николе, кои є таман оне године за срећу ове удалѣне на самом краю Юга усамлѣне слободне искрице божіом вольом сложене гране, промислом вишнѣга угледао лучу овог свіета, кад є Владика са своим Црногорцима највеће мужество сяйне побѣде над крвождним и од самог цара одпаћеним и непобѣћеним везиром Махмут-пашом Бушатліом иляду седам сто деведесет шесте године, одржао! Кад є исте године сяйног роћења најславніег цара наш безсмртни Владика с войском у први бой против Махмут-паше у мѣсецу Юнію кренуо се, укаже му се у величественом појаву великомученик Георгіе на біелом коню; — и он є тад предвиђао у овом чудноватом, али најкрасніему појаву велику предсказаня срећу предстоећу у борби и у дальой будућности своме народу- Тако є сила вишнѣг и благоизволѣла, те му се указа онай велики славом и мужеством и добродѣтели увѣнчани цар, кои достойно уважава мужественост и вѣрност овог горског народа.

Видећи Владика, да є стуб славе, правде, среће и велике Свеславенске будућности никао,

и на чврстом, а у сред найлѣпшег и најславніег од свіета саду, божіом руком посађен, ће слава цвѣта и блиста; ће є плод великог и чистог сѣмена разгранат на украсу све Европе, а понос по широком свіету разсіяног Свеславенства: обрати се своіом смиреном молбом на великоможног цара и самодржца сверускога; ће му молба свесрдно услишана буде: Великоможни и молосрдія пуни цар опредѣли, да се свети завѣт нѣговог блаженопочившег и спомена достойног родителя Цара Павла првог испуни: *Црногорском витежком народу не само заоставше милостинѣ надокнаде, већ и у напріед давати да се непрекида.* Ніе ли то цар и отац? Цар, кои несамо по чину и званію, већ и по самом великом духу и добродѣтели сачинява име великога и на славу и утѣху дичног славенског народа цара! Слава великоме цару, великог и наймногобрйніег народа! — Црногорци нѣга од почетка, па и сад као оца високо почитую и радую се простодушно, али искрено и од срдца ширећой слави у пространом сѣверу Свеславенског символа и најблистателніег престола цара; а он Црногорце као свою дѣцу царски люби и пази и ньиова храбра дѣла и подвиге достойно уважава и награђуе. Срећан, славан и благополучан цар; срећан, славан и благополучан є народ, ког нѣгово величествено крило надкрива.

1828. год. стануюћи жительи Поляни у предѣлу Зети, зажеле отринути са себе турски

ярам, за ког су непрестано згоду изгледали. Поляни су Срби, пак и они су желили почем би османски ярам с себе стресли да се придруже своіой браћи Црногорцима. Исте ове године мѣсеца Априла крене се скадарски везир с войском к Видину, те тако позове и Полянна на войску; но имаюћи другу и нужднію намѣру, ніесу шћели одити на ону войну, ђе им таково ратоборство никакву слободу неможе прибавити, него опет оно старо и несносно робство. Поради ныовог одупираня и непокораваня власти турской, крене се везира скадарског син Махмут, кои є остао біо заступником и управителѣм овог пашалука те удари оружаном руком на Поляне. Поляни дочекаю Арбанасе и побію се, а међутим притеку им Црногорци и то Лѣшнани и Комани у помоћ и пролію свою крв с Арбанасима. Бой є біо жесток и траяо є пуна четири сата. Инокосни будући Поляни. ніесу се могли стрести Арбанашког немилог господареня. Они су претрпили многе бѣде, али зато опет ніесу пошли к Видину на войну.

Арбанаси су тражили да се осветє Црногорцима за ову помоћ, но свако су покушеніе скупо платили, те найпослѣ принуђени буду оканути се ратованя, пак учинити мир с овим народом, кои Турке неће за икакве господаре да призна. Послѣ свакояки покушенія пишу Турци Црногорцима да учине каковагођ условія. На мѣсту Купи-Дух буде уречен састанак ђе се састану црногорски и турски главари. Црногорски

главари имали су од правителства паставленіе поком да се уговор сврши. Жели су Турци да и Пипере опет под свою пређашню власт придобію, но Црногорци ніесу шћели нигда на то пристати да они свою браћу немилом азіятском бичу упуште, за кою су они доста своє юначке крви пролили. У реченом наставленію налазе се слѣдуюће точке:

" 1. За Пинере да су они люди наши и да се Турци одъ ньихъ прођу.

2. За баштине кое су наши Краичницы у ратна доба работали да ихъ и у мирно врієме работаю, како смо на найпрвыи састанакъ учинили и да Турцы одъ ньихъ неишту данка.

3. За Ровчане и Морачане и Ускоке Херцеговачке, кои су у наша мѣста да имъ буде мирь како Црногорцима и Брђанима.

4. За Жупляне, Озриниће и Бршняне и за Дробняке да нечетую око ньихъ и да ій неће-раю крозъ наша мѣста и преко наше землѣ.

5. Да се немећу Турцы у наше после и Турака од Ерцеговине, будући смо мы съ Ерцеговином у ратъ.

6. Да невежу и неапсе праве Црногорце за покраће, коіема незнаю лупежа, него лупежтине нека траже сочбиномъ и како найболѣ знаду, пакъ кадъ лупежа нађу тада судомъ да буде кастиганъ и да лупежтину плати.

7. Да се Турцы немећу господарима врху Црногораца и Брђана и да ій незову да иду у Скадарь, како што є Селман-Ага звао Комане и Лѣшнане прошлога года.“

Турци су се и на овай уговор склонили, али опет при првой згоди ніесу пазили на уговор. Црногорци пак имали су свагда толико снаге да се одупру варварском насртаню, и ніесу им допустили да чине оно, што би и најманѣ повріедило горску слободу.

Велики цар Никола ніе шћео нигда заборавляти Црногорце, већ нареди, да се 1829. год. изда заоставша пензія за седамнаест година. Ове године получи неколико Владика, а остало буде ріешено да се слѣдуюће 1830 год. изда.

Сад є већ Владика видіо себе међу своим народом препороћена, и одма є употребіо свое старанѣ о унапређеню и препороћеню досаданѣг чемерног станя свога народа. При обичном збору црногорскіе главара, усхићен радошћу на предстоећу лѣпшу будућност рече главарима: „Неможете вѣровати, колико сам се у души возрадовао, за примлѣну радостну за нас царску милост: Ево има већ десет година, од како се Богу молим, да ми Бог узме живот, само да негледам яде и неволѣ мог народа; а сад би желіо, да ми оће благи Бог да продуљи привремени течай мог живота, барем за десет година, да могу икакво добро моме народу

учинити и да видим срећни развитак украшеног горског ціета, за коег напредак трудим се и мучим од мое младости, па ево већ и до сѣдине немоћи и старости дошіо.“ Но судбина другчіе є изабрала: он недоживи ни да свуколику накнаду царске милости получи. Исте 1830 године мѣсеца Октомвра 18, на дан светог Луке біо є уречен дан народне скупштине, поради помиреня некіе закрвлѣніе племена. Петар у ово вріеме біо є ослабіо животом. У вече истог дана дођу сви главари к нѣму, те по земальском обичаю од прађедова наслѣђеномъ засѣду око огня, те почну обични разговор о народним стварма. Владика Петар сѣдіо є у средини земальскіе главара, и поведе разговор, како би се найлакшим начином сютра народ могао помирити. Осѣћаюћи себе слаба, рече своме секретару, да напише од нѣгове стране кньигу, како он неможе међу народ изићи; зато да послушаю главаре, како ће моћи све међусобне зађевице смирити. Владика, послѣ тога рече: „Я знам, да они неће вѣровати моіой немоћи, већ да я то од зла срца и опачине чиним, и да нећу међу ньи да изићем — а Бог ми є зато свѣдок.“ — У седам сати исте вечери предвидећи конац свога живота, проговори послѣдньим силама налазећима се ту главарима: „Я већ немам рад шта крити, мени се послѣдньи час приближіо, и я ћу овай свіет оставити. Препоручуем ви узаймну слогу, мили витези и честити юнаци! Поздравте ми сву

браћу Црногорце и кажите им, да и ако им се њихов Господар преселіо у вѣчност, да є нѣгова топла и послѣдня желя, да му нѣгова слободна браћа Црногорци у миру и братской любави бране свою богодану слободу, и да незаборавє да су Црногорци и слободни юнаци. У мучной и кукавной али слободной земльи преживѣх младу неякост и сіеду старост. Божа є воля, да се с вама растанем вѣчно, но незаборавите на мое ріечи. Због слободне горе, и неувенула ви слава доклен трає свіета и віека! Благодат Божія по сріеди вас и свега рода Србска! — — Поведите ме у мою одаю, да мирно мой дух предам вишнѣму промислу.“ Главари поражени овим ріечма, приступе и приме послѣдньи благосов и одаваюћи свой послѣдньи цѣлив свом незаборављѣном Господару, узевши га двоица изпод руке, скрушеним срдцем поведу га у одаю; ту се спушти на одморницу и спокойно успаван пресели се у вѣчност с овог свіета. Главари су се сви жалостили за своим Господаром и проліевали су сузе жалости, тугуюћи иза свега гласа губитком іош нигда неимавшег подобна Господара. Сютра дан, чуюћи окуплѣни Црногорци да є преминуо Владика одма отворе себи ненадно али злосрећно предузиманѣ крваве борбе и начну викати: »Нестало є онога, кои нам є браніо да се непоколѣмо: сад да се осветимо єдан другом без сваке запріеке, што є кои коме дужан.“ На то скоче сви главари и Губер-

натор, те почну заклињати, да то нечине. Међу тим єдан изиђе од главара, Стеван Перков Вукотић, и стане говорити: „Браћо Црногорци! умро нам є наш Господар, но кумим вас Богом, немойте се данас клати, да нам се свіет не руга. Та свуд у свіету умиру цареви и кралѣви, па люди опет нађу нечесов начин за народ; па божа ви вѣра, чуйте ме добро, Црногорци, нећемо ни ми мимо свега свіета бити, већ ка и сви други народи од свіета: Ако нам є умро Господар, ког сви жалимо и прежалити неможемо; а оно ћемо помоћу божіом и нашом слогом, другог изабрати.“ и т. д. Потом изнесу пред манастир упокоеног Владику и призове єдан главар окуплѣни народ слѣдуюћим ріечма: „Одите, браћо Црногорци, да се на мртвом нашем Господару закунемо и да нѣгов послѣдньи аманет испунимо, кои нам е при издисаню послѣднѣг часа оставіо свети архипастирски благосов и препоручіо нам слогу и братску любав. Положимо заклетву пред ньим и пред вишньим Богом, да уватимо вѣру од сад до Ђурђева-дне.“ По том положе сви унакрстно пушке на ковчег свог у вѣчност преселившег се Господара и закуну се, да ће сви вѣру мира и братске любави до Ђурђева-дне држати.*)

---

*) Начин избора и наступаюћег слѣдства саданѣг Владике Петра II. спада у другу епоху, о чем ће се рећи у обширной повѣстници Црнегоре.

Тако нам се сконча незаборавлѣни и божественом искром надарени Владика Петар I Петровић Нѣгош, владавши Црномгором и Брдама 46 година, са онаквом родолюбивом ревношћу, кою само поштена и народ любећа душа желити и себи представити може. Он е цiелог времена бiо предходитель чисте слободе, кою е не само народу желiо, него исту сам подпомагао, да се шири као ясни зраци свiетлог сунца. Он се укланяо и измицао од самовольног управляня, а предавао е власт народу и упућивао е исти, да сам собом благоразумно управля: да народ по своiой вольи међусобно и договорно изабира и поставля судце, главаре и остале старѣшине. На чистом и неповрiеђеном природном основу настоявао е и своiом вольом и трудом утврђивао свако народно напредованѣ и начин чувања прађедовима присвоене слободе. Данило е бiо витежкога духа, и он е у оно врiеме поновiо и препородiо црногорску слободу; али Петар I. не само да му е дух витежства у прсама буктiо, кое се у самосталним и слободним горама изискуе, већ е бiо надарен и духом мудрости, благоразумности, правде и свете истине, кои е сваком предузимаюћем дѣлу изслѣдованѣ предвиђао и умiо себе и свой народ од сваког зла и иностраніе сплетака мудро и као вѣрни син и любитель свог отечества сачувати. Он е живiо у найвећем убожству, али се опет еднако тѣшiо, да е међу своим народом, народом слободним и у

своим подвизима славним. Да су нѣгова обстоятелства била удобнія, то би се била слава нѣговог народа другоячіе заблистала, а озебше многе еднокрвне сироте, угледале би биле лучу жарког сунца — и Црнагора неби била само за се слободна, већ би исту и други уживали, и тад би била гранула она правда, кою и сила промисла иште. Видимо овай народ, како га е Бог особито под управом доброг Петра благословіо, да има свою слободу, свой безопасни живот у тіесном мѣсту пространог земног круга. — Савѣстно пресуђуюћи станѣ и сав поступак овог народа, мора свако племенито и еднокрвно срце усхитита и пробудити у нѣму живу радост, видећи малу шаку народа, а свою браћу, неробуюћу икаквом насилію, и нестеняюћу под икаквим бичем неправде, коя чоека уподоблява безсловесной животиньи; већ ій види у радостним клицима слободног поноса, ђе проводе течае времена у спокойству духа, ђе и сама природа с ньима торжествуе. Од свію іош негда бившіе Владика, заузима Петар I међу свіема прво мѣсто; ер ни едан ніе толико добра за свой народ учиніо, ніе уміо тако крѣпко, прађедовим наслѣђену а чоечству омилѣну слободу сачувати као он. — Петар е біо велики не само любитель него и вѣшти уважатель народности и народныіе обичая, увиђаюћи у том обилно сокровиште народног карактера, благородног и у самой природи неповріеђеног свойства, кое дичи народ не само

у нѣговом протекавшем временству, него и у садашньости, а средством ове и будућности, полагаюћи на чистом основу у истини надежду к произваћаню славе, среће и поноса из мале гране и осталим разсіяним, разкомаданим, подярмлѣним, удруженим и лишеним сваког првобитног права, не само народности, већ и негдашњг у слави и величини ширећег се политичног живота, гранама, коесу се скоро поосушиле, изсисан им будући сваки питни сок живота, и изсѣчена она главна внутреня єзгра, коя єдинствено подржава, да може цвіет и плод развити се у вріеме законом природе положено. Сматраюћи мало обширніе, ког е он народа біо владаоц, не може се рећи и судити по малобройности, дае то єдна мала шака народа, коя несачинява никакву важност наспрама осталіе великіе држава у Европи, (имаюћи цѣлокупно жительства преко 100,000 душа међу коіема и до 20000. убойника), већ узмимо усамлѣност єдне єдине, чисте, непомѣшане и неоштећене србске крви, постаюћи у далѣм размѣрю — и свега Славенства: єдна сека и вѣра христянства, скопчана и сѣдинѣна с ньиховим првобитним обичаима, и имаюћи єдан дух народнога живота. Сматраюћи у већим и маньим круговима, не само огромног Славенства, већ и осталіе иноплеменика, дали се може игђе наћи овако посебна и чиста грана, без сваке странe смѣсе од иноплеменства и ино, или, разновѣрства. Свуд и у сваком мѣсту, или народно-

стима, или вѣрозаконима, или обичаима, сплетени, помршени и одвоєни су народи од првобитности свог патріалхалног живота.

Петар I родіо се 1747 год. мѣсеца Априла у мѣсту Његушима од породице Петровића, коя е 1696 год. наслѣдственом постала. Њега е дао воспитавати нѣгов стриц Владика Василіе, кои е тад управляо Црномгором. 1762. год. поведе Владика Василіе младог Петра у престолни руски град Петроград да ту свог синовца и наслѣдника господара црногорског примѣрно воспита. Бавіо се Владика Василіе дулѣ времена у Петрограду, а млади е Петар напредовао у науки, али на скоро поради пріеке смрти свог стрица прекине млади Петар свою науку. Владика Василіе предвидећи конац свог живота, одма се постара за свог синовца те пише царици Екатерини II. и моли е, да би благоизволѣла младог Петра одма по нѣговой смрти у отечество опремити. При смртном часу призове Василіе свог синовца и да му слѣдующу опростителну ріеч: „Иди уцвіелѣни сине, у наше юнакородно отечество! иди у оно мѣсто, ђе ћеш се неброєним печалима борити, али ћеш ти у твом отечеству блистаюћу славу задобити, ако достойно за свой народ радіо будеш. Многе ће ти бѣде на путу стаяти, али ће твой божіом благодати умѣрени дух све лако сносити, и показати да си достойни послѣдователь твоих у роду прославлѣни предкова. Тебе ће горски юнаци радостно као жарко сун-

це у своя витежка нѣдра примити. Свевишнѣга воля позива мене таинству вѣчнога живованя. Прими мили синовче, послѣдньи благосов твог тебе любећег стрица, кои се с тобом растае на вѣки.“ Василіе заклопи очи, а млади Петар поражен губитком свога бранителя, пане к земльи и орошеним лицем ода послѣдньи цѣлив свом незаборавлѣном стрицу, а потом вопіе жалостним гласом: „Боже драги! кои си ме изволіо осиротити у непознатом краю свіета, приведи ме у мое драго отечество по жельи мог благодѣтеля и Господара оног юначког народа.“

По том се крене млади Петар и дође у Црнугору, ђе га радостним срцем Владика Сава дочека. Петар є свуд са Владиком Савом одіо и одправляо народна дѣла. Кренуо се будући єдном млади Петар с Владиком Савом у манастир Брчеле, а у тай ма ударе млетачки солдати на манастир Станѣвиће, ђе су ій дочекали манастирски работници и недопуште им ући и освоити манастир. Владика Сава док дочуе то млетачко насртанѣ одма пошалѣ младог Петра, кои на брзо скупи Црногорце и удари на млетачке насртаче, и, не само да ій побѣди, већ ій проћера у село Поборе (у Приморю) ђе ій обколи и три дана у затвору подржи; а манастир Станѣвиће задржи у области црногорске слободе.*) У свему є Петар біо отважан и рѣ-

*) Оће се говори о Поборима као о млетачком предѣлу; но Побори су спадали под црногорску област до 1711 год. а ове године уступе Црно-

шителан чест свога народа бранити. Владика Сава видећи велики дух младог Петра, произведе га 1770 год. за Архимандрита и тако е од овог времена почео Петар народня дѣла руководити. Кад се већ Владика Сава престави, сложно нѣга народ изабере за свог господара. Непрекидна нѣгова ревност за народно добро привлачила е народну любав и привржености к Петру.

Ходећи едном св. Петар у Црницу народним послом ђе су биле турске уводе дошле, био е подвржен великой опасности свог живота. У истом овом непріятном путованю добіе рематизмуз у ногама кои га е пратіо за десет година. У педесетой години ослабіо будући очним видом, употребљавао е наочари, а у шестдесетой опет ій остави, кое до крайнѣ свое старости више употребљавао ніе.

Кад е Вукасовић 1788 год. дошао су 400 солдата у Црнугору, и кад су Црногорци ударили на крѣпост Спуж, за ово заедничко воеванѣ против Турака, получи Петар од ћесара Іосифа брилiантни напрсни крст. Мармонт му

горци Поборе, Маине и Браиће републики млетачкой с тим уговором, да би у случаю дулѣг и већег рата с Турцима могли препратити у млетачку област дѣцу, жене и стоку; но Млечићи ніесу пазили на тай уговор, већ су предавали црногорску неяч, кою су Турци као роблѣ продавали.

є нудіо да буде и од све Далмаціе Патріархом; но Петар знаюћи да є он и без тога Патріарх црногорски, скендериски и приморски; остала будући патріаршеска власт на Митрополиту црногорском, кои є духовну свою власт простирао у поменутим предѣлима, ніе шћео пристати на Мармонтов предлог, будући є Мармонт тражіо да Црнагора постане зависимом Французима.

Любав свога народа придобіо є Петар I. тако, да є сваки Црногорац біо готов све чинити, што би желя овог великог мужа била.

Іош за свог живота желіо є и препоручивао Петар да буде саранѣн на явном мѣсту и то близу пута куд народ єднако пролази. Желіо є Петар да нѣгово тіело надкрива плоча с подписом:» *Здѣ, почиваєт любитель своєга рода.*« Но Црногорци нѣга по прародительском обичаю саране у цетиньску цркву, ѣе є остао у земльи за четири године. 1834. год. саданѣм Владики Петру II. представи се у сну у земльи почиваюћи, говорећи му, да га извади, да он ніе заслужіо да народ по нѣму чеплѣ. Овако се саданѣм Владики упокоєни Петар I, више пута представляо с истим ріечма, коє Владику найпослѣ принуди саобштити главарима. Главари почну савѣтовати Владики да отворе гроб и да виде, шта є, додаваюћи, да може бити и да єст нешто. Владика се склони на ово главарско предложеніе, те отворе гроб и нађу Петра цѣлокупна и невредима у свему. Вадећи

га из землѣ с почетка тако им е било тежко дизати га, да су мислили да га неће моћи извадити. Потом су чинили обичне церемоніе црковне, те га изваде и ставе пред олтар свете благовѣштенске цркве. Владика послѣ тога даде одма печатати проглас на народ, коим га позива да се скупи на Цетинѣ, и да се увѣри и да види новопоявленог свеца. Послѣ тога доврви народ из свію краєва, те се увѣри и сложно призна Петра I. за свеца. Од тог времена пак и данас почитує народ црногорски свог прославлѣног Господара Петра I. за свеца.

За велику славу свог незаборављеног господара, саставили су Црногорци свом светителю, обявлѣном послѣ четири године у земльи, тропар и кондак. Тропар нѣгов неће бити сувишно оће ставити и пое се осмим гласом, кои гласи овако:„ Придите днесъ отъ православный торжественнѣ да возвеселимся и да увидимъ всечестныя и прехвалныя добродѣтели труды и подвиги Черногорскія страни свѣтилника пресвѣтла иже во Архіереехъ великаго Петра достахвалнаго настыря и учителя, тѣмже убо въ Черногорскую страну сошедшеся, днесь пѣснено да восхвалимъ, яко бо дивна сотвори Господь его во святыхъ своихъ суща въ земли четверолѣтна показа намъ нетлѣнна; того молитвама Христе Боже нашъ спаси и помилуй души наша.“

Тако е Петар у великом и светом спомену код Црногораца, код оног народа, за ког е дневоноћно и неуморно радіо, и за ког се у

свако доба жртвовао. Дух нѣгов осѣнява и данас Црногорце, а осѣняваће и у будуће. За времена Петрова владаня у Црнойгори виднмо нѣгово непрестано мученѣ, видимо какав є живот проводіо, како ли є за народ и истог срећу радіо. Оя ніе био само достойни Архіерей, него достойни Господар слободног народа. Да ніе било трезвеног духа и велике нѣгове предосторожности, то би црногорска слобода била конечно пала. За времена нѣгова господареня нигда Турци нити други непріятельи славенски ніесу могли продріети у самосталне горе, него су свагда сви билн побѣђени и морали су се стидно с прага непобѣдиміе юнака измицати. Народ српски у Црнойгори нема у повѣстници ни єдног господара ког би тако славіо, и ком би достойнію славу подизао као Петру.

Он ніе живіо у изобилію, нити у богатству, нити у великолѣпним палатама, него у сиротиньи и као найбѣдніи чоек; али у сиротиньи и бѣди остало є нѣгово срце чисто, вѣрно и искрено своме народу. Он, кад би видіо незадовольство народа, сазвао би главаре те би им рекао да он оставля власт, ако неће чинити онако како народ оће и како є за исти найболѣ. Он се ніе ягміо за господством и богатством, већ за оно, што ціелом народу срећу и напредак приноси. Оя е у бѣди и невольи и сиромаштву земни свіет оставіо и преселіо се у вѣчност; али зато опет богатство га неслави у свіету, него добра дѣла. Страхом божим, Петар є свой на-

род наставляо на пут истине, правде и добродѣтельи. Код нѣга ніе било баіонета, ніе било полицая, али зато за врієме нѣгово ніе ни єдне обштенародне буне било. Ако би се кое племе међусобно завадило, то би он сам међу народ одіо и свѣтовао би узнемирене као отац своју дѣцу без оружја, без батина, без окова и другіе насилніе и безчоечніе орудія, те би га свагда народ послушао, ер є био увѣран да нѣтов свети Господар чини само оно, што є за ньи добро.

Смртном казни он ніе нигда ни єдног Црногорца осудіо, него ако би велико зло кои Црногорац учиніо, онда би дао да такову пресуду губернатор изрече и подпише. Од најстаріег времена била є покрај владаюћег владике по една свѣтска особа: или би представляла лице Губернатора или сердаца или војводе те би заєдно с Владиком народня дѣла руководіо, кое є и при Петру I. било. Петар се непрестано придржавао Руса и желіо є предмѣстницима своима преданому покровителство єдноплеменог и єдновѣрног царства задржати, чему є обично губернатор био противан желећи да би Аустрія то првенство преузела. Но Петар є имао другчію важност и повѣреніе код народа. Кад се св. Петар преставіо, предузело є мѣстно управителство Аустриско у Бокикоторской преписку относително пограничніе послова са губернатором, нектећи признати новоизбраног црногорског господара Петра II; но црногорски главари яве

поменутом управителству Боке которске, да ако се неће относити на новоизабраног господара поради погранични послова, то они такове преписке неће никако уважавати.

Црногорски дух под управом Петра I. не само да ніе слабіо, него се крѣпіо и постаяо силніим и мужественіим. Петар е чувао карактер и стари обичай свое браће Црногораца.

Под управом и заштитним нѣговим крилом имао е сваки прибѣжиште, или біо бѣгунац, или изселѣник, или ма кои иностранац тражећи, из верига робства, слободу. У оваковим случаевима показивао е Петар свагда свое чоеколюбиво дѣло, као што е то србском народу свойствено. Подобни нѣгов поступак може се из слѣдуюћег примѣра видити.

Почем су се аустріанци настанили и заузели приморске землѣ лежеће покрай саме Црнегоре добѣжи едан аустриски солдат у Црнугору, ког Владика Петар, по обичаю србском а свойству своіе предмѣстника, прими као оног, кои слободу испод робства у слободной земльи тражи и даде му вѣру безбѣдности живота и мирнога житка у оной земльи, ђе се од времена пропасти србског царства на полю Косову еднако робство нетрпећи юнаци збѣжаваю. Мѣстни заповѣдник града Котора заиште у Владике Петра да му поврати одбѣгшег солдата; но Владика му одговори, да се из слободне землѣ нико неповраћа, изузимаюћи на едну чи-

сту божію вѣру, како му се ништа учинити неће. Мѣстни заповѣдник града Котора одговори Владики да пошалѣ одбѣгшег солдата у Котор, увѣраваюћи га да на нѣгову ріеч неће никакве казни претрпити. Владика ослонѣн на чистой светиньи вѣри божіой, рече убогом солдату да пође на позив заповѣдника, будући му є задао чисту божію вѣру како му ништа учинити неће. Солдат обнадежден чистом вѣром онога, у ког є вѣра права светиня и жива божія истина пође у Котор. Али кад несрећни солдат дође у Котор, одма га вѣроломни полковник одсуди трчати шибе, те тако сирома солдат на вѣру код невѣре претрпи срамотну казан, од кое се поштени люди не само стиде, него гнушаваю и радіе падаю жртвом вѣчне смрти. Чувши ово смирени Владика Петар и видећи да вѣра на западу нецаруе, већ лаж и пріевара узкипи од муке над беззаконим и безчоечним дѣлом, те изрече међу више Црногораца слѣдуюће ріечи: „Нема вѣре у невѣре, нема страха божега, ће юде предательи добра Христа царую и газе вѣру и правду, заборавляюћи ону светиню и газећи є нечистом ногом, за кою сав свіет живи и драгоцѣни живот полаже! По сад проклет біо сваки брат Црногорац, кои би добѣгшег чоека и на саму вѣру невѣрной траги из ове слободне землѣ предавао: у слободну землю ступивши, ма ког рода или племена біо син, мора бити слободан и ест, а не у робства вериге да пада, из коіе є измакао да слободу нађе. Наша врата сло-

боде нек су сваком слободу иштућем отворена, и то нека ви є аманат; ер ако тако неуздадимо, онда ми, нити смо слободни, нити што вріедимо, нити заслужуємо звати се потомцима наше славніе праћедова, кои су кћели и знали свою богомдану слободу уважавати и дѣлити є и другоме чоеку, кои є из чемерног и богомрског робства иште а то є преко свега наша права христянска дужност, оставлѣна од Христа Спасителя.“ Ріечи ове коснуле су се живо срца слободніе Црногораца, те се овай аманат строго обдржава, нити иком каквог бѣгунца предаю, ер знаду, дасу и бѣгунци люди, и ако ніесу они, кои люде муче и у вѣчном робству држе.

Угніездили се будући аустріанци у негда племенитой Боки-Которской начну свою живу бригу полагати, и старати се о присваяню црногореке сиротинѣ, коя се нигда ніе нити є могла новцем него крвлю задобити. За сад ніе од потребе напоминяти употреяляваюћа злоковарства прећашнѣг времена преко гувернадура Радонића єдног и другог, кое и ако є тайном завѣсом обичног западног црног покрова прикривено, али є опет уобште ономе народу до ушію допрло, пак є и вріедно споменути у послѣднѣ вріеме Петрова владаня у Црнойгори оно лицемѣрно и неправедно зактеванѣ од аустріянаца, да им се уступе неке црногорске землѣ и клисуре допираюће у сами Аустріом новонаслѣћени предѣл Боку-Которску. Аустріа

му є зактевала и обећавала готовим новцем исплатити. Но овай є предлог потресао яко свету Петрову душу и као искрени любитель свог отечества и свое юначке браће, ніе се ни у саме договоре, кои су ослонѣни на неправди и лишаваню народніе животом укопчаніе права, упуштао, већ одговори по свойству духа свог и оног народа од ког е потекао и лучу свіета са високе голе стіене угледао да он ни каменѣ, кое они ишту неда данас ни довіека: „Ни саме ледене стіене недам за никакво благо овог свіета, ер су и ледене стіене прекупане у юначкой крви; ер би и сама праведна природа на такав вопіюћи гріех пролила сузе туге и жалости. И самим златом ово голо каменѣ да заліете, нећете дочекати да мене вашим новцем придобіете. Нећу блага ни богаства, али оћу поштенѣ, под коим заедно с моим народом живим и умріети желим. Неможе мене никакво благо усрећити, ако мога народа слава и срећа не цвѣта, и ако горде горе непомично и витежки свою горду главу неуздрже! Нити су се прекланяле, нити ће док є мене жива и док слободне горе имаду юнака да крвлю задобивено отечество бранити могу. Само оштри мач то поискаванѣ може рѣшити, а мое ріечи и дѣло неће: На саблю смо добили, без саблѣ непуштамо, па макар юначка крв до колѣна потекла. Ако ніесте знали ціенити и познавати витежки карактер єдног народа, то се сад уч'те нас малу шаку у овим горама пов-

знавати. Неда овай народ свою крвлю стечену альину подкидати, као што сте се ви научили од остале наше ядне браће под вашим самовольним бичем стењоће чинити.“

Тако се брани чест и слава народня, тако се предусрета люта и гладна аждая, изскочивша из туће црне пећине, коя е утаманила чисти и ліепи цвіет миле гране србства, а ништа манѣ и остале разкомадане славенске гране. Тако е Петар почитовао свой врлетни али слободни завичай, свое любезно и ником неробоюће отечество. На кормилу витежког народа србског требамо оваковіе мужева, кои презиру све [мниме себичности а жртвую све и сами живот за обштенародну чест и славу пред свіетом. Овакови као што е Петар треба да буду наши главари, наши великаши, наши народни заступници, пак нећемо блудити и за сваким се дати повлачити. С оваквим господаром нема народ стида већ понос и славу пред свіетом; с оваковим господаром нестіеснява се, него се разпространява земля.

☞ Кад є већ са свим књига готова била, стигао є и овай слѣдующи *Кондак* св. Петра из Црнегоре:

„*КОНДАКЪ, ГЛАСЪ III.*

Насладимся вси днесъ Божественнѣ о святолюбцы, яко въ настоящее время показа намъ небо, предивнія и нетлѣныя мощы, чуднаго святытеля, и таинъ Божественыхъ строителя, Петра Іерарха Христова; тѣмъ убо Черногорскую звѣзду пресвѣтлую, днесъ намъ изъ Гроба возсіявшую въ пѣснехъ возвеличимъ, и яко великаго душъ нашыхъ попечителя и тепла молитвенника умолимъ, къ нему вопіюще и умилно глаголюще: новоявленне въ святыхъ Петре святытелю премудре, Черногорская похвало, молимъ тя, ихже многими труды и подвиги твоими упаслъ єси, и за вся православныя, во єже спастися душамъ нашымъ.“

P19 Cp II 555. 1/RV

ЗАКОНИК

ОБЩИ

ЦРНОГОРСКИ и БРДСКИ

Установљи 1798 года Октомвра
осамнаестог числа

на

ЦЕТИЊЪ.

Издао и описао судейске поступке

МИЛОРАД МЕДАКОВИЋ.

У ЗЕМУНУ.

Нар. Књигопечатњом Дра Дан. Медаковића.

—

1850.

ПЪНОЛЮБЦЕ и ВЪТЕР

ИЛИ

ЗИМНИ

УВОД.

Нашавши само едан егземплар законика Црногорског и Брдског, немогу пропустити да га не дам печатати, кои већ 54. године у рукопису лежи; а и данас се по нѣму суди и на нѣга се суд позива и ослоня, с тим израженіем: „као што є свети Петар одсудіо.“ Премда у законику нема спомена о Владики Петру првом, то се из самог данашнѣг употребляваня види, да є Законик од Петра I. у договору са свима главарима састављѣн. Овай є законик и више надопуняван, а томе свѣдоче и данашня позиваня на неке точке законика, кое се и у актама судейским од 1804. год. налазе. Я више добити ніесам могао. Да су Црногорци и од старіег времена законик имали, то є вѣроятно; али разним преобратима и коекаквим промѣнама морао є пропасти, те би могло лако то исто и са овим бити, чему є доста едан пожар, пак є све пропало, као да га ніе ни било.

Тим више вріедно є овай закон на свіет издати, што є он састављѣн у оном мѣсту и од оніе люди, кои свою законитост на природном темелю осниваю, кои по своіой природной зна-

ности и витежству ціене и чоечност; кои ніесу саставляли за другог него за себе; кои ніесу исти закон правили у богатой и изобилной палати, већ на камену и у камену, и цѣнећи себе, цѣнили су и сав народ, и знаюћи и почитуюћи правду за се, знали су и почитовали правду и за народ: он данас Црногорцу, а Црногорац сютра нѣму.

У просвѣштеной Европи саставила є свака земля и држава за свой народ, а не народ за се, законе, те ови закони имаду такве параграфе, кои по ћуди поединіе людій састављени бываю, те є свуда за сиротиню и неяч остављѣна и крѣпко установлѣна сирова батина; а Црногорци, слободни юнаци и гласовити витезови, увели су темельну равноправност, те сирово колѣ недаю ни сиротиньи ни неячи, већ сваком и за сваког еднак суд и за свою кривицу плаћа само тако звану глобу илити плаћанѣ.

Европа є клицу просвѣте у своим околинама развила и исту преніела и у друге части свіета, и ню видимо у просвѣти напредну; но како у чему. Ми видимо у овом малом земном кругу, како су све манѣ или веће државе предузеле други илити препородни вид и правац у свакой струци земальског управляня, набацивши старе обичае, просте уредбе и законе, те кроз течае дулѣг простора времена на самом скоро теоретичном полю сновале су и сад сновати непрестаю политичне, судейске, просвѣт-

не и друге реформе, несматратраюћи нимало на то, да ли су такове сходне духу народа и духу времена. Ово ако неузмемо у цѣлости за све државе, а оно можемо слободно у већини, а најпріе пак оно, што нам под носом лежи. — Без повраћаня на протекша за неке гране одвеч жалостна времена, односећа се на угнѣтаванѣ и лишаванѣ правог политичног народног живота, видимо и у само данашнѣ вріеме, шта є народ и на што є доспіо средством идеалног скапаня узимаюћи оџе єдинствено закона; увиђамо, кад мало далѣ разаберемо различна народна стања у колико се на далеко теорія заборавила и забраздила преко саміе положеніе граница природе; преко нѣног најстаріег права прегазивши и оставивши га под петом, коя є најпослѣ одузела оне првобитне законе, кои су у матери природи зачети и узрастли. Таково є вріеме приспѣло, у ком поєдини људи сачињаваю народ, они га заступаю и ньим поступаю по своіой вольи. Народ є постао онакав сужань сліепила, за каквог га природа створила ніе. Роџен чоек, одма у коліевци постає робом, кое га до гроба прати, као гоџ и уловљена звіер, коя у кавезу по вольи поєдиног чоека, живи и преживи у непрекидном очекиваню и жељи и наданю за слободом и за боља времена. Но опет сваки народ нетрпи робства, но оће слободу, кою іош у повою из слободніе груди витежке майке райско мліеко сиса; над оваким небо не плаче, већ се сміе и свуд му

помоћником бива. Он расте, живи и наслађује се лучом овог свіета, сазріева без препона педантизма и самовольства, те слободан с собом, вѣран природи, вѣран правди, достоян задатку и опредѣленію чоечства, преживи віек и потомству предае добри и спасоносни аманет: он са законом, а закон с ньиме живи, и заедно су срећни єр су скончани онако, како є природа опредѣлила. —

Закони су за сваку землю и држави не само сходни и упутни, већ управо нуждни, будући без овіе неби могла обстати правда, нити би неяки од силнога могао имати заштите и помоћи, да своє право од природе му оставлѣно и свою сиротиню безопасно ужива. У сваком чоеку узаконѣна є правда у срцу, у души, у чувству. Они су закони найпробитачніи и у себи найправедніи, кое народ по своим потребама и своіой непристрастной жельи и вольи састави да се правда строго наблюдава и обдржава; но како ће онѣе правда успѣти, ће самовольство влада и правду ячег и неячег подкида? — У обширнія претресаня ніе од потребе упуштати се, будући су подобна у пространіем и ужем разлаганю довольно позната.

О СУДЦИМА и СУДУ.

Пріе но што се дође на сами законик, вріедно ће бити описати, ако и у кратко, судейске поступке и други ньіов начин, ког они при том употребляваю. Начин судейског поступка описуе Болица у години 1612. и вели да код Црногораца нема тѣлесне казни него да плаћаю глобу, ков ясно свѣдочи, да они ово іош од стари времена обдржаваю. Он вели: »Црногорци немаю тѣлесне казни, као што то Турци над Христянима употребляваю, кои су под ньіовом области, него за свое преступке плаћаю своме Войводи тако звану глобу.“

Будући е Црна гора раздѣлѣна на наіе, а наіе на племена, то свако племе имаде за се свое судце. Судце ове како у пређашнѣ тако и у саданѣ вріеме бира сам народ и то свако племе за се. У ни едном племену, неможе бити из другог судац, него од оног братства, ков племе сачинява. Исто тако како у особама за суд, тако и за право суденя, немогу се судци другог племена міешати. Сваке године бива збор илити скупштина, ков бива на сами Василѣв-дан, ђе се на ново договараю и бираю судце; ер е

код народа тако узаконѣно, да неостаю єдни те єдни, нити да може єдан имати првенство над другим, већ да иду на измѣнице: ове године єдни, а до године други. Ніе такођер дозволѣно да могу бити неколика брата у суду, до само єдан између све браће, па ма њи било колико му драго, будући се оће узима право редовности по породицама (фамиліама.) Изузети се оће може само онай, да неможе судцем бити, кои є порочан и познат као неваљо чоек, ер зато є избор, да се између све браће изабере найпоштеніи, а при том найпаметніи и найразборитіи.

Овакове међусобно од племена изабране судце, Владика као господар землѣ само потврди и призна избор судія, нити он може Црногорцима као слободном народу икога силом и преко волѣ народа т. є. оног племена ставляти ког оно племе нежели и неоће. — Свеколике манѣ преступке, спадаюће на суд, рѣшаваю ови у племену судци, нити о овоме иком далѣг извѣстія подносе.

Случили се пак, да є судац у чему погрѣшіо, или да є непоштен, или неспособан за суд, или неправедан при суденю, то га оно племе само своіом влашћу и своим правом из привременог званія и пріе обично установлѣног рока збаци, а другог сложно и договорно изабере и на мѣсто прв$_{o}$г постави; иза овог до-

ставе своме Господару од све землѣ да га потврди и призна за судца.

Као што є већ речено да мале преступке сами рѣшаваю, без дальнѣг питаня и извѣстія; то за веће преступке, кое увидећи да ніесу кадри сами рѣшити, онда иду државноме владаоцу и врховном суду илити савѣту (сенату) кое є пріе обстояло под именом „врховно правителство,“ ђе се све конечно рѣшава. Рѣшаванѣ и у самом врховном суду неотеже се никако дулѣ од єдног дана, узимаюћи у призрѣніе, да люди неби много дангубили и пренебрегавали свое домаће послове; а у том се гледа и на самог кривца да не би морао много плаћати и трошити. Єдном ріечи, сав се суд и сами врховни тако обрће и поступа као єдна велика породица. — У старія пак времена, ови су земальски главари скупляли се на обично саборно мѣсто само на извѣстно вріеме, и то кад є потреба и обштенародна нужда у столичном мѣсту државног Господара, те би ту све веће послове за неко вріеме рѣшавали; послѣ пак, почем се народна дѣла свршe, полази сваки главар у свое племе.

Будући овай народ у прећашнѣ вріеме, као што сам законик показує, ніе никаква пореза плаћао, нити су судци и поглавари икакву опредѣлену плату од народа имали; то главари и судци овог народа привезани су к землѣдѣлію и другим домаћим на землѣдѣлца спадаюћим

пословима, као и други Црногорац. У вріеме пак, кад є нужда да се суди, онда иду судци на оно мѣсто, или давуџіе дођу к њима, те ствар ріеше, и обршивши свою судейску дужност, повраћа се сваки судац на свой домаћи посао. Губитак времена, илити дангубу, намири се тиме, што кривац обично плаћа за свою погрѣшку, или ма кои преступак, глобу. При оваковом поступаню знаменит є карактер црногорског народа, кои недопушта никакве тѣлесне казни, предпочитуюћи той смрт. Народ црногорски ніе унапредіо се с просвѣтом и цивилизаціом, као што су остали европейски народи, али є остао непомичан на првобитном светом закону природе и нѣга се строго држи, сматраюћи да є тай єдан од Бога, и тако правичан и чоечан, — за люде, ђе су люди, люди, а не безсловесна животиня. Сама є природа њіову душевност развила и обдарила ій є богато чувством честности и чоечіег поноса; а не онако, као што є данас по осталим мѣстима уобичаєно: ударити то поштеним, то непоштеним людма срамотне батине, шибе и друге за чоека непристойне и чести га лишаваюће казни, кое га и најчестніег чувства лишаваю и дає повода, да од најпоштеніег чоека постане хуља, разбойник и другог сваког рода злочинац. У овом є црногорски народ, и ако є као што се вели на зад заостао, утекао напріед, кое ясно освѣдочава да у нѣму витежки карактер мѣсто постояно имаде, и знаде уважавати чест и

свою слободу, коя му више ваља но сва богатства. Црногорац воли сву свою сиротиню изгубити, него срамотно и црним образом међу своіом осталом слободном браћом живити. (У само мое вріеме и то 1847. мог бавленя у Црнойгори доживіо сам єдан примѣр чудноват, ѣе є єдан Црногорац само рекао међу людма да є удариo другог єдног Црногорца, пак га є овай послѣ неког времена убіо и у турску землю побѣгао.)

Мора да є црногорски народ и од вріе имао свой законик; но као што сам на прво рекао, по свой прилици є пропао, будући се обично код ньи такове и друге ствари у єдном егземплару чуваю и држе. За оно вріеме, док се не би списао законик, они би судили по чистой савѣсти и здравоме разуму, кое Црногорцима неоскудѣва. — Педантизам они никако нетрпе, нито своя дѣла, ма она каква била, не отежу, већ све брзо и лако обршую, кое и при суду наблюдаваю.

Почетак суденя.

Кад се већ єдном састану давуџіе и дођу на опредѣлено мѣсто, ѣе су се и судци сабрали, онда се починѣ овако: судци посѣдаю (па макар на трави или каменю било) а давуџіе стану пред ньи (давуџіе су обе тужителне странке) те изяве свое давіе (тужбе) пред су-

дом. Пріе свега рече єдан од судіа, да говоре по реду, како ће они моћи єдног и другог, разлоге разабрати. По том єдан између давуція предузме своју давію казивати, а онай га други стрпљиво слуша, нити му се опет ни у єдном случаю допушта од стране суда уплетати се у говор онога, кои є почео, или већ изявлюе своју тужбу. — Разлаганѣ тужбе ма колико отегнуто било, судци немаю права прекидати нѣгове разлоге и доводе, с коима он своє право и доказателство засвѣдочава и засвѣдочити тражи, него слушати доклен ніе све изговоріо, премда се често ови разлози у подобности неког дѣла повѣстничног отегну. Судци, почем є овай први давуція све своє терете изявіо, упитаю, да ли іош што има казати; ако рече, да нема, онда се рече оном другом да своју давію каже. Кад већ и овай послѣдньи своју давію каже и обширно како он зна изяви, онда се (ако су и свѣдоци) упитаю, да ли се сваки са своіом странком слажу у изложеной тужби. Свѣдоци на то изяве ствар како є и како знаду. Судци и по други пут упитаю давуціе, да им іош што ніе остало, што нису казали, и кад се већ и по други пут ньиовим засвѣдоченѣм увѣре да ніе ништа остало неказано, онда реку како давуціяма тако и свѣдоцима, да се макну на страну, док они сами све по танко разаберу и разсуде. Удальивши се ови, предузму судци од обе странке претресати ствар и договараю се, како би право би-

ло, и што є кои скривіо, колика ли одсудина и глоба да се одсѣче. Кад су већ договорно и по савѣсти ствари развидили, изреку и пресуду, пак онда позову пред себе давуџіе, те им єдан од судія рече: „Ми смо разабрали све по реду како є, и нашли смо за право да кривац овом правом плати толико одсудбине, — а глобе земальске толико.“ Или у случаю друге какве давіе, ђе се тражи од обоице, кои є крив онда рече єдан од судаца илити обично најстаріи између њи: „Нашли смо да є тай крив и да плати толико.“ Ако ли є ссвар малена, онда се само плаћа одсудбина а глоба не. Случили се пак, да су обоица криви, онда обоица плаћаю глобу, а одсудбине нема; само се толико пази, да кои є више крив, више и да плати. — Глоба се обично подіели међу судце, кою они сами и сабираю. Може више пута допасти од оне глобе и случайно десившем се главару ком; єр такав є обичай, да ако кои од главара случайно приспіе на кметованѣ, то онда и он имаде діо од глобе, као и други мѣстни судци. Но поради овог новодошавшег пришлаца, глоба се у одсѣцаню не повишава ни за пару.

О одсѣцаню глобе.

Глоба се одсѣца у таліерима, или цекинима (дукатима), но будући код њи, да како єдног, тако и другог одвећ мало имаде, то се онда узи-

ма у стоки, житу, оружію и т. д. Обично се при овой уцѣни пази, да се ствар равлогом и по правди, а и савѣсти уцѣни, како не би криво било ни за кривца, кои плаћа, нити за купца, кои ствар купує. Оружіе се понайвише узима у залогу, и то се нађе єдан, кои положи новце за одсѣчену глобу или одсудбину, или, ако є одсуђено, и обоє, те кривцу остає на волю, своє оружіе до уреченог рока одкупити. Судци сами одсѣку и добит, колико и за колико времена да даде ономе, кои є за нѣга положіо глобу и одсудбину. Имаде ій опет, кои за кратко врієме и неће добити да узимаю. — Ако овай кривац свою залогу до уреченог рока неодкупи, то онда, што дулѣ залога лежи, већа и добит расте и т, д. Ако ли кривац имаде свога сродника, да за нѣга положи глобу и одсудбину, то онда ліеже ствар о залаганю оружія, и онда се глоба узима и у манѣ, но што є одсѣчена; али одсудбина мора се точно намирити. — Догодили се пак, да є кривац поради свога преступка, толико одсуђен, да тек залога своіом ціелом вриедности едва намирити може глобу или одсудбину, то се онда залога, на мѣсту прода, и при таквой прилици одма се нуди близика кривца, ако ће купити и то маньом цѣном, но што би ма кои други несродан куповао; зашто, по земальском обштем праву и обичаю, такова куповина спада на близику, или ког му драго ближнѣг сродника. Нема ли близика да то одкупи, то онда остае на вольи ку-

нити и другом Црногорцу кои оће; али опет свагда ономе, кои е овоме ближіи. Ако би што више оружіе изніело по уцѣни, но што е глоба и одсудбина, послѣ учинѣне продае, онда се сувишак кривцу поврати — и с ньим се непоступа строго, нити насилно, већ управо братски. Суд ніе никад таян, већ яван, да сваки знаде, како е суђено и осуђено. Случили се, да е, преступак тако велик, да иде на по или ціелу мртву главу, да неможе оружѣм подмирити, онда иду судници или прецієвдіе на нѣгову баштину, (Grund) те прецѣнивши продаду, по оном начину, по ком и више поменуто оружіе. Єли пак тако сиромашан, да нема чим платити, онда га затворе у тавницу, те стои под затвором за ціело одсуђено вріеме; а Владика му дае зато вріеме рану. (Сваком владаюћем Владики оставлѣна су од послѣднѣг црногорског Княза Ђурђа Црноевића, многа добра, но не личности ког Владике, већ за оног кои влада и управля народом, да од тога живи, а од народа ништа да неузима.)

О тайной покрађи.

Тайна покрађа може често бацити сумню и на правога; но Црногорци имаду и томе ліека, како се истой може у траг ући. Нестане ли или се украде коме што гођ, те неможе да сазна свога кривца; Црногорац тражи свою покрађу средством сока и сочбине. Соке онай,

кои знаде за кривца крадене ствари; сочбина є дар или новац, кои се обећа соку, да каже или пронађе кривца илити тайног крадльивца. Сочбина се по правици неможе већа ни давати ни обећавати, но што є украдена или изгублѣна ствар вріедна. Тако онай, коему є ствари нестало или є украдена, огласи у єдно или друго племе, или ће му драго било да може сока наћи и обећа толико и толико сочбине, ко ће му казати, ко му є ствар украо. Сок се често нађе и тайно докаже ономе пои му є обећао сочбину, ко є ствар украо, у кога ли се налази. Овай одма нађеног кривца к себи дозове и каже му на ліепи начин, како є он ствар украо, него да то поврати и да даде сочбину да неиду сва троица на суд. Кривац ако види, да му се сасвим у траг ушло, подмири сочбину и поврати или подмири украдену ствар; ако ли се неће да одда, онда иду сва троица пред суд. Пред судом почне тужитель свою давію изявльивати, и почем є свуколику изказао и све разлоге навео, а кривац се брани и неће никако да се одда, онда суд иште да изиђе и сок на сріеду. Сок до овог часа іош непознат изиђе на сріеду и почне кривцу у очи казивати и расясни свеобширно и точно, како є он ствар украо, с ким є біо, куд є одіо и т. д. те му тако докаже да кривац све призна. Кривац признавши све, рече: „Я єсам крив — и ето суда, пак што є право и што суд за право нађе да платим.“ Будући да код Црногораца

ніе сок найпоштенія особа, то се од таквога заната многи мичу, и често се случи и ако найточніе знаде како є ствар украдена, неће на сріеду да изиће пред судом, или ма ће пред людма. Саслушавши суд разлоге и доказе на кривца, изрече одсуду, по коіой да плати сочбину и ону крадену ствар као одсудбину, а преко овог и земальску глобу.

О кривцу кад на суд недоће.

Кад се обтуженик позове на суд, те недоће на уречено вріеме, онда се пошалѣ єдан чоек по нѣга, а у новіе вріеме обично перяник: тужитель га пак код суда очекуе, коему ако буде крив, мора све трошкове платити, а сувише тога перянику или ма кои други біо кои є ишао по нѣга да доће пред суд, путвину. Путвина є одсѣчена, и скоро се знаде за свако мѣсто колико се плаћа. (По Вербеціушу, као што то или што су у Загребу за правило постановили, да вечером иду са свіећом, те га зову три пут да се суду представи. То є заиста сміешно, и чоеку се неда овакова педантерія вѣровати, док не би своим очима видіо; али бадава, то жива истина да се тако поступа.)

О ніеканю или одрицаню при суду и клетви.

Кад тужитель на суду неможе да докаже обтуженикову кривицу и да обтуженик неће

никако да призна нѣгове разлоге, противусловећи са своим доказателствама свима разлозима од тужителя наведеним, онда суд опредѣли, по разлозима давуџія ономе, кои се види да вѣроятнія доказателства имаде, да положи заклетву, или давуџіе саме између себе єдан другог нукаю да се закуне. — Кад е већ єдном опредѣлено кои да се закуне, оида иду обоица у цркву с єдним судіом, ђе давуџія давуџію куне како он найстрашніе знаде. Да би ова клетва била вѣроятна и основна, иште се, или сам давуџія и клетвеник изяви, да ће се заклети на своє синове, на браћу и т. д. ер сама по себи особа неможе толику важност клетви дати, као иначе. — Кад су већ дошли у цркву онда клетвеник узме крст оберучке и клекне пред ковчегом ког светителя, или пред крстом и иконом, полюби крст, а овай му други говори ріеч по ріеч: „Тако ми овог часног крста, и тако га се неодрекао, и тако ми непомогао Бог и свети Иован и свети Петар, и тако се неразгуба и тако ми свака срећа наопако не пошла мени и моіой браћи и моіой ђеци, и тако ме непоразіо Бог и свети Иован, колико сам я ишта крив, или што о томе на бієломе свіету знадем и како право говоріо тако ми помогао Бог,“ и т. д. Случайно да би се овай криво заклео, то онда остае вѣчно под именом кривоклетник, нити му се онда унапріед игда ишта вѣрує, него га превиру и грде га са именом кривоклетниче. Иначе пак

кад се праведно заклео, онда га тужитель више неокривлює, него му вѣрує, или у случаю сумнѣ рече му: „Гріех му на душу.“

Осим ове заклетве вуче се и врућа из огня мазія, и то мора особито велика ствар бити, за кою окривлѣник оваковом страшном искушенію подпада. Мазія се ова усяи, пак є голом руком из огня вади.

Поступак са женама.

Жене су скоро код Црногораца од сваке казни слободне, ер и ако што скриви, то сам муж одговара, (будући є жена мужу строго подложна и мора скромно у свему свога мужа слушати, ер се држе правог србског обичая строго, а ништа манѣ и дарованог права Адаму) за ћер одговара родитель или за сестру брат. Догодили се пак, да и жена какво велико преступленіе учини, ков засѣца до саме мртве главе, онда є за ню пріеки суд, т. е. ставляю ю под гомилу. Црногорци неудостояваю жену оним оружіем убити, коим се люди убіяю, предразсуђуюћи да би то срамота била убіяти ю пушчаним прахом и оловом, будући она ніе зато, да се оружіем брани, нити оружіем на ню насрће. (Зато, кои би случайно біо у опасности да погине од кога, нека се само заклони за женску главу, пак га убити неће, све да му є найвећи непріятель.) Женску кад одсуде на смрт, онда се окупи све племе, те ю

бію каменѣм, док ю неубію и каменѣм неватрпаю, и по том се та женска смртна казан зове „под гомилу“. (Овай є обичай вальда од најстаріег времена остао; но за четири године мог бавленя овакова се одсуда случила ніе, и по том сва є прилика да су ово случаєви такви, кои се у сто или двѣста година єдном догоде.)

За дѣцу

Недорасла дѣца до чоечіе добе, ако учине какву погрѣшку, то отцеви или майке за ньи плаћаю како глобу тако и одсудбину, полагаюћи у томе да су родительи криви, кои свою дѣцу ненаставляю на добри и поштени пут.

За свештенике.

Учинили поп какав преступак, то он за манѣ преступке спадаюће под глобу и одсудбину плаћа као и други Црногорац. Єли пак велики преступак, онда се скине с нѣга свештенички чин — а браду ніе од потребе бріяти, почем ни єдан такову у Црнойгори ненози, пак се опет с ньим као и са осталом браћом поступа.

За иностранца.

Сваком иностранцу, ма он біо какве боя, или бѣгунац, или да є какво му драго зло у

страной држави учиніо, тай код Црногораца не подпада под никакав суд, нити опет у подозреніе, него као у слободной земльи, ако се жели настанити, ужива иста земальска права као и Црногорац. Учинили какво зло, а ніе привезан као урођеник земальским законима, онда му се само одкаже задржаванѣ у земльи, и стои му слободно поћи од четири края свіета у кою оће страну државу.

О страном пліену.

Узме ли се пліен из сусѣдне државе, ђе є вѣра уважена и іош преметнута ніе, тад се пліен повраћа, без да се узима глоба или одсудбина. Узмели се у врієме рата кад є вѣра прекинута, онда нема мѣста ни права онай, ком є пліен узет код суда црногорског тражити.

ЗАКОНИК

ОБЩИ

ЦРНОГОРСКИ и БРДСКИ

ВО ИМЯ ГОСПОДА СПАСА НАШЕГО

ИСУСА ХРИСТА, АМИН.

Находећи се ми главари и старешине и остала браћа наша из сваког племена и наше слободне области Црнегоре и Брдах на единокупни сабор и вiећу у манастир Цетинѣ 1798. года Октомвра 18 дне, сви единогласно и договорно установисмо закон, по коему се напріед можемо владати и управляти на изглед прочіех народах от свѣта, а то како ниже у 33. точке саборно учинѣноме по реду изговара:

ПЕРВОЕ.

Призиваюћи великога Бога у помоћ и на обрану нам, потврдисмо едним гласом свиколици писмо наше Августа истога числа, то ест,

на ден Преображенія Христова на 1796 года на Цетинѣ учинѣно, кое се при овой кньиги находи, и тако у истоме писму свакога издайника вѣчноме проклетству и анатеми предасмо, и от сваке чести и поштења братскога испустисмо, тако и у овом садашнѣму потврдисмо и сувише рекосмо, да таквога общенароднога крвника и вес нѣгов дом између нас искоренимо и да от нѣга никога неоставимо.

ДРУГО.

Будући єдинство, мир, тишина и сваки добри поредак ніе могуће уздржати, ако сврху влога и самовольнога чоека, не би кастига било, тога ради рекосмо и вароку учинисмо, ако по данас Црногорац убіе брата нашег Црногорца ол Брђанина, или Брђанин Црногорца, без иедне кривице и нужде, него от силе и опачке, да се такови убоица неможе никаквим благом одкупити, но ако се ухвати, да буде обѣшен, ол' каменіем побіен, али огнѣм из пушаках равнесен.

ТРЕЋЕ.

Ако тога убивалца не би могли ухватити, него би изван наше границе у туђу землю побѣгао, то нѣгово имуће, да се има све, од мала и до велика проціенити и од тога половину дати ономе, коме буде зло учиніо, а другу половину за глобу земальску узети.

ЧЕТВРТО.

Такови убоица и земальски непріятель и крвник да никада повратка на свою старину ни у друго мѣсто међу нама имати неможе, кои ли би Црногорац или Брђанин, тога злочинца приміо и код себе држао, или га пратіо и браніо, или таіо и неухватіо, пошто чуе и разуміе злочинство што е учиніо, таковога еднако ћерати и кастигат како и самог убивалца, будући се нѣгов друг и бранитель учиніо. По чему зли люди, кад не буду имати бранителях, неће имати якости чинити зло, како су се научили, а бранитељи неће злочинце бранити, када за ньих стану плаћати и суду одговарати.

ПЕТО.

Ови рукоставник и убоица ако би се икад у коему драго мѣсто ухватити или убити могао, то рекосмо, да га найкраньи Црногорац или Брђанин еднако убити може, колико и они, коему е он брата убіо, и тако да се пребіе вдан за другога, а прави да неможе мѣсто крвица платити.

ШЕСТО.

Ако кои пушком или ножем рани кога у свађу када се инадом и прицом око чеса заваде, то да се имаю пред судом довести и да суд с

почетка развбере све по реду, кои є започео инад и свађу, за кою ли ствар и нужду, и кои є зачео први бой чинити и оружіе прихватати против своега брата Црногорца. У вріеме, када може суд развсудити такове ствари и више и када є забранѣно да се нечини бой, и самовольна освета, тако даклен познавши све како є било и колико се кои у кривици находіо, кметовати рану прама чеса буде праведно, развбираюћи и остале од єднога или обоице учинѣне сагрѣхе поставити кастиг, ђе се пристояло буде.

СЕДМО.

Кои Црногорац оружіем или дрвом или каменом удари, и рани на правду Божію кога од силе и опачине, да се юнак назове, ђе прилике и потребе от юнаштва ніе, на таквога да се рана и глоба двоструко суди.

ОСМО.

Ако пак кои удари брата Црногорца ногом или камишем, такови да плати за онай ударац цекинах педесет, ако ли га они убіе, пошто буде ударен, за нѣга да поговора ніе, колико ни за лупежа, кои у крађу погине.

ДЕВЕТО.

Могло би се догодити, да се коме пушка омакне, или коим другим начином да нектећи

чойка рани или убіе, како се то на многа мѣста догађало, но таково зло пристои судом лічити колико се може болѣ учинити.

ДЕСЕТО.

Ако кои убіе чойка напастника врху себе бранећи се и заклиняюћи га Богом, да се от нѣга проће, а он неуступи, него преко тога погине, и то зло валя судом лічити, како и оно неотице учинѣно.

ЄДАНАЕСТО.

Кои чоек узме туђу жену иза жива мужа или ограби ђевойку, кою му небуду ђевоячки родительи оли свойта и близика ђевоячка, коя родителях живіех нема по обичаю и закону архипастирскоме, такови да се има ђерати, како беззаконик и грабитель туђе дѣце и да му стања у нашу землю ніе, а нѣгово имуће, да се проціени и развдіели, како и онога, кои самосилно чойка убіе.

ДВАНАЕСТО.

Кои поп вѣнча чоека с женом иза жива мужа, али с ђевойком ограблѣном на силу, или с другом, кою закон недопущае вѣнчати, такови да будет лишен свещенства и прогнан из нашега общества безчестно како беззаконик и

проклети хулитель закона Божія и како губитель душ христянских.

ТРИНАЕСТО.

Ако лупеж погине, али се ранни идући у крађу, да за нѣга поговора ніе, будући сви договорно рекосмо, да га сва земля біе еднако како и Рукоставника.

ЧЕТЕРНАЕСТО.

Коя се лупештина нађе од пріед него ли е вѣра и зарука међу нама на Цетинѣ 1796 на Преображеніе Августа 6 дан утврђено, такве лупештине да се имаю судити по староме обичаю, а што се пак нађе у ово вріеме од стеге и преко вѣре и заруке до сад украдено, оли што по данас кои лупеж украде, то да будет извершено како сетенціа наша прошлога годишта на Госпощине учинѣна прошлога изговара; то ест за говедо мало оли велико, осудбине цекинах дванаест, а глобе земальске цекинах десет. За едно улище челах равним начином, како и за едно говедо и осудбина и глоба да се има судит и подмирит.

За брава малога или великога осудбине таліера пет, а глобе таліера десет. За покрађе из куће, оли из обора и остале различите лупещине, разбираюћи едно по едно редом и ціенећи, колико коя ствар асприх валя, пак на

према ціене поставити приличну глобу и одсудбину, на примѣр речи, коя ствар ѳдан грош ваља, на то нека буде осудбине грошах пет, а глобе грошах десет.

Ово се разуміе за сваку покрађу из куће и ивван куће украдену и понешену, не спомињући дѣте лудо, кое би што од дѣтинске лудости учинило, оли друго челяде, кое нема чисте свіести и памети.

ПЕТНАЕСТО.

Кои чоек хоће по данас продавати кућу или баштину или виноград или метех и дубраву, или остало свое недвижимо имуће, нека найпріе пита и понуди свою близику пред сѣдоцима, пак ако не би кћела близика купити нека понуди мергинаша, то ест раздіоника од баштине не би ли он ктіо купити, тада слободно нека продае кому може у свое село или у свое племе, само валя да учини кньигу найманѣ пред три поштена чоека, или сѣдока, како є близику и мергинаша нудіо и како они ніесу хотели, или ніесу могли купити. А кои буде кньигописац нека свое име и презиме подпише, такођер годиште и ден од мѣсеца да се чисто знаде и када є кньига писана и на кое мѣсто, пред коима именом и презименом сѣдоцима, од коега су племена били сѣдоци и како су ови подписали, или неумѣюћи писати, крсте учинили за више вѣроятіе, како є продая по закону

учинѣна и подпуно плаћено, а инако куповица неможе бити.

Ово се говори по данас, за оне, кои хоће што куповати, а не за оне, кои су до сад куповали.

ШЕСТНАЕСТО.

Сваки, кои има што искати, или дуг, или повраћу, или преузам и пліен, или кою штету и похару, или осталу малу или голему ствар, нека иште судом и разлогом да буде помирен, а сам да узима, ништа, без руке суда, ако ли непослуша кои, би ће подложен глоби и кастигу према нѣгове кривице, колико заслужіо буде.

Будући све ово више писано саборним договором учинили, и опет на данашньи Августа 17 ден, а 1790 года всеобщим собраніем нашим разгледали и потврдили, за потребно судисмо приставити ниже слѣдующег правила:

СЕДАМНАЕСТО.

Знаюћи да найвише зла и крвопролића у нашой земльи с лупежах бива и да су томе найвише родитељи криви, кои изпочетка нехоћею свою дѣцу с добрим дѣлом воспитавати, и ни у страху Божіему содержавати, него их іошт нѣкои уче и силую да туђе имѣніе грабе и краду, и да свако зло и беззаконіе чине, ка-

ко што су и ови чинили, тога ради рекосмо и с овим капитулом стабилисмо, кои лупеж по данас украде вола или коня у коему драго мѣсто у Црнойгори и у Брдама, или у Приморю нашой братіи и пріятельма, кои се находе у цесарокралѣвской земльи и держави, да се такови лупеж има прочерати еднако како и убиваоц кои самосилно без сваке кривице человѣка убіе, будући када украде туђега вола или коня, он сву челяд од онога дома уцвіели, више него едно челяде да заколѣ, а особито сиромаш, коя другог коня ни вола нема, нити су вріедни стећи да таково купе, но да продаду бащину или друго сиромашство и иманѣ и тако да остану без ничега за прибавит животинѣ, без коега живѣт немогут; ако ли лупеж по данас украде брава, или кою другу ствар, коя валя као еден брав, то за први пут да има платити како у четернаестом правилу говори; ако ли се пак и други пут у таковой крађи нађе, да се има судити и кастигат, како и они, кои самовольно убиство учине, зашто се већ лупежи трпѣти и подносити немогут, даклен нека сваки у будуще знаде, що га допанут хоће ако се у лупештину обрати; а родитељи нека свою дѣцу уче да с миром стое и нека се не лакоме на лупештину, кою су се научили ести од туђе муке, што им синови доносе, такођер и сваки домаћин от куће, нека свою браћу и челяд на добри начин наставля и учи да зло не чине и туђе не краду, ер и онако

би ће им жалост, када кои за злочинство буде от суда кастигат.

ОСАМНАЕСТО.

За садржати с Приморцима мир и тишину сусѣдску, кое приноси на обое стране взаймну корист и срећу, забранюе се свако самовольство и освета. А што кои Црногорац имаде од Приморца искати, то нека иште по путу суда, ер иначе би ће подложан кастигу; на исти начин, кои би међу нама смутню чиніо или зло у Црнугору и Брда приносіо што се тиче до мртвих главах, кое су неки Приморци нашим дужни, и то нека стои како и ньіове главе и ранне, кое су наши ньима дужни и у толико биће вріеме да сваки судом одговори, и да плати, колико се кои дужан находи, само нека од наше стране заћевице и самовольне освете не буду, коя може на непослушног кастиг и теготу навести; а Правителство, кое има от свіех нас поставлѣно бити, да управля общенародне после, биће у дужности зато и све остало што би се посад догодило, мислити; даклен и сваки Црногорац и Брћанин нека се спомене да сам по себе без питаня суда и правителства не чини.

ДЕВЕТНАЕСТО.

Познато е свакоме да пазари служе за корист народа и да се без пазара живити немо-

же; али и то нека сваки знаде, да они имаю бити мирни и слободни без сваке смутнѣ и кавге, на исти начин како и црква; но будући неравумни народ по своему самовольству нити едно, нити друго пази, него найвише инате и прице и кавге пред црквом и на пазаре чине, от чега не само пазари остаю у смутньи и народ жалостно враћа се натраг без своега удовольствія, него црква Божія находи се поругана и обезчесћена, зато и сам Бог пошилѣ кастиг на такови народ, кои беззаконо у едном влочинству и мрзости живе, зато рекосмо и темељито стабилисмо, кои Црногорац или Брђанин по овоме нашему састанку и договору ваћеде пред црквом или на коему драго пазару инад и кавгу, да се има такови хватат и суду земальском предават.

ДВАДЕСЕТО.

Ни еван народ неможе бити честит ни срећан, у коему законитога суда и доброг правителства нема и ни едно правителство без помоћи народне стояти неможе: зато дакле сви народи на свіету, на свако годиште даю у общу мирію, порѣз, колико є у коему мѣсту и држави речено; а то не даю за друго, него за саміех себе, да се на оне новце држи правителство и судници и войска, коя ће их од непріятельске напасти бранити и чувати от свакога злога и опакога чоека, да они могу мирно

и без свакога страха свое после оправляти, и спокойно у мирноћи живити. А то є и нама од найвише потребе и тако учинисмо да свака кућа дає на годиште парах илити динарах шездесет. Будући наш Преосвящени Господин Митрополит и Кавалер Петар Петровић найпрви дао цїели доход от свїех вемалях цетинскога Манастира, кое се находе у Синачки читлук, и ове новце да има сваки кнез с главарима от свое кнежине сваке године сабрати и на ден рождества пресвятія Богородици у Манастир на Цетинѣ и ђе правителство буде доносити и од правителства писмо узети, кое он може у свою кнежину приказати, нека сваки знаде како є и колико новаца предао єст; а на ове новце биће садржати люди, кои ће по законима судити.

ДВАДЕСЕТ ПРВО.

Находи се међу нама людих, кои често за малу ствар позову другога на мейдан, али неће да дѣле сами юнаштво, него єдан и други кликуе и купи войску, све што више може, пак ето мейдана из пушаках, доклен начине по толико носилах и закрве народ, да се и њиова дѣца колю, а мегданџіе на страну здрави и весели, нити кои чини ни приступа, ђе може погинут.

Тога ради нека сваки знаде ако се по сад нађе такви мегданџія у нашу землю, биће ка-

стегом от суда земальског и от свіех нас ћеран како злочинац и возмутитель народа.

ДВАДЕСЕТ ВТОРО.

Када судци сѣду на свое мѣсто судити, ствари по ньиховоме разуму и разсужденію подносенѣ, прво: валя да се спомену. што они гласом народа по вольи Божіей за судце и управителѣ поставлѣни есу. а не, како наемници, но како отци и брави любительи отечества.

Друго: молити се Богу, да им даде просвещеніе разума и силу мудрости, за познати, што е праведно и свето и богоугодно.

Треће: пазити свое обѣщаніе и заклетву да непреступе или по хайтеру суде, него по правици, малому како и великому, ербо суд Божи ест.

Четверто: слушати едне пак и друге стране разлоге редом и недопуштавати прсте олити ріечи давуџіе да едан другому у ріечи улази и прекида говоренѣ, него када први изговори, нека други начне говорити, и нека обоица говоре тихо без ината и вике, како може писар и сваки судац ньиове разлоге записати и разумѣти, а ће потреба буде, коега припитати, да опет каже, што ніе први пут чисто изговоріо, или, да ніе заборавіо што казати. то нека едан судац пита, а не свиколици, и пошто обіе

стране на пуну волю изговоре свеколике свое разлоге, тада нека се уклоне, за учинити судцима мѣсто слободно да они могут све по реду чисто разабрати и сентенцію праведно по начину учинити, коя ће се давати ономе, коему се пристои; а друга еднака при канцелари управителства у записну кньигу оставляти.

ДВАДЕСЕТ ТРЕЋЕ.

Ако кои судац зачне кога у суду судећи бранити, немоћи доказати разлога и правице зачетая брани и неразбираю мисли свое дружине, него само да се нѣгова ріеч брои, а не другога, кои правіе мисли имаде, и ко больи разлог о правици доноси, такви отвара себе и каже, да є хайтерія, митник и возмутитель суда, а не истинити судац и правитель народа, зато има бит не само прогнан и лишен вѣчно сваке главарске чести и поштеня, него и сувише подложан жестокому кастигу, такођер и они, кои би за мито или за пріятельски хайтер или по своему неразумію икакове тайне откріо и казао што управителство за общенародну корист чини, или говори потайно и сакривено; єр ни едно дѣло неможе напредовати желаемим путем, кад се међу дружином издайник и шпіон находи.

ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТО.

Ако се нађе, да кои судац заиште или узме от икога мита навлаштито за оправдати

кривца, а окривити правога чоека, такови да се има из суда безчестно прогнат.

ДВАДЕСЕТ ПЕТО.

Кои чоек по данас обећа или коему судцу даде мита, и ако се то дознаде, неће бити потреба искати на далѣ, него ће он сам тіем митом себе открити и казат да нема правице ни разлога супрот онога, с коим се хоће пред судом правдати и зато има бити одсуђен како кривац под затвор у темницу, да стои за сваки цекин нећелю данах; а то мито, кои буде дао, или обећао да пође у общу мирію, и да се обећа и даде соку, кои би насочіо унапріед судца митника из оних главарах што су по договору земальскому за суднике и управителѣ земальске поставлѣни или осталога чойка, кои би икаквому судцу дао или обећао мито.

ДВАДЕСЕТ ШЕСТО.

Сваки мали и велики Црногорац и Брђанин остае у дужности поштене и добре судце, коесмо добровольно изабрали и по согласію и договору за суднике поставили, слушати, почитовати и любити и сваку чест свіема наносити. Ако ли се кои нађе, да речене судце обезчести и осрамоти, то ће свіех нас, кои смо их поставили осрамотити и ми ћемо таковог искат, да свіема за безчест и срамоту одговори.

ДВАДЕСЕТ СЕДМО.

Када судци неби єднаке волѣ и согласія били сврху кое ствари, кою би кѣели судити, него єдни овако, а други онако расуждавали, у такву згоду ће буде виши брой судаца, остае якост от разлога на ньихову страну, али да по души реку, да они то без свакога мита и хайтера своим разумом познаю да є праведно како говоре.

ДВАДЕСЕТ ОСМО.

Ако би кои кулукчія заметнуо немир и смутню међу дружином, таквога нетрпѣт него одмах послати дома, а искат от онога племена коег другог на мѣсто нѣгово добродѣтелна и у дружину погодна чоека, такођер отправит и непослушна или лѣнива и безбрижна кулукчію.

ДВАДЕСЕТ ДЕВЕТО.

Будући како судци и управителъи, тако и кулукчіе на общенародни трошак поставлѣни да непазе ни работаю друго него земальске после и по начину да испуняю како ће бити у земльи мир и тишина боля, по чему ни едан неможе бити слободан ходити за своима послима дома, или на свое путове и трговину, него стояти до реченога времена на службу земальску вѣрно, како су на то и поставлѣни.

ТРИДЕСЕТО.

Када се коя мала или голема штета от похаре жита, сіена, винограда, бостана, зграде, равсадника, или ков му драго ствари, у ков племе неотице учинѣна догоди, то остае кнезу и главарима од племена, да проціене и да чине похарнику нека штету без свакога дальнѣга одмицаня плати; ако би силом и задорицом навлаштито похарао, таковога суду земальскоме обявити, да буде гастигат како злочинац и супротивнік тишине земальске.

ТРИДЕСЕТ ПРВО.

Сваки, коему би напастни чоек учиніо кою малу или велику пакост и штету или преузимом и дерачином или другим самосилиим и грабителством, нека прикаже суду земальскоме а нека се сам свое волѣ не свети.

ТРИДЕСЕТ ДРУГО.

Како свещеници у свещене дневи у црквама, такођер кнезови и старешине од племена есу дужни, свакога домаћина од куће научити и свакому говорити, да мирно у любави са сваким живе, да се Бога бое и да зло говорити и чинити престану, и да се спомену и разумѣю ове сетенціе, илити кастиге ковсмо сви договорно учинили сверху свакога злочинца, и

то нека сваки домаћин од куће, запамети и своіой дѣци и челяди каже, да се чуваю от кастига, от коега ће се моћи откупити, ако зло учине, будући сетенція учинѣна за свакога прије него ли є кои зло учиніо, и свакому напріед казано, да ни єдан послѣ неможе рећи, да ніе знао, што закон за кое зло изговара. Знаде даклен сваки, зашто смо се свиколици договорно прво у манастир учинили на Станѣвиће, пак опет на Цетинѣ потврдили и сувише што є манкало приставили.

ТРИДЕСЕТ ТРЕЋЕ.

Дужност свакога сина отечества веже и понуђа да он буде вѣран и уздан своему отечеству, и да га ни єдно благо и богатство от тога раздвоити неможе, нити га подмитити, да се назове издайник и невѣрник своє браће и отечества, у ову се дужност ми свиколици находимо, будући сви роћени и воспитани у єдном отечеству, али по несрећи, мало є нас, кои ову блажену и сваке чести и похвале достойну дужност познаемо, дай Боже! што би она у познанѣ наше свима дошла и што би ми прави синови и любительи дражайшег отечества совокупно и нераздвоено и унапріед могли називати се. По чему и потребно єст да како судци и управительи, тако и сваки, кои на обштенародну своега отечества за службу опредѣлен и поставлѣн будет, имаде најпреће учи-

нити заклетву от вѣрности по нижеписаном начину, како се то чини међу свіем народом и у све велике и мале државе.

За сахранити и уздржати све ово вишенаписано и на тридест и три ЧЛЕНА раздѣлено, учинисмо свиколици заклетву, целуюћи честни и животворящи крест и святое Евангеліе, при том и святія мощи великомученика Пантелеимона.

На Цетинѣ Августа 17 числа 1803. года.

Под знаменом всеобщаго Барјака.

Поради обштенародне стеге и домаће слоге против свог непріятеля установили су договорно сви главари слѣдуюћу закону стегу у години 1796. Юніа 20:

Во имя пресвятія єдиносущнія и єдиносавнія приснопокланяемія и неравдѣлнія втріех ипостасѣх животворящія Троици отца и сина и св. духа амин.

Ми главари и старѣшине и вес збор Црногорскога общества, будући днес собрани на єдино мисто, видећи што Турци ваздашньи христянскога рода непріятельи собирают войску и чине све войничке приправе радећи ден и ноћ явніем и тайніем начином како би нас и нашу браћу Брђане разурили и под свою власт и тиранство подложили, и ђецу нашу у вѣчну неволю и робство затворили; и под жестоки ярам варварски порабощеніа поставили; тога ради сви

единокупно и договорно рекосмо и темељито стабилисмо и утврдисмо како ниже сего изговара:

ПРВО.

Призиваюћи пресвятое имя Господа Бога вседржителя у помоћ нашу, друг другу, племе племену, нахія нахи тврду и чисту вѣру и ріеч от чести и поштеня дадосмо да се издати и преварити међу собом нећемо.

ДРУГО.

Рекосмо и заклетвом утврдисмо, ће гођ би непріятель окренуо и на кою би страну на нас и на браћу нашу Брћане ударіо да хоћемо едан другоме бити у помоћ и за благочестиву вѣру нашу христіанску воевати и свою крв пролити, и любезное отечество и дражайшую вольност и слободу защищати; цркви святія и монастири, и доме наше, жене и дѣцу нашу с помощію всесилнаго втроицѣ славимаго Бога оружіем нашим бранити.

ТРЕЋЕ.

От дневи данашњга и у напріед ако би се наша кои Црногорац, оли кое село, али племе, или коя нахія, да буде издайник, явніем или потайніем начином, таквога сви единогласно

предаемо вѣчноме проклетству како юду предателя Господня, и како злочестиваго Вука Бранковића, кои издаде Србљ на Косово, и вѣчну мерзост и проклетство от народа на себе привлече, и от милости Божіе отпаде, и таквога брацкога и христіанскога крвника и издайника, кои би се наша, не само што вѣчноме проклетству предасмо и рекосмо, да га буде анатема и да ест пред Богом сего свіета и будущаго одговорник, за све, што би зла пріеваром и издаіом учиніо, него и крв наша на нѣга и на чада нѣгова от земли на небо, якоже Авела да вопіет и да останет како кров Христа спасителя нашего народ Еврейски.

ЧЕТВРТО.

Таковога издайника увіек от собора и общества нашега отлучисмо да чести и пощеня нима, него он и род нѣгов да останет во вѣк у срамоту и безчест, како издайник вѣре и закона и хулитель имена Божія и крвник свега нашега народа, и ако би Бог внаше вріеме уздигнуо и послао кога гоћ овом земльом управляти и владати, оли послѣд нас у вріеме наше дѣце и наслѣдниках; то ми таквому господину и дѣци нашой оставлямо ово писмо за изглед, да и у то вріеме и во вѣк они издайник и нѣгов род да неимаю чести ни пощеня ни остале милости никакве, него да будет како род клетвопреступни и пріеварни, у ненавист свакому и мерзост.

ПЕТО.

Све ово вишеписано договорно рекосмо и нашом заклетвом утврдисмо, целуюћи честни и животворящи крест и святое Евангеліе и своеручно подписасмо и кресте кои писат неумѣсмо нашіема рукама учинисмо.

ШЕСТО.

И свака нахія да прими и узме по єдно писмо, кое хоће држати у свое руке, да се находи от рода у род, а у Митролій єдно остависмо, кое има бити сохранѣно међу Грамате и хрисовулѣ царске и свакому царскому, кралѣвскому, оли принципскому двору и послaнику приказано.

Иоан Радоњић црногорски Губернатор, Сердар Иово Петровић, Кнез Вуко Богдановић и остали сви главари од све Црнегоре.

НЕШТО о ГЛОБИ.

Глоба, као што се види из судейског поступка, а исто тако и из самог законика, діеле судіе међу собом, кое неводи к доброй цѣльи. Сваки ће по изложеномъ опису судейски поступака, и тим пазећи на прећашня обстоятелства одобрити, што су у прва времена судци глобу међусобно діелили, будући им е то единствена награда и плата ньіовог труда била. Али саданѣ е станѣ од нрећашнѣг у великом разстоянію, те црногорски сенатори добиваю плату из правителствене азне.

Сваки ће признати, да судія кад види свою корист пред очима, и суди другчіе, но што му савѣст налаже. Ово се неможе узети за повдине, него за све. Судія кад види да онай криваң може да плати глобу, онда е и одсѣца онако како ће више у нѣгову торбу доћи. Кад имаде по седам осам судія, те узму глобе два таліера, што онда од тог сваком допада? Има случаева, да се узме глобе по сто и двіе сто таліера, пак и то діеле судіе међусобно.

Глоба е поштенія, него батине и ньом ће се честит човек поправити, а батинама свагда

горе учинити: ер батине лишаваю честног чоека праве чести и он таквим частћенћм постае найгори чоек и препораћа се, те од добра зао постае.

Найправедније и цћли е найсходније, да се она глоба међу судіяма недопушта діелити, већ да се установи една општа азна с надлежећим к томе чиновницима, кои ће те новце руководити и о истіема точни рачун држати. Новци ови да се даю на добит, од кое опет, да се повећа плата судіяма, а судіе би имале прилику без сваког лакомства праведно сваком, то богатом то сиромау судити за нћгову погрешку и кривицу. Онда би интерес себичности пао, а правда би найлћпше напредовала.

Нашто да се употребе ови новци од узете глобе?

Найболћ е, да се ови новци опредћле на подпомаганћ сиротинћ, коя е честна, а лишена средства, да може држави од користи бити. Добре и поштене люде мора свака држава подпомагати, ер подпомагаюћи ньи, подпомаже сама себе, развія индустрію, умножава државни приход и скида терет онима, кои овакове на сваки начин подпомагати мораю; или су принућени двоструку штету подносити. Пролетаріат, илити по нашему, празнови, би се тако изтріебили и тако би се ступило у онай положай народног обштег благостоянія, кое желимо и очемо да уведемо.

Неки ће рећи: а да кад є сирома, те нема чим да плати, шта онда да се с њиме ради? Томе лiек нiе далек, зашто: ели мала погрешка, онда с њим под затвор; ели велика и већ е и без ове више пута преступiо закон, онда с њим у дом поправљяня, пак нек тамо ради и нек одужуе свою казан. Єдно велико зданiе морало би се саградити, ђе ће ови преступници свое станиште имати, и да им се дaду различни рукодѣлни послови, да се уче и да раде. Временом пак кад већ научи занат ма ког рода бiо, онда ће и другу памет добити, те ће се оканути оніе преступленія, коя су iй дотлен довела, да мораю толико времена робовати. Овакови люди у поправной кући зарадиће и више, но што за саму рану потребую. Сувишак што прираде, нека припада у ону обшту азну куда и остала глоба.

На сваки начин пазити се мора, да се руководство како од глобе, тако и од прирада одсуђеника непредае у руке єдном чоеку, него да iй имаде више, како би се свако самовольно трошенѣ избѣгло, и како би точан рачун прихода и расхода бiо.

Они, кои се увате више пута у преступку, т. е. кои се обичном глобом непоправе, мораю се спремити у поменуто поправно заведенiе. — Разлика у овом заведенiю мора бити та, да се они већег преступленія строго надзиру и да дулѣ занат уче. Ако би се кои ме-

ђутим раніе поправіо, прилѣжніе и брже занат научіо, томе да се неколико и опрости и раніе на дом опреми.

Оваким начином би Црнагора придобила неколико занатлія, у коима є и онако одвећ оскудна, нити оће Црногорац да прими каква занята, него оће сваки да є єдан другом раван и у послу.

Догоди се, да се за злочинство покрај обичне глобе оном злочинцу и кућа запали а зидине разоре. И ово є преко разлога: предавати пламену оно, чим се сиротиня користити може. Кад єдном злочинац намири крварину состоећу се из 133 цекина и двіе цванцике и неколико динара, онде нетреба да му се дом спалює, већ, ако се неће поклонити сиротињи, а оно да се прода, а новци од те продае да се положе у ону обичну азну, ђе се сва глоба полаже. Познато є да є Црногорцу теже положити 133 цекина, за мртву главу него у осталим мѣстима ђе има новаца и 5000 цекина. У данашнѣ вріеме могла би се глоба за мртву главу повисити. И она глоба о пуштаню мужа са женом морала би се знатно повисити, єр педесет таліера ніе данас тежко Црногорцу дати; зато би требало да буде одсудбина разпуста педесет цекина, а глобе земальске седамдесет цекина како би тога разпуста манѣ у земльи било, а и ако би што било, опет би обштинска азна умножавала се.

Сабираюћи овако новце у єдну обштинску азну, би се знало колико се глобе преко године узме и дали є полезніе глобу діелити или у обшту азну ставляти пак одсѣком судіе плаћати. Глоба се узимала у старіе вріеме и дієлила, а то зато, што судіе ніесу имале никакве опредѣлене плате, него им є плата била оно, што од глобе добію. Од 1837. год. издржава правителство црногорско Русія, дающи му свакe године опредѣлену суму новаца; зато ніе праведно да се плата и по край плате глоба узима за судіе. Глоба нека остане, али да се међу судіе недіели него као што є напріед речено, т. є. у обштинску *азну*.

(У горским предѣлима живећи ніесу давали Црногорци свом господару никаква данка, него є исти живіо од своіе приватніе прихода, нити є могао главаре и судіе под платом држати, да би могао оне новце од глобе у обшту азну сабирати, већ є оставіо да се глоба дієли као награда судіяма за труд. У прећашнѣ вріеме управ морала се глоба дієлити по вишеспоменутим причинама; но данас имаде сваки сенатор по 200 фор. ср. чисте плаће, па опет зато овай сенатор не обитава еднако на Цетинѣ, већ иде често дома.)

Ово є у кратко изложени предлог о глоби, ради избѣжаваня сваког злоупотребленія,

а тим да би се и обште станѣ народа поправило. Оће се неговори за себе, за личност и себичност него за народну корист, истог олакшицу и напредак, кое се иначе по досаданѣм мимоилази.

ПОГРЂШКЕ

Кое су се провукле:

На стр.	1	4.	ред.	мѣс.	задятку,	задатку
„ „	12	1	„	„	повѣгница,	повѣстница
„ „	14	21	„	„	притіснѣни,	притіеснѣни
„ „	23	14	„	„	Страшимир,	Страшимир
„ „	„	15	„	„	нли,	или
„ „	„	22	„	„	Ззта	Зета
„ „	24	4	„	„	столину,	столицу
„ „	25	12	„	„	госнодара,	господара
„ „	29	31	„	„	Ђукаћина,	Дукаћина
„ „	32	20	„	„	госпоеару,	господару
„ „	43	16	„	„	1796,	1696.
„ „	48	25	„	„	осталог,	осталіе
„ „	49	3	„	„	Туке,	Турке
„ „	85	27	„	„	Бладика,	Владика
„ „	90	10	„	„	ге,	те
„ „	93	25	„	„	душманмна,	душманина
„ „	101	7	„	„	двговор,	договор
„ „	„	21	„	„	еу,	су
„ „	110	3	„	„	несаповіеда,	незаповіеда
„ „	111	19	„	„	мешдусобну,	междусобну
„ „	„	24	„	„	наша,	нашим
„ „	„	„	„	„	навећим,	найвећим
„ „	112	6	„	„	невависимим,	независимим
„ „	113	25	„	„	да,	до
„ „	118	5	„	„	подиради,	подирати
„ „	119	19	„	„	Іона,	Іоана
„ „	130	26	„	„	моломо,	молимо
„ „	148	8	„	„	арџипастира,	архипастира
„ „	153	20	„	„	мамифеста,	манифеста
„ „	165	23	„	„	тоякость,	тонкость
„ „	169	1	„	„	Владибу,	Владику
„ „	174	18	„	„	изгибе	изгубе
„ „	178	18	„	„	већер,	свећер

„	„	180	30	„	„	хайтер,	хайтеру
„	„	203	20	„	„	малам,	малим
„	„	204	1	„	„	дапас,	данас
„	„	208	17	„	„	савpженом,	савршеном
„	„	214	19	„	„	наймногобрйніег,	наймногобройніег

У Закон. на стр. 3 редку 7 мѣс. одвеч, одвеђ
„ „ „ „ „ „ 11 „ скапаня, склапаня
„ „ „ „ 33 „ 1 „ кастегом, кастигом

ГГ. ПРЕДБРОЙНИЦИ.

БЕОГРАД.

Скупіо Г. Ат. Ђорђевић А. Е. Митрополи. иротоколиста.

Нѣгово Високопреосвященство Архіепіскоп Београдскій и целе Србіе Митрополіт, Кавалер Господин Петар Іованновић 2. киниге.

ГГ. Архімаодрит Враћевачкій члеи Архідіецезалне Консісторіе и Ректор Семинаріе Гаврил Поповић; Герасим Стојковић А. Е. М. Протосинђел и Професор Богословіе; Евгеніе Симеоновић А. Е. М. Синђел и Професор Богословіе; Теодосіе Мраовић А. Е. М. Іеромонах и Професор Богословіе; Хаџи Софроніе Іеромонах Рильског Монастира у Болгаріи; Антоній Ђосић Іеромонах; Николай Димитріевић парох Београдскій и вѣроучитель у Гимназіи; Тодор Поповић парох Врањѣкій; Стефан Живановић парох Шиљковачкій; Милош Вукосављевић парох Поповићскій; Данило Поповић А. Е. М. Протодіакон и Столоначалник конзисторіе; Хаџи Исакіе Динуловић Іеродіакон Г. Епіскопа Тимоч. Савва Сретеновић, Професор Богословіе; Димитріе Нешић Професор Богословіе.

ГГ. Нѣгово високопреосвештенство Г. Доситей Новаковић епископ тимочки; Іован Ратковић епископски нотаріи; Никола Димитріевић; Лазар Любиновић намѣстник и парох Бељински за сина свог Илію; Стеван Георгіевић парох Београдски; Панта Михаиловић намѣстн. и парох Београд.; Илія Димитріевић парох Леск. Благор. Г. Василіи Лазић Секр. Митр. Димитріе Милошевић свешт. из В. села; Димитріе Влајковић парох Ваљевачки за сина Милоша; Милутин Обрадовић; Ваљевачки за сина Тихомира; Стеван Гаић киниголюбац из

Лесковца; Неделько Іовановић књиголюб.; Павле Георгіевић књигол. аленція из Борка; Апостол Матеић дућанција Бељински; Иван Іовановић тервія Бељ.; Благонад. Милован Теодоровић, учен. III разреда; Андрія Стаменковић секр. суда шаб.; Никшић; Андрія Поповић ликерција ришњанин; Петко Ђедовић терзія; Д. Мостић трговац.

Скупљени од Г. Александра Ђурића Столоначалника Совѣта.

Високор. ГГ. Стефан Стефановић, предс. Совѣта; Милосав Ресавац член Совѣта; Матія Ненадовић чл. Сов. Павле Станишић, чл. Сов. Стефан Книћанин, чл. Сов. Іован Вељковић, чл. Сов Стоян Іовановић, чл. Сов. Ефрем Ненадовић, чл. Сов. Стефан Марковић, чл. Сов. Лазар Арсеніевић, чл. Сов. Илія Новаковић, чл. Сов. Іован Стеић Гл. Секретар Совѣта; Іован Мариновић Старіи Секретар Сов. Міяило Радивоевић Протокол. Сов. Никола Іоксић Архивар и Регистратор Совѣта.

Скупіо Поднаредник II. Роште II. Баталіона Љуб. Апостоловић.

ГГ. Командир I Баталіона Маіор Кавалѣр Іован Лукачевић; Командир II Батал. Маіор Стеван Мостић; Ађут. I Бат. Поручик Милош Міоковић; Ађут. II Бат. Поруч. Радосав Поповић; Подпоруч. Артилеріе Панта Чарапић; Подпоруч. IV Ротте I Батал. Груица Мишковић; Подпоруч. IV Ротте I Бат Міяило Янковић; Подпоруч. IV Ротте II Бат. Павле Максимовић; Профіянт-Коммисар Подпоруч. Арсеніе Яковлѣвић; Наредник I Ротте I Бат. Димитріе Карамарковић; Наредник II Р. II Б. Милутин Вукашиновић; Писар I Б. Поднаредник Михаил Аголић; Писар I Р. I. Б. Поднаред Міят Човић II Ротте I Баталіона Поднаредник. Никола Љотић; Старіи Поднаредиик II Рот. I Бат. Ђорђе Влајковић; Поднаредн. Вучко И. Кандић; Млађ. Поднар. I Р. I Б. Радисав Христић; Млађ. Поднар. I Р I Б. Іосиф Ж. Бркић; Мл. Поднар. II Р. I Б. Алекса Карапавловић; Мл. Поднар. III Р. I Б. Коста Бабовић; Мл. Поднар. IV Р. I Б. Миленко Павловић; Стар. Поднар. II Р. II. Б. Василіе Міятовић; Ст. Поднар. III Р. II. Б. Марко Гвозденовић; Мл. Поднар. III Р. II Б. Коста Здравковић; Војник Коњаничког Ескадрона Никифор Іовановић; Преписчик I Р. I Б. Младен Е. Ненадовић; Преписчик IV Р. II Б. Љубомир Теодоровић;

Бандист Петар Марковић; ученици: III Гимназіялног разреда: Радован Пенћ и Василіе Поповић.

УЧЕНИЦИ СЕМИНАРІЕ.

ГГ. Ђорђе Саввић; Ђорђе Станоевић; Янићіе Поповић; Аксентіе Протић; Євтиміе Катанић; Милан Поповић; Милорад Поповић, Живан Іовановић и Милутин Лазаревић, слушатемьи I-г предуготовничечког разреда, 9 кньига.

ГГ. Коста Атанацковић, и Алекса Поповвћ елушателъи II-г предуготовническог разреда, 2 кньиге. Милош Поповић, Аврам Рачић и Рафаил Ковачевић, слушателъи I-вог разреда Богословіе 3 кн. Іован Иллійћ и Єфрем Томић (са братом своим Александром слушат. III-г Гим. разреда) слушателъи II-г разреда Богословіе, 2 кн. Пречест. г. Илія Новаковић Штаба свештеник, и Чест. Єрей Обрад Михаиловић капелан Београдскій.

Скупљени у Читалишту Београдском.

ГГ. Матія Бан; Димитріе Матић Професcор права; Дружина Младежи Србске; Тодор Сретковић; Тома М. Леко; Іован Ђорђевић из Панчева; Ђорђе Папамоскић; Ђорђе Нинић; Іован К. Поповић трговац; Антоніе С. Радивоевић надзиратель добара Кнеза Михайла; Коста Мостић кал. тргов. Драголюб Угричић учеп. 4-тог Гимназ. Разреда; Захаріе Угричић учен. 4-ог основног разреда; Риста Теодоровић Началник главне контроле; Іован Здравковић Ресавац; Димитріе Авраамовић Живописац; Атанасіе Баић из Земуна; М. Ковановић Канц. Алекса Янковић Директ. Княж. Канцелларіе.

ГГ. Илія Гарашанин попеч. внутр. дѣла; А. Я. Ненадовић помоћник поп. внутр. дѣла; Атаніа М. Белополяц експедитор поп. внутр. дѣла. Димитріе Богдановић практик. Тома Ковачевић канц. Илія В. Перишић рег. Живоин Стојановић канц. Димитріа Брзаковић све то аз попечит. внутр. дѣла. Іова Лукавчевић маіор. Бока Аћимовић трг. Милутин Поповић архив. поп. правос. Іосиф Симоновић. Іован Божић. Єфтиміе Аврамовић. Стоян Симић кавалѣр разни ордена. М. А. Симић.

ГГ. С. Николић; Вук Маринковић ректор; Р. І. Лешнянин; Др. Янко Шафарик, проф обште Историе; Ігнят Ста-

нимировић Проф. Штатист. при Лиц. Беогр. Емиліян Іосимовић Проф. Математике; Савва Іовшић Протос., вѣроуч. Лиц. Коста Л. Цукић; Милан А. Петроніевић студ. юр. Минхен; Євтимиядес Спиридон лѣкар Аврамовачке фабрике; Любомир А. Петроніевић фабрикант, 3 књиге; Коста Д. Сретеновић; Васа Гарашанин ађутант княжески; Гавра Михаиловић Чика трговац на Сави; Илія Маргетић књиговод. глав. контроле.

Скупљни од Димитріе Ђорђевића ученика гимназіалног разреда.

ГГ. Лука Павловић директор гимназіе; Михаил Ђорђевић учен. правител. литографіе; Петар Селић ученик II. гимназіалног разреда; Бранко Тодоровић уч. II. гим. разр. Атанасіе Пантелић Уч. IV гим. раз.; Асан Али-Хоџић муамедан. вѣроисповѣд. ученик србске школе; Димитріе Константиновић Дуџин из Вишњице; Данило Солар, за сина свог Косту Іовановића кал. трг.; Смарагда М. Никаруси за свог сина Косту уче. II гим. раз.; Димитріе Николо Кондоре-по учен. II грчке школе.

БАЈ.

Скупіо Г. В. Аџанацковић.

ГГ. Дим. Севић; Ант. Костић; Ђорђе Хажић; Аврам Брановацки; Стеф. Петровац; Симић и Мравић; Дим. Ранисављевић; Ефта Ђурђевић; Коста Іовановић; Михаил Радановић из Мохача; Алек. Шимић из Баје; Павел Іорговић; Стефан Ђурковић; Ђорђе Зора; Теодор Попов, трговци; Георг и Лазар Крестић из Мохача трговци; Теодор Варжић из Баје; Бранко Костић; Стеф. Радуловић; Ник. Страинић, рукодѣлци; Стеф. Ђурђевић, ученик; Ђорђе Петровић, рукод. Ђорђе Петровић из Суботице физике слуш.

БЕЧ.

ГГ. Боголюб Ђорђіевић; Стѣпан Пеяковић; Антуданѣк; Бранко Радичевић; Бранко Іовановић; Ристо Д. Миханловић; Ченѣк Холушек; Б. Даничић; Милош Илић; Александер Вукашиновић; Славенска књижарница Алберта Венедикта. 8 књ.

ВАЛЂВО.

Скупіо г. Г. Поповић поштар Валѣвски.

ГГ. Вениамин Розмировић предс. суда окр. Вал. кавалѣр. Аксентіе Срећковић маіор и нач. среза Колубарског окр. Валѣвс. Ђорђе Брдаревић секр. суда окр. Валѣвс. подпор. Марко Михайловић нис. нач. Стеван Іоцић рачунов. Ђорђе Пантелић I. писар. Еврем П Барсов. II. писар. Стефан Миросављевић стари угитель. Савва Марковић II. писар. среза Посавског. Аксентіе Стевановић пар. убски, Милутин Мишковић практ. нач. Стеван Лукић практ. нар. Никола Недељковић практ. нач. Ск. Глигоріевић преп. канц. среза Подгорског. Живко Тадић. трг.

ВЕЛИКИ БЕЧКЕРЕК.

Скупіо Г. Стеван Николић.

Преч. Г. Данило Стаић Свешт. чл. Консист. Чест. Г Іован Бакаловић ђак. и учит. Благ. ГГ. Ђорђе Стояковић землѣм. Стеван Савић подбележ. маг. Бечк. Пера Крстић свршн. јуриста; Поштенор. ГГ. трговци Нестир Димитріевић и Пера Политовић. Благонадеж. ученици: Коста Чокрљановић и Павао Марковић.

ВРШАЦ.

Скупіо Г· Димитріе Нешић.

Пречест. Г. Филипп Трандафировић, Прота Вршачки. ГГ. Ђорђе Деметер окруж. Судія; Светозар Пеша вел. бел. при окр. Суду; Живан Стояновић Пар. Павлишки; Живан Илић, Сенатор; Стеван Панић Адв. и контролор; Александер Обрадовић поч. віце Нотар; Димитріе I. Поповић куп. Стеван Савић писар окружни; Господичне Милка и Єка Трандафировић.

ВУКОВАР.

Господин Ђорђе Поповић за своє муштеріе 20 ки.

ДУБРОВНИК.

Пречест. Гі Георгій Николаевић протопрезвитер. Високородни Г. Єреміс Гагић конзул, кавалѣр и надворни совѣтник Руски.

— 0 —

ЗАГРЕБ.

ГГ. Вежић, Владислав, Адвок. Прица Максим; Вишњан, Юлио; Жужел Франьо, катол. свешт. Станисављевић, Дане, ц. к. финансиални Совѣт. Мажуранић, Иван, цес. кр. главни држ. одвѣтник; Др. Ткалец, Имбра, члан нѣмачко-восточног дружтва, и т. д.

ЗЕМУН.

Скупіо Г. Алекса Стояновић.

Благородни господин Ритмајстор и Градоначалник Іосиф Матић. ГГ. Ђорђе Мушицкій Др. контумаца Земунског. Димитріе Чобић учитель. ГГ. Грађани Др. Ђорђе Пантелић. Ђорђе Л. Солар. Васа Вукомановић за синове Петра и Стевана. Миша Милосављевић. Теодор Крица. Іован Д. Іовановић. Марко Романчић. Миша Савић. Ђорђе Шпаня Іовановић. Панта Стояновић. Стеван Петровић. Алекса Вулко. Тоша Урошевић. Димитріе Марковић очію и зуба лѣк. Коста Ат. Петровић. Алекса Алексіевић. Ефта Поповић. Ђорђе Буковала. Павле Морфа. Коста Морфа. Сима З. Іовановић. Коста З. Іовановић. Радисав Т. Томић. Тома Михалаћи. Браћа Коста и Алекса Тодоровић. Косга Ароновић. Аврам Груић. Тома Младеновић. Ђорђе К. Янколић абаџія за сина Косту. Григорія Хариш. Васа Болманац за сина Тончику. Стеван Билић. Петар Панаотовић. Любомир Ђорђевић. Димитріе Ж. Максимовић Димитріе Павловић. Коста Кипра. Димитріе Стояновић Милан Давид Рашић правос. Іован Шульма. Іоца Чутуковић. Коста М. Спида. Іован К. Милошевић Новосаћанин. Григоріе Беренчевић терг. из Пазове. Коста Янковић терг. из Пазове. Милош Ђорђевић из Вуковара. Скупитель за сина Іоцу Димитріе Ичко трг. из Добановца. Ђорђе Илкић крояч. Благород. Г. Андрић ц. к. лајт.

КАРЛОВАЦ.

Скупіо Г. Михаил Миличевић.

Србска библіотека у Карлштадту, Читаоница Карлштадска. Георгіи Поповић. Василіи Барако. Петар Живоиновић. Антон Живоиновић. Іоан Поповић. Тома Алексић. Стефан Єгић. Александер Тодоровић. Іоан Іанковић; Никола Давидовић. Константин Давидовић. Александер Мусулин. Андреа Кунић, Іоан Тіанић. Александер Вучковић. Іліа Гуте-

ша. Александер Іовановић. Драгутин Кушланд. Стѣпан Лопашић.

КАМЕНИЦА.

ГГ. Іосиф Белановић Протокол. Румски, Урош Мушицкій Бележи. Стефан Михаиловић. Іоанн Михаиловић купци.

КОВИЉ МАНАСТИР.

Преподобнѣйшій Г. Савва Стойчевић Игумен.

КОМОРАН.

Благород. Г. Мате Магдић ц. к. тврђ. глав. рачуноводителски чиновник. 2 кнь.

КУМАН.

Честнѣйши Г. Євта Секулић Свештеник.

КОТОР.

Послани од Г. Іове Вукељице.

Честн. Г. Хрисантіе Николаевић администратор. ГГ Костантин Іовановић. Стефо Бѣладиновић. Лазар Бербер. Трифон Мариновић. Шпиро Грати ц. к. преводитель. Нико Радичевић. Лазар Ерцеловић Клирик. Иво Вукотин Іановић. Борђе Поповић. Андріа Милић. Шпиро Милић. Сима Калуђеровић. Іово Букилица. Филип Міушковић. Іово Рамадановић.

ЛЕДИНЦЕ.

Честнѣйши Г. Стефан Савковић Парох. Благород. Г. Стефан Симоновић Бележник.

ЛОЗНИЦА.

Скупіо Благор. Г. Стефан Станић писар среза подринског.

ГГ. Петар Марковић Практ. Начал. Живоин П. Козеляц. Практ. Начал. Петар Ив. Пантелић Кавн. Начал. Бор-

ће Єздимировић Поштар Начал. Милан Янковић Косм. Пис Нач. Ненад Іовановић Писар Суда Окруж. Пречестн. Г. Игнятій Васић Протоєр. Лозн. за учен. Светозара и Владимира 2 к. Петар Єздић трг. Лоз. за сина Цветина. Димитрій Бурђаковић стар. учит. Лоз. Савва Іовановић окр. Лѣкар. Миливой Іовановић Помоћ. Начал. Окр. Маіор. Радивой Милованчевић казн. Нач. Павле Милићевић Предс. Прим. Суда вароши Лознице. Милош Арсеновић Пис. Суда Прим. Коста Маринковић учит. шк. Яребичке. Стеван Станић Пис. Среза Ядранск. Окр. Подринског. Іован Дилберовић ђумрукџија аде Шепачке. Честн. Г. Ивко Арсеніевић пар. Яребиски. Честн. Максим Живановић пар. Цикотски. Поштенр. Г. Петар Тувегџић трговац марв. из горнѣ Баданѣ.

ЛИКА.

Послани од Г. Данила Тербоевића прошопресвитера.

Преч ГГ. Данил Тербоевић протоп. Лички, закл. член конзист., и парох Медачки. Георгій Милоевић пар. Могорички. Константин Личина пар. Кички. Конст. Поповић пар. Вребачки. Исаак Милоевић пар. Остервички. Георги Драганић пар. Плочански. Михаил Беркић пар. Зерманьски. Даміан Чучковић пар. Сувајски. Иліа Војводић пар Сербски. Савва Бабић пар. Мазински. Никола Војводић пар. Купировски. Андрей Војводић Осредачки. Исаак Калинић кап. Радучки. Г. Маташић поштар у Грачацу.

МИТРОВИЦА.

Купљени од г. Іоце Атанасіевића.

ГГ. Урош Милутиновић протоп. Петар Дука ц. к. Маіор. ГГ. ц. к. капетани. Тадиа Бркић у миру. Марко Крстић судац. Глигоріе Миловановић. Іован Милошевић. Павле Боснић у миру. Іован Радосављевић. Моисеи Вукомановић. Стеван Вукмировић. ГГ. ц. к. Поручници. Стеван Милошевић. рачунов. Светозар Тодоровић судац. Урош Раяковац. Трифун Вуин. Ђорђе Кузминац. Никола Петровић. Лазар Іовановић. ГГ. ц. к. Подпоручници: Петар Андрић. Ђорђе Ломбаровић полит одѣл. Ађутант. Стеван Живковић. Радивой Медаковић. Іосиф Трумић. Стеван Комљановић. Іаков Вечеринац. Тодор Стефановић. Ђорђе Милутиновић. Мита Мирковић. ГГ. трговци: Стефан Димитріевић. Коста Ге-

оргиевић. Еремие Трифковић. Ђорђе Милекић. Коста Іовановић. Георг Костић. Станислав Поповић тридесетничар. Іаков Іанковић трид. Кленачки. Константин Марковић конт' Іоанн Неделковић. ревизор. Петар Перашић. Іоанн Поповић. Коста Поповић. Деметер Загла. Стефан Путниковић. Димит. Гавриловић. Конст. Томашевић. Дим. Поповић. Ђорђе Костић. Коста Радовановић. Павле Панаотовић. Милош Бакмас Алекс. Крстоношић. Алекс. Вуянковић. Васа Іанковић. Лазар К. Іанковић. Стефан Радосављевић. Никола Барак. Бока х. п. Адамовић. Сава Миић. Аврам Барчан. Стефан Михаиловић. Божидар Рогулић јуриста. Георг Николаевић. Конст. Калаин. Максим Милинковић за кћер Елисавату. Софроніе Дробац. Саво Новаковић опанчар за сина Димитриа. Димитрие Николић. Георг Пантелић. Василіе Живковић. Максим Георгиевић. Сима Коић. Стеван Николић. Милош Колянин. Урош Прокоплевић поштар. Станко Зечевић. Тодор Бакаловић. Глиг. Лазаревић подрумџиа.

Препод. г. Даниел Петровић Иг. Рав. и конс. присѣдатель. Прѣп. єродякон Савва Орловић. г. Тодор Орловић полиц. Игнят Теуш трг. Іоанн Поповић фарбар. Стефан Исаковић чизмар. Павле Момировић чизмар.

МОСТАР.

Преподоб. Г. Іоаникій Памучина єромонах. Серафіон Шолая. чест. Г. Петар Чокорило свештеник.

НОВИ БЕЧЕЙ.

Скупіо Г. Лазар Азуцки Ђакон.

Чест. Г. Діонисіє Павловић, Парох. ГГ. Павел Поповић вел. Судац Среза Ново-Бечейск. Іован Стерговић Адв. и мѣст. шк. надзират. Іован Николић, юрас. Таца Ђурчић, мѣст. Бележ. Драга Петровић, Патваріста. Іован Хајдин мѣс. Кнез. Александер Новаковић мѣс. кассир за кћ. господ. Єлену. ГГ. Трговци: Коста Докторовић за госп. Драгиню. Даніло Стаић. Алекса Поповић. Димитріе Папић. Браћа Савић. Антоніе Буквић. Лука Прнадак. Браћа Неделковићи. Лазар Поповић. Марко Кота. Георгіе Бугарскій. Урош Тодоровић. Сава Поповић. Димитріе Подгорчић. Іован Ристић. Іован Раевић. Євта Тодоровић, кабаничар. Стефан Коић. крояч. Іован Блажић крояч.

НОВИСАД.

Послани од Г. Міх. Райковића.

Честнѣйши Г. Григорій Андреевић Парох. честнѣйши Консістор. Бачкаго присѣд. Благор. Г. Павел от Іоанновић Началник, високоуч. Г. Тимотей Милашиновић, високоуч. ГГ. Радослав Маша Манойловић. Лазар Іоанновић Богослов. Поштенород. ГГ. Іоанн Малетић. Георгій Янковић. Георгій Дада купци. Іоанн Поповић. Петар Дамяновић, Лазар Єремић кабаничари, Милош Николић калф. кабанич. Живко Ракић писмоноша.

ПАКРАЦ.

Скупіо Г. І. Медаковић Учитель.

ГГ. Іоанн Докторовић, Намѣст. и Парох Пакрачк. и духов. содр. Міхаил Кутузов, Пар. Ратковачкій. Теодор Міоковић Пар. Медарскій. Петар Вукотић Капелан. Іоанн Марковић. Никола Корка. Андріа Рекулић, трговци. Никола Ракић, Учит. совр. клирік. Даніил Мркоњић, Учит. совр. клирік. Лука Станковић. Учит. совр. клирік. Никола Терзић, 2 лѣта клирік. Стефан Босанац, 2 лѣта клирік. Стефан Марић 1 лѣта клирік.

ПЕТРОВО СЕЛО.

Честнѣйши Г. Аарон Крестић Парох.

ПОЖАРЕВАЦ.

Скупіо Благород. Г. Алекса Стойковић практ. суда.

ГГ. Добросав Здравковић Началник Окр. Маіор и Кавалѣр. Ђорђе Петровић Предс. Суда Окр, Пожарев. Илія М. Ракић Секретар Суда Окр. Пожар. А. Медовић Докт. и Фивикус Окружни. М. Живойновић Писар Начaлн. М. Крстић Писар Началн. Димитіе Каракостић Писар Суда Пожар. Владимир Васић Практ. Руда Пожар. Стояи Саввић Практ. Начал. Пожар. Димитріе Илијћ Протопрес. Пожар. Живан Ковачевић учит. стар. шк. Іован Радовановић учит. сред шк. Никола Димитріевић учит. Дубравис. Живота Бранковић учит. села Куряча. Димитріе Филиповић учит. села Киси-

лѣва. Міяйло Коцић тргов. Пештанац. Иван Марковић мол. Пожар. Янаћко Бремић терз. майстор.

СЕНТА.

Скупіо Г. Іован Вуић діур. ц. к. слоб. потиског диштрикта.

Честнѣйшій Г. Алекс. Ніколић Пар. ГГ. Магістратуална ц. к. слободног Потиско Крунског Диштрикта. Севастіан Завишић. Дист. Старешина и Надзиратель варошице Аде. Іован Моић вел. Бележ. Милош Влаовић подбележник. Симеон Пећћ вел. фишк. Мойсей Загорица Благайник. Іован Савић Експедит. Новак Кекић ред. пис. Іован Вуић ред. пис. Светозар Вуић правдобранитель из тарошице Аде.

СОМБОР.

Скупљени од г. Димитріе Поповића.

Читаоница Србска. Прев. гг. Урош Стойшић парох и конз. присѣдник. Никола Мандић пар. адм. Дим. Поповић пар. адм. Вас. Ковачић ђакон. Високоб. гг. Евђение Радишић владин повѣр. над средньом и долньом Бачком. Трива Атанацковић земальски судія. Никола Стоячковић пенз. сенатор. Петар Д. Коньовић државни бранитель. Любомир Маширевић старешина. Дамян Каулици Ново-садски старешина. Іосиф Іанковић окр. ран. Никола Вукичевић прав. слуш.

13 кньига.

ТЕМИШВАР.

ГГ. Димитріе Тирол за свое познате родолюбце. Владислав Веселиновић, Протопресвитер Темишварскій и Конзистор. член. Тома Стефановић, Док. мед. и варош. Физикус. Іоан Каракашевић, чинови. код царине. Георгій Недельковић. трговац за сина Данила. Димитрій Николић, арендатор злат. члена. Стефан Поповић, за сина Светолика. Димитрій Папа Льота Ефтиміе тр. Аркадіе Пеић, тр. Георгій Хацић, тр. за сина Александра, Павел Арсеніевић, трг Димитрій Николић, тр. Петар Стояновић, тр. Димитрій Живановић, агент тргов. Александер Ласкар, тр. Алекса Атанацковић, тр. за сина Борђа. А. Николић, Канцелиста код врховног Суда Войводовине Србске. Георгій Табаковић, тр.

ТРСТ.

Скупіо Честн. Г. Никола Вуиновић Свеш.

Чест. Г. Дан. Вуић свешт. високоуч. Г. Дим. Владисављевић. ГГ. Стефан Скулјвић. Марко Сабљица. Лазар Павловић. Александер Баіовић. Андріа Стоиковић 10 кнь. Богдан Вукасовић. Никола Рађенковић. Ник. Міяйловић.

ФРАНЋВО.

Чест. Г. Стефан Марковић Парох. Стефан Влашкалин кассир. Георгіе Живковић трговац. Димитріе Майски крояч

ЦРНАГОРА

Нѣгово Височество Високопреосвештени Господар Петар Петровић Нѣгош Владика слободне Црнегоре и Брда и кавалѣр разніе ордена 100 кнь.

Єдан Родолюб 10 кнь.

Нѣгово Сіятелство Князъ Ђорђіе Петровић Нѣгош. 25 кнь.

Високородна Господа: Перо Петровић Президент Сената. Димитріе Милаковић секретар и кавалѣр ордена императорско-россіиског св. Владимира 4-те степени. 5. кн. Стефан Перков Вукотић Сенатор 5 к. Филип Николин Ђурашковић Сенатор и Сердар Рієчке нахіе 5 кн. Мило Мартиновић Сенатор и Сердар Цетинскій. П. Іован Кнежевић Сенатор и Војвода Мартиницкій 3 кн. Рамо Бошковић Сенатор и Сердар Бѣлопавлицкій. Новица Церовић Сенатор.

Високопреподобна Господа: Никодим Райчевић Архимандрит Манастира Острожског 20 кн. Димитріе Липовац Архимандрит Манастира Морачког 20. кнь.

Пречестнѣйша и Благородна Господа: Протопоп Никола Калуђеровић Капетан Пераничкій. Протопоп Ђоко Бошковић Капетан Бѣлопавлићкій. Иво Раков Радонић Војвода Нѣгушкій. Машан Савов Петровић. Саво Лукетин Стругар Капетан Цеклинскій. Поп Стефан Станковић Кнез Сотоницкій. Прсчестни Г. Михайл Радонић Протопоп Нѣгушкій. Честна Господа: Поп Стефан Пеіовић. Поп Іоко Шпадіер. Поп Лазар Ябучанин и Поп Лука Поповић.

Благородна Господа: Даніил Петровић. Христофор Петровић. Ђорђіе Стефановић Секретар Сената. Ђуро Прелов Мартиновић и Видо Новаков Бошковић Пераници. Петар

Стефанов Вукотић. Ягош Томашев Милић. Машут Иванов Милић.

Почтенородна Господа: Радован Мрчарица и Вукале Драгов Радопић Господареви Камаріври. Ђуко Средановић Кафеџи-баша. Марко Кустодія ученик. Ристо П. Мичић. Іово Павковић и Іово Н. Шестић трговци. Токо С. Шиндулић терзія. Г. Андрія Живков из Котора пушкар. Борђіе Срдић, скупитель пренумеранта. св. 55. кнь.

ШАБАЦ.

Скупіо Г. Матеј П. Станић Пар. и Катихет.

Пречестн. Г. Іоанн Павловић Пропр. Шаб. и чл. Ап. Конс. Честн. Г. Матей П. Станић Свешт. и Катих. полугим. Шаб. Честнѣйша ГГ. Янко Іоанновић св. и кат. полуг. Ш. Гаврил Берић пар. Богатићскій. Филип Берић пар. Белотићскій. Алимпій Гавриловић пар Табановачкій. Станойло Іокић пар. Дреновачкій. Новак Поповић пар. Глушачкій. Андрей Силић пар. Глушачкій. Іоанн Стефановић пар. Ноћайскій. Стефан Лаушевић пар Раваньскій. Петар Богдановић пар. Засавичкій. Раико Вучетич пар. Црнобарскій. Живко Берић пар. Глоговачкій. Григоріе Вићентіевић пар. Змійнячкій. Іоаким Бабовић пар. Слепчевачкій. Іоаким Симеоновић. пар. Добрићскій. Василій Николаввић пар. Кривайскій. Любимко Поповић пар. Лояничкій. Стоян Поповић пар. Совлячкій.

ШИБЕНИК.

Преч. Г. Тодор Шушић Прото. Преч. Г. Ђорђе Петрановић профес. Чест. Г. Глишо Вулиновић учит. Г. Никола Милетић трговац. ГГ. Любисав Ковачевић ученик. Симо Вучковић трговац. Иліа Скочић. Спиро Поповић три кн

ШИД.

Пречест. Г. Ђорђе Марковић намѣстник шидски.

ЖАБАЉ.

Честнѣйш. Г. Максим Папић Протопресвитер.

— 0 —

БЕОГРАД.

Благор. Г. Т. Кнежевић секрет. Књаж. Канцеларіе. Яков Димшић секрет. врх. суда. Пая Илић правит. апотекар

ТИТЕЛ.

Г. ц. к. Капетан Шайкаш. Бат. Теодор Добановачкій. Г. Тимотей Поповић трг. Г. Михаил Крестић тр.

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

Р19Стр II 555.1

Исто ће ово дѣло издати сачинитель и на нѣмачком єзику, зашто и остає нѣгова собственост.

Цѣна є послѣ пренумераціе 4. цванцика. Поштре се може у већем формату добити за 30. кр. ср.